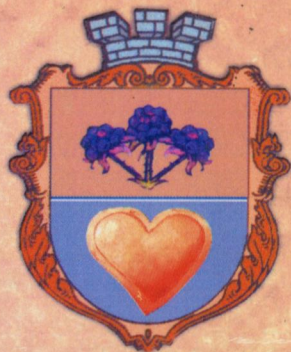

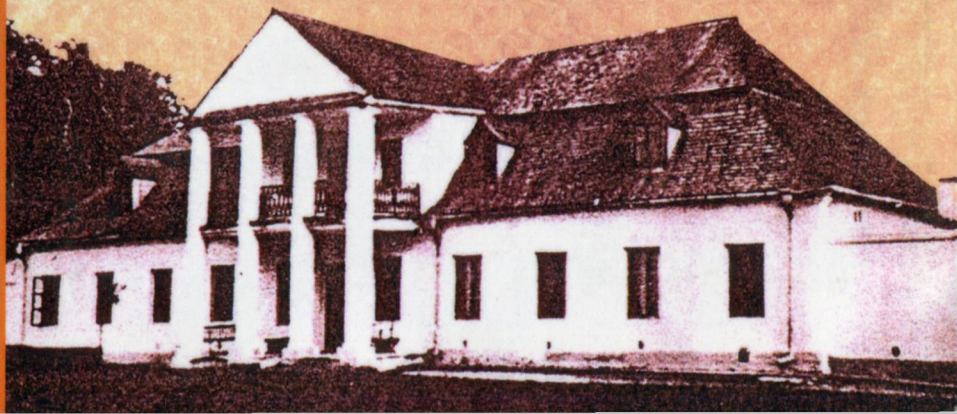
63.3 (44кр-4Р18)

Б 46 Бендюк М., Журик С., Гущук Т.

ІСТОРІЯ

**Оженина, Краєва,
Бродова, Стадник**

963 657

Державний історико-культурний заповідник м. Острога

**Микола БЕНДЮК,
Світлана ЖУРИК,
Тетяна ГУЩУК**

Історія Оженина, Бродова, Стадник, Краєва

**ОБОВ'ЯЗКОВИЙ КРАЄЗНАВЧИЙ
ПРИМІРНИК**

УДК 908(477.81)

ББК 26.89

Б 46

Б 46

Бендюк М. М.

Історія Оженина, Бродова, Стадник, Краєва / Упорядники Микола Бендюк, Світлана Журик, Тетяна Гушук. – Острог, 2011. – 100 с.; іл.

У книзі зібрано матеріал що стосується історії сіл які належать до Оженинської сільської ради (Оженин, Бродів, Країв, Стадники).

Перший найбільш ґрунтовно опрацьований розділ що стосується села Оженин підписаний трьома авторами, тому що в дослідженнях брали участь всі троє науковців і частково опублікували їх в матеріалах Острозьких краєзнавчих конференцій. Основна стаття написана М. Бендюком якраз на основі цих напрацьованих матеріалів. Хронологія села в основному зібрана Т. Гушук, але звичайно доповнена й іншими авторами. Інші статті написані Журик С., але зновуж таки доповнені й іншими авторами.

Другий розділ присвячений селам Бродів, Країв, Стадники написаний Бендюком М. звичайно поступається у кількості дослідженого матеріалу селу Оженин, але на далі робота буде продовжуватися, особливо якщо до досліджень приєднаються вчителі названих сіл і допоможуть у зборі матеріалів.

Книга розрахована на широке коло читачів які цікавляться історією, культурою, краєзнавством. Видання буде цікавим вчителям, студентам, учням та широким колам читачів, особливо жителям та вихідцям із сіл Оженин, Бродів, Країв, Стадники.

РІВНЕНСЬКА ОБЛАСТЬ
Інв. № 963657

© Микола Бендюк

ПЕРШИЙ РОЗДІЛ

Оженин – село в Острозькому районі Рівненської області.

Населення становить 4868 осіб.

Площа 5,23 км².

Густота населення 913,38 осіб/км².

Поштовий індекс 35822.

Телефонний код +380 365428.

Географічні координати 50°26'31" пн. ш. 26°28'59" сх. д. (G).

Середня висота над рівнем моря 208 м.

Адреса сільради 35820, Рівненська обл., Острозький р-н, с. Оженин, вул. Шкільна, 1, тел. 28-2-68.

Голова сільської ради – Ярошик Володимир Григорович.

Секретар – Дика Алла Іванівна.

Загалом по сільській раді проживає 6463 особи.

Оженинській сільській раді підпорядковано чотири села: Оженин, Стадники, Країв, Бродів. Село Оженин поділяється на власне саме село Оженин та Оженин-1, до якого входять Високий Хутір та колишнє селище цукрового заводу.

Історія села Оженин

За місцевими переказами назва села Оженин походить від того, що навколо села росло багато ожини, інша версія виводить назву села від слова “оженитися”. На думку дослідника Я. Пури, назва Оженин походить від особового імені “Ожен”, хоча сам визнає, що таке ім’я ніколи і ніде не зустрічалося ні в писемному, ні у розмовному середовищі.¹

¹ Пура Ярослав. Край наш у назвах. – Рівне, 2002. – С. 84.

Від першої згадки села вживалася назва “Оженіно”, з другої половини XVIII ст. в офіційних документах починає вживатися назва села Оженин, а не “Оженино”, що відповідає сучасному правопису.

Виходячи із версій походження назви села, при розробці герба було запропоновано використати зображення “ожини”, а також символу одруження та кохання – “серця” (шлюбні два кільця з’явилися в Україні в значно пізніший період).²

Герб був прийнятий на першій сесії сільської ради четвертого скликання в квітні 2006 року.

Герб Оженина: щит перетятий горизонтально; у верхньому золотому (жовтому) полі зображено грона темно-синьої ожини; у нижньому синьому – золотисте серце.

Прапор Оженина: квадратне полотнище, із двох рівновеликих горизонтальних смуг; на верхньому жовтому (золотистому) тлі – грона темно-синьої ожини, на нижньому синьому – зображення золотистого серця.

Автор герба Микола Бендюк.

Оженин XVI століття

Село Оженин вперше згадується в документі, датованому 1534 року³, що походить із архіву князів Сангушків, де “Оженино” у числі маєтків А. Заславського було передано Костянтину Острозькому “з людьми і полями, і сіножатями, з лісами і борами, і дібровами, і озерами, і данинами грошовими, і медовими, і куничними, і з боровими гонами, і з ловами звіриними, пташиними, і з млинами, і з ставами, і з усіма пожитками”⁴.

Із записів Пантелеймона Юр’єва (в легендах) можна зробити висновки, що в Оженині у XVI ст. існував, сучасною мовою, конеза-

² Бендюк М. Герб села Оженин // Життя і слово. – Травень, 2006.

³ Равчук Г. Р. По історичних пам’ятках міста Острога і його околиць. – Львів, 1966. – С. 83. // Архів кн. Сангушків. – Том 3. – С. 473.

⁴ Пура Ярослав. Край наш у назвах. – Рівне, 2002. – С. 84. // Гушук Т. О. Хронологія села Оженин // Острозький краєзнавчий збірник. – Випуск 4. – Острогож, 2010. – С. 204.

вод, тобто жителі села займалися розведенням коней для князів Острозьких⁵.

Згодом село Оженин знову перейшло у власність князів Заславських. Це було засвідчено у Луцькому суді та складено акт **24 вересня 1581 р.**

20 червня 1583 р. Король Стефан Баторій наказує, щоб старости Кременецький, Володимирський і Луцький, зібравши шляхту всього воеводства Волинського, виїхали у володіння князя Михайла Жаславського (Заславського) і збройно провели “взисканіє” коптів на користь пана Яна Комницького, в якого Заславський забрав своє село “Оженино”, заложене ним за декілька тисяч коп грошей литовських. На той час “имение Оженино” нараховувало 55 дворів і 845 мешканців. Вже **23 червня 1583 р.** князь М. Заславський продав с. Оженин Криштофу Римінському, який в **10 липня 1590 р.** продав село Івану Одинець-Соколовському.

Ще у 1578 році село зазнало страшних руйнувань. Це був найбільший напад татар на Волинь за XVI століття. Татари ледве не здобули Остріг⁶. Але під час битви відзначився загін козаків (300

⁵ Юр'єв Пантелеймон – польський та український письменник, історик. Рукописні легенди, зібрані Юр'євим зберігаються в ОДІКЗ КН 15907.

⁶ Тут і далі ми вживаємо термін Остріг з буквою “і”, оскільки вважаємо, що ця назва більше відповідає українському звучанню. Назву міста Остріг через “і” вживали такі визнані мовознавці та історики, як Митрополит Іларіон (І. Огієнко), М. Грушевський, В. Винниченко та інші, в тому числі й знані сучасні дослідники. Кожен з прищельців називав Остріг по своєму: поляки – Оструг, росіяни – Острог; Рівне – поляки називали Рувне, росіяни – Ровно; Львів (поляки) – Львув, росіяни – Львов. Чому ж Остріг ніяк не може набути українського звучання в Українській державі. Ми всі пам'ятаємо, як важко було звикати до перейменування Ровно на Рівне, а зараз це вже нікого не шокує. У випадку з Острогом і звикати до нової назви не доведеться, тому що місцеве населення і так вживає назву Остріг. З самого дитинства ми чули назву міста Остріг, особливо з уст сільських мешканців. Декілька років після здобуття незалежності місто набуло українського звучання, але чомусь міська рада знову перейменувала його на Острог, аргументуючи це тим, що негарно буде звучати “князь Острізький”. В працях М. Грушевського та Митрополіта Іларіона (І. Огієнка) скрізь фігурує саме “князь Острізький”. Ще одна з аргументацій міської ради була така, що вперше Остріг в літописах згадується як Острог, але й Рівне писалося в літописах

чол.) під керівництвом Сулгак П'ятигорця. Вони перекрили греблю під Межирічем і перешкодили татарам форсувати р. Вілію. Останні козаки заблокувалися у старому млині і боролися далі, але татари стрілами підпалили млин, і всі захисники загинули.

Оженин XVII століття

30 липня 1629 року Іван Одинець-Соколовський продає село кременецькому підкоморію Данилу Боженець-Єловицькому, родова лінія якого буде володіти селом (з перервами) до 1929 року. Данило Єловицький (Яловицький, Яловицький) володів 20 селами, що нараховували 295 димів (будинків – господарств). Станом на 1629 рік Єловицьким належало 20 сіл Луцького і Кременецького повітів.⁷

Єловицькі мали родовий герб, який інколи в документах згадується як “Брама”. Родинне прізвище майбутніх власників Оженина походить від земельних помість “Єловичі”, “Яловичі” – сіл Луцького повіту.

Зачинатель роду – Панько Єловицький;

Гнівош Іванович Єловицький – кременецький повітовий суддя (середина 16 ст.);

Савин Гнівошович Єловицький – кременецький земський підсудок 1566–1591, кременецький військовий 1595;

Антон Єловицький – кременецький земський суддя 1578-1589;

Захарій Єловицький – королівський секретар і писар, київський стольник 1621–1629;

Данило Єловицький – кременецький підкоморій 1632–1648. Перший з Єловицьких володар села Оженин.

Родовід Яловицьких дослідив Вінниченко Олексій Олександрович – канд. іст. наук, наук. співроб. відділу рукописів Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника⁸.

як Ровно, а Львів як Львов і т. д.

⁷ Теодорович Н. Историко-статистическое описание церквей и приходов Волынской губернии. – Т. 2. – Почаїв, 1889. – С. 743.

⁸ Вінниченко О. О. Князі і не князі: Про князівський титул Єловицьких

“Документально засвідчена історія роду Єловицьких сягає середини XV ст., коли волинський шляхтич Пашко Єловицький отримав від великого князя Казимира Ягеллончика пожалування на маєтки Лановець, Грушова і Чернеч-Городок у Кременецькому повіті (село, а згодом містечко Ланівці стане головним центром родових володінь у наступні століття). Родове прізвище Пашка походило від назви села Яловичі (Єловичі) в Луцькому повіті, проте на той час маєток уже був родом втрачений. Принаймні жодних згадок про володіння ним представниками Єловицьких у джерелах немає, а на середину XV ст. маєток перебував у власності вдови великого князя Свидригайла. Зважаючи, що родина Єловицьких зберегла родове прізвище-топоантропонім навіть після втрати Ялович, Н. Яковенко висловила припущення про давність коріння роду.

До кінця XV ст. у джерелах епізодично згадуються кілька представників родини: вже названий Пашко (у 1463 р. засвідчив поділ маєтків князів Збараських), Яцько та Івашко (у 1469 р. стали свідками продажу братами Цеценевськими свого маєтку князеві Олександрові Сангушку), Івашко (в 1497 р. посвідчив продаж маєтків князеві Михайлу Олександровичу Сангушку), Федько та Юхно (дворяни великого князя Александра, які в 1499 р. отримали привілей на добра Івашков). Ступінь спорідненості між цими особами залишається незрозумілим, а генеалогічне дерево роду більш-менш точно вимальовується лише починаючи з Гнівоша Івановича Єловицького, котрий із 1544 р. посідав уряд кременецького судді.

Власне, неясність із першими поколіннями роду Єловицьких і стала підґрунтям для появи кількох версій про їх князівське походження. Найдавнішу, наскільки нам відомо, запропонував у першій половині XVIII ст. автор чотиритомної праці з генеалогії та сфрагістики єзуїт К. Несецький, написавши про Єловицьких, що їх “дехто відносить до переяславських князів”. На чому він базував свої твердження – чи то йшлося про його власні міркування, чи то про якусь родову легенду Єловицьких – невідомо, проте можна не сумніватися, що відомості ці не відзначалися історичною достовірністю. Ві-

рогідним тут видається вдале пояснення згаданої фрази К. Несецького відомим знавцем геральдики й генеалогії української шляхти В. Руліковським: “Ті дехто – це панегіристи, котрих історичними джерелами вважати не можна”.

Як би там не було, слідом за К. Несецьким, новгородський воєвода Ю. Яблоновський у своїх геральдично-генеалогічних працях спершу виводив Єловицьких (як, зрештою, і цілу низку інших шляхетських родів) також від переяславських князів із числа Рюриковичів, а згодом – уже від переяславського князя Ізяслава. Ішлося про Ізяслава Мстиславича, переяславського (у 1142-1146 рр.) і київського (у 1146-1154 рр.) князя, про якого Ю. Яблоновський довідався з твору М. Кромера. Можливо першоосновою до творення князівської легенди послужило оповідання Я. Длугоша (вміщене в його хроніці під 1147 р.) про відступ Ізяслава Мстиславича з Києва до Луцька, його перебування на Волині (де пізніше й осіли Єловицькі), подарунки для поляків та прихід союзників – краківського князя Болеслава і сандомирського князя Генріка.

Зрештою, не можна виключати можливості якоїсь формальної аналогії або просто механічної помилки когось із генеалогів, позаяк власне у середині XVIII ст. один з Єловицьких – а саме Пйотр Гієронім – виступає у джерелах як переяславський староста. Стосовно ж князівського титулу можна лише припускати, що до думки про якесь особливе походження роду (а в умовах Речі Посполитої таким могло бути лише князівське коріння) спонукала наявність в Єловицьких власного герба – “Брами табірної”. Ще Ш. Окольський, описуючи герб Єловицьких, зазначав, що його було отримано “від руських князів”.

Наприкінці XVI ст. Б. Папроцький подав цей герб. Натомість у першій половині XVIII ст. К. Несецький, посилаючись на історика і геральдика XVII ст. А. Кояловича, твердив, що Єловицькі мали б бути споріднені із князями Огінськими та Пузинами, котрі послуговувалися подібним гербом. Справді, князі Огінські вживали зображення “низької табірної брами із роздертим хрестом” (під назвою “Брама” або “Огінський”). За легендою, князь Козельський, предок Огінських, захищав в’їзд до військового табору від татар, котрі вже

розрубили розміщений над брамою хрест, але йому вдалося їх підбити, за що він і отримав відповідний герб.

В. Руліковський, зараховуючи Єловицьких до числа “домів на Русі”, що мають претензії на князівське походження “крові Рюрикової”, рішуче опонував цим твердженням. На його думку, подібність їх герба до герба князів Огінських не є переконливим свідченням спорідненості між цими родами: герби Єловицьких та Огінських нагадують літеру “П” (першу у слові “печатъ”), що її безгербова руська й литовська шляхта впродовж тривалого часу застосовували як печатковий знак. Згодом, коли виникла потреба у сталих гербах, літера перетворилася на герб та, оздоблена хрестом і страусовим пір’ям, втратила своє первісне значення й була прийнята в польській геральдиці.

У будь-якому разі в першій половині XIX ст. Єловицькі отримали вже офіційне визнання свого князівського походження. Коли на волинських дворянських зборах у 1835 р. розглядалася справа про підтвердження їхнього шляхетства, кременецький повітовий предводитель дворянства Ламберт-Єжи Єловицький на доказ цього представив низку документів (переважно акти поділів і купівлі/продажу маєтків) і серед них – витяг із “коронного гербівника 1738 року”. Що це був за гербівник у документі не вказувалося, проте А. Бонецький перекснаний, що мався на увазі другий том “Kogony Polskiey..” К. Несецького, який саме 1738 р. вийшов друком у Львові (зрештою, могло йтися і про ту ж саму “Геральдику” Ю. Яблоновського або про якусь з інших його публікацій, що виходили друком у різних місцях протягом 1730-1740-х рр.). Так чи інакше результатом доведення шляхетства стало офіційне рішення волинських дворянських зборів (видане 17 травня 1835 р. під №194; у 1877 р. у Санкт-Петербурзі його було надруковано окремою брошурою) – “Визначення про дворянство роду Боженець-Єловицьких”, в якому однозначно стверджувалося: “Предок цього роду Гнівош Боженець-Єловицький, що веде свій початок від князів переяславських ” (“Предок сего рода Гневош Боженец-Еловицкий, возымевший своё начало от князей переяславских”).

Проте у XIX столітті – в умовах розвитку історичної науки та моди на писання “історій” чи “хронік” окремих родів (і, як наслідок, інтенсивного накопичення історичних фактів) – родова легенда про

походження від безіменних, позачасових і недокументальних “перяславських князів” виглядала надто абстрактно чи казково і не могла задовольняти запити Єловицьких. Натомість документи давали чіткі відомості про низку осіб, котрі користувалися князівським титулом і у XVI ст. носили прізвище Єловицькі – ішлося про князів Кропоток-Єловицьких”.

У цьому дослідженні Вінниченко О. переконливо довів хибність приписування Яловицьким княжого титулу (останнім часом в літературі став з’являтися титул граф перед прізвищем Яловицький що теж не може бути правдою).

В роки перших битв національно-визвольної війни 1648-1649 рр. документи засвідчують “Оженино”, “Оженинское владение”, “Оженинские леса” як місця, де діяли козацько-селянські ополченці на противагу каральним законам польської шляхти. Після переможної Пилявської битви у вересні селяни і козаки (острозькі міщани та хорівські селяни) захопили і зруйнували великі пасіки в Оженині та забрали шляхетські стада худоби. Також вони пограбували і місцевих селян, забравши в них 130 коней, 80 корів, 200 овець, збіжжя, вулики. Через це повстання Франциск Єловицький зазнав величезних збитків. Тому він поіменно виділив 30 найактивніших учасників повстання, які понесли покарання. Серед них згадуються отамани Пархвон і Федько⁹.

Через півроку зафіксовано ще одне повстання (13 квітня 1649 року). Тоді селяни-кріпаки з Хорова разом з острозькими міщанами на чолі з Любком Коновалом розгромили маєтки пана Єловицького в селах Стадники, Оженин, Плоска, знищили всі документи, які засвідчували феодальну залежність селян від панів. Тоді повстанці спалили в селі “Оженино” його майно і архів. При підтримці місцевого населення козацькі загони Гераська взяли Остріг і розгромили маєтки магната в Оженині, Плосці, Стадниках. А 5 жовтня 1654 року на хорівських полях селянсько-козацькі загони розгромили полк шляхетських військ.¹⁰

⁹ Гушук Т. О. Хронологія села Оженин // Острозький краєзнавчий збірник. – Випуск 4. – Острог, 2010. – С. 205.

¹⁰ Гушук Т. О. Хронологія села Оженин // Острозький краєзнавчий збір-

Оженин XVIII століття

За непідтвердженими поки що даними, власник маєтку Франциск Боженець-Словицький у 1722 ? році здійснює паломництво до Риму, звідки привозить для католицького костелу образ Божої Матері “Римську Богородицю” (ця ікона на даний час прикрашає православну церкву Святого Михайла).

Необхідно зупинитися на розгляді цієї, власне найбільш шанованої ікони в селі Оженин.

Утвердження впливу папського престолу на східних теренах Речі Посполитої здійснювалось як за допомогою культу ікон Діви Марії, покровительки і королеви Речі Посполитої, так і глибокої традиції шанування давніх ікон Сходу. Ікона Римської Богородиці (інколи її називають “Сніжною” (*Salus Populi Romani*)) шанувалась католиками і православними, як правило, під іменем тієї місцевості, у якій вона прославилась чудесами. Як приклад, можна назвати чудотворні ікони Бердичівську, Летичівську, Барську, Тернопільську, Луцьку, які мають спільну іконографічну основу – образ Римської Богородиці. XVII–XVIII століття – це період активного прославлення і збільшення кількості чудес, особливо пов’язаних з іконами Богородиці.¹¹ Подібні явища були характерними для регіонів Волині, Поділля, Білорусії і могли бути реакцією на боротьбу за перевагу між православними і католицькими церквами. Нерідко це приводило до того, що існували дві версії походження і чудес від ікони – православна і католицька¹².

Сучасна ікона Богородиці Оженинської (Римської) передає іконографічно тип у стилі вітарних образів Одигітрій XVIII століття – поворот голови Марії до Дитяти на три чверті, відхилений корпус тіла Ісуса. Зображення перехрещених рук Марії на колінах дитини та характерний малюнок пальців відповідають давньому взірцю.

ник. – Випуск 4. – Острог, 2010. – С. 205.

¹¹ Карпюк Л. До питання історії культу ікони Богоматері Римської у Луцьку / Л. Карпюк // Волинська ікона: дослідження та реставрація: матеріали XVII міжнар. наук. конф., м. Луцьк, 21-22 жовт. 2010 року / Музей волин. ікони. – Луцьк, 2010. – Вип. 17. – С. 112-117.

¹² Басова М. Украинские Чудотворные Богородичные иконы в России. – Софійські читання. – К., 2007. – С. 50.

Писемні джерела 1728 року свідчать, що володар Оженина Франциск Єловицький примушував місцевих селян-українців (православних) відвідувати місцевий католицький храм, що спостерігалося скрізь, де мали владу католицькі магнати та шляхта¹³.

У другій половині XVIII століття Станіслав Єловицький в Оженині будує невеликий палац¹⁴ (він згодом буде знищений російськими солдатами за участь магната в Барській конфедерації)¹⁵.

Єловицькі збудували архітектурно-парковий комплекс, який вважався одним з найкращих на Волині. Двір складався з головного житлового будинку, домової каплиці, всередині якої знаходився дубовий вітвар в стилі бароко і одноповерхового будинку (офісини). Весь двір був оточений чудовим парком, посадженим відомим і модним на той час ірландським садоводом Діонісієм Міклером, пейзажні парки якого також були в Дубно, Самчиках, Обарові, Рівному, Тернополі, Шпанові і ще в 40 містах і селах України¹⁶. Парк займав кілька десятків гектарів, в основному за палацом і з боків. В ньому росли ясени, клени, пірамідальні тополі. Посередині парку залишено велику галявину, обсажену двома рядами високих ялин. Була також широка липова алея, яка була зроблена ще до Міклера.¹⁷

Три поділи Речі Посполитої також відіграли свою роль в подальшій долі села. В результаті другого поділу Волинь та Острозчина в складі Правобережної України були приєднані до Російської імперії. Після третього поділу утворюється Волинське намісництво, куди увійшло і наше село Оженин. Його створенням керує генерал Тутомлін. Тоді село належить до Хорівської волості Острозького пові-

¹³ Гушук Т. О. Хронологія села Оженин // Острозький краєзнавчий збірник. – Випуск 4. – Острог, 2010. – С. 205.

¹⁴ Михайлишин О. Палацово-паркові ансамблі Волині 2-ї пол. XVIII-XIX століть. – Київ : НДІТІАМ, 2000. – 236 с.

¹⁵ Гушук Т. О. Хронологія села Оженин // Острозький краєзнавчий збірник. – Випуск 4. – Острог, 2010. – С. 206.

¹⁶ Документально підтверджених даних про розпланування парку Діонісієм Міклером поки що не знайдено, можливо, це лише “легенда”.

¹⁷ Гушук Т. О. Хронологія села Оженин // Острозький краєзнавчий збірник. – Випуск 4. – Острог, 2010. – С. 206.

С. Яловицький (володів с. Оженином у XVIII ст.)

Оженинська (Римська) Богородиця

Церква святого архистратига Михаїла 1871 року

Колишній костел (зараз початкові класи Оженинської школи,
поч. 30-х років XX ст.)

гу. Писемні архівні документи 1798 року засвідчують, що в Оженині нараховувалося 63 двори та 451 житель.¹⁸

Оженин XIX століття

В Оженині на початок XIX століття ще існувала стара Свято-Михайлівська дерев'яна церква, рік побудови якої невідомий. У 1806 році було складено опис церковного майна. До цієї церкви був куплений старий простої столярної роботи іконостас з храму, що знаходився у Новому Місті в Острозі за 22 карбованці 25 копійок (купівля відбувалася в кінці XVIII століття). Але дві ікони – Богоматері та Архангела Михаїла – “приставлені” до іконостаса, коштували аж 30 карбованців. Можливо, така висока ціна була спричинена тим, що вони були прикрашені двома коронами та трьома підвісками. Оженинська церква була приписною до Бродівської Миколаївської. Повна назва Бродово-Оженинський приход.

Достовірно невідомо місцезнаходження давньої церкви. В Відомостях за 1951р. значиться, що “капличка поблизу школи на місці давньої церкви, наглухо затильована, в яку ніхто не вхожий, крім сторожа”. Поновлена і освячена в 2010 році.

В 1871 р. на кошти прихожан була зведена нова дерев'яна будова храму, про що свідчить документ складений в 1931 році Мироном Ярмолюком і Віктором Максимком. Про возведення храму є такий цікавий документ: “В Бозі почивши парафіян і о. Василя Голядинського на кошти котрих в селі Оженин 1871 року зростала збудована Свято-Михайловська церков. Спис цей заложений в 1931 році Мироном Ярмолюком і Віктором Максимуком. Возлюбленые діти, не забувайте ваших отцов и праотцов”. В цьому списку далі перераховуються прізвища 104 сімей, серед них бачимо: Іван Ярмолук, Степан Кондратюк, Петро Фурманюк, Іван Ляшук, Йосип Давидок, Тарас Онишук, Лазар Бернацький, Йосип Кухарчук та багато інших, прізвища яких зустрічаються в Оженині і донині. В цьому списку перераховується прізвища 104 сімей.

¹⁸ Гушук Т. О. Хронологія села Оженин // Острозький краєзнавчий збірник. – Випуск 4. – Острог, 2010. – С. 206.

Під садибу і церкву було відведено землі 1 десятина – 1,138 сажнів. У власності храму: орної землі 12 десятин 1,275 ½ сажнів; сінокошу 2 десятини 912 сажнів; під лісом 3 десятини 2,145 сажнів і під кладовищем і канавами 809 сажнів. Церква була приписана до вже існуючого приходу с. Бродова за 4 верстви від Оженина. Дворів: 61 ¼, прихожан – 503 душі чол. і жін. статі.

Протягом 1921-1939 рр. Оженинські землі перебували під владою Польщі. В 1932 році Оженин відвідує Степан Скрипник (майбутній патріарх Мстислав). Біля церкви відбулася зустріч з прихожанами села.

Відомо імена іконописців, які трудилися над оформленням церкви на початку XIX ст., ними були приїжджий художник Чистинський, та місцевий Максимук.

В першій половині XIX ст. священиком при церкві був Кузьма Михайлович Ботаневич. Народився він 1776 року в родині кріпаків, проживав в селі Бураках Житомирського повіту. Навчався в Любарській школі по класу поезії, рукоположений в сан священика 1 жовтня 1802 року єпископом Варлаам і призначений до Оженинської церкви. Дяком при церкві був місцевий житель 1758 року народження – Сава Іванович Серединський. У 1815 році в Оженині згадується – 62 двори, 477 чоловік, дітей від 7 до 13 років – 77 душ.

У 1840-1842 рр. відбувався судовий процес жителів Оженина проти економа М. Дідковського, який знущався над селянами, і дії якого привели до каліцтва і смерті селянина-кріпака Т. Прокопчука.

Будівництво та розвиток залізниці в Оженині

19 лютого 1961 року російський цар Олександр II підписав указ про скасування кріпосного права в Росії. За результатами реформи в Оженині 513 гектарів кращої землі закріпилося за місцевими поміщиками, а інші 235 гектарів розділили між 128 селянськими господарствами. В цей час селянин Оженина міг в день заробити в пана 60 копійок, якщо працював зі своїм конем; 30 копійок платили за роботу без тяглової сили, жіноча праця оцінювалася в 20 копійок за день. Скасування кріпосного права зумовило швидкий розвиток

капіталізму. В нових умовах розвитку Росія не могла обійтися без такого сучасного і достатньо розвинутого виду транспорту, як залізничний. Бо ж відомо, що транспорт, як ніяка інша галузь господарства, знаходиться у тісному зв'язку з усією економікою країни. І таким чином, весь хід історичного розвитку передбачав виникнення залізничних доріг.

У 1870 році було затверджено проект шосейної дороги Остріг – Оженин, вартість проекту становила 96 тисяч карбованців¹⁹.

Спочатку будівництво залізничної колії планувалося в напрямку Рівне – Козятин, і згідно першого плану взагалі не мало проходити через Острозький повіт. Планувалося, що ця залізниця, виходячи зі Здолбунова піде на Гощу через село Новоставці, поміж селами Вільгор і Бугрин. З основних “цукрових” губерній Волинська займала 5 місце, і в 1880-х роках давала 1826 тисяч пудів цукру, що відповідає близько 30 тонн. А Гощанський і сусідні повіти в той час були найважливішими центрами цукроваріння у Волинській губернії. Тому за допомогою залізниці планувалося з цих земель налагодити швидку поставку цукру в основні російські міста. Але ці плани будівництва були змінені. На сьогодні не відомо, що стало причиною таких змін. Залізниця тепер проходить по напрямку Здолбунів – Оженин – Шепетівка. В ході її будівництва плани неодноразово змінювалися. Цікаво, що саме в Оженині будується залізниця в 1871-1873 рр., а не в самому місті Острозі, як планувалося раніше. Сама графиня Блудова не розуміла таких змін і особисто телефонувала в імператорське управління Зимового Палацу за роз'ясненнями.²⁰

Такі зміни можна пояснити тим, що селяни в Оженині мали свої цукрові та хмільярні плантації і були досить заможними, тому й змогли переконати головного інженера будівництва, підкупивши його в тому, що саме місто Остріг занепадає, а Оженин є найбільш вигідним для розташування залізниці. Інженер пояснює це вищому начальству таким чином, що Остріг з геологічної точки зору є невдалим місцем для будівництва залізниці. Всі ці події привели до того, що, згідно з людських розповідей, він застрелився. Ця трагедія ста-

¹⁹ Гушук Т. О. Оповідання з історії села Оженин. – К., 2009. – С. 25.

²⁰ Гушук Т. О. Оповідання з історії села Оженин. – К., 2009. – С. 27.

лася безпосередньо в Оженині, і його могила знаходиться на місцевому кладовищі, де є надмогильна дошка з такими словами: “Григорій Николаевич Голиков. Скончался 17 ноября 1872 года в возрасте 29 лет”.

З 25 травня 1873 р. залізниця починає діяти. 12 травня “Волынские губернские ведомости” друкують інформацію про відкриття руху поїздів на Києво-Брестській залізниці.²¹

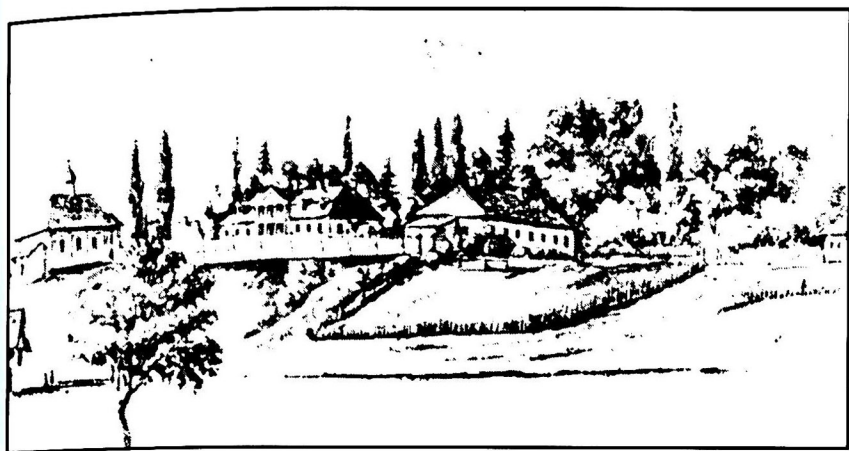
Що ж до самого процесу будівництва, відомо, що всі роботи велися на досить низькому технічному рівні, були відсутні елементарні умови охорони праці. Але для оженинців та для жителів навколишніх сіл це будівництво мало величезне значення, тим більше дозволяло заробити хоча б трішки грошей. На ці перші зароблені кошти селяни побудували Святомихайлівську церкву у 1871 році, що діє і до тепер.

Нарешті, у 1873 році залізниця запрацювала. Спочатку перше місце в товарообігу залізниці займав хліб (майже 50% всіх перевезень). У 1880-х роках начальники станцій видавали поміщикам аванси під майбутні врожаї з каси залізниці, і, таким чином, забезпечували притік зерна на станційні склади. Все зерно, що давала Волинська губернія йшло у російські центри або за кордон. Пізніше до товарообігу залізниці приєднувались перевозки лісу, цукру, кам'яного вугілля, залізної руди. В перші роки існування залізниці дуже постраждали навколишні ліси, оскільки вони використовувались як паливо для топок паровозів. Пасажирські перевезення здійснювались в мінімальних масштабах. Це могли дозволити собі лише одиниці [6, с. 30].

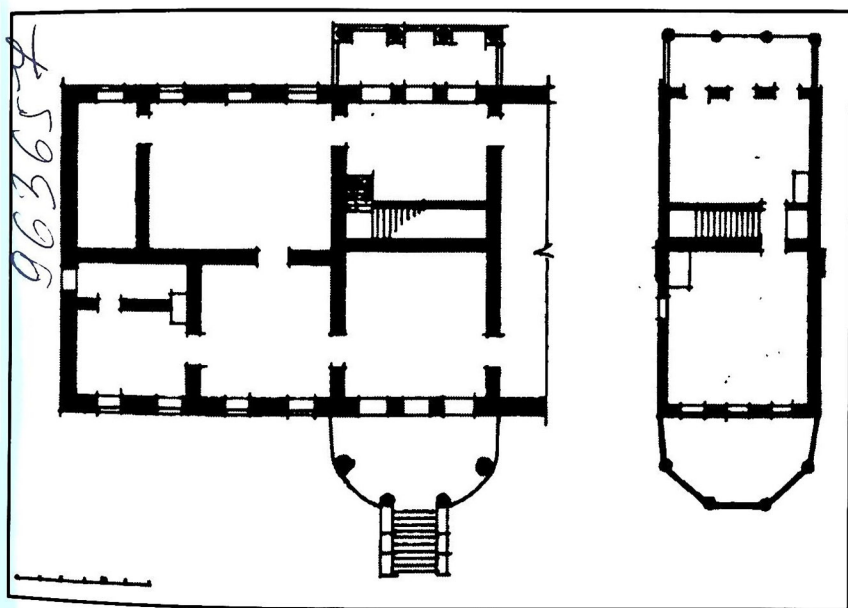
Великим досягненням є створення в 1881 році першої в світі паровозопробувної станції на базі Київських майстерень. Це був проект талановитого російського вченого, інженера Бородіна А. П., який в 1874 році був назначений керівником Києво-Брестської залізничної дороги, куди входив і Острозький відрізок залізниці.

У 1890 році було розпочато будівництво вторинної залізниці, тобто шлях став двохколіїним. Будівництво було закінчено в 1905 році.

²¹ Гуцук Т. О. Оповідання з історії села Оженин. – К., 2009. – С. 28.

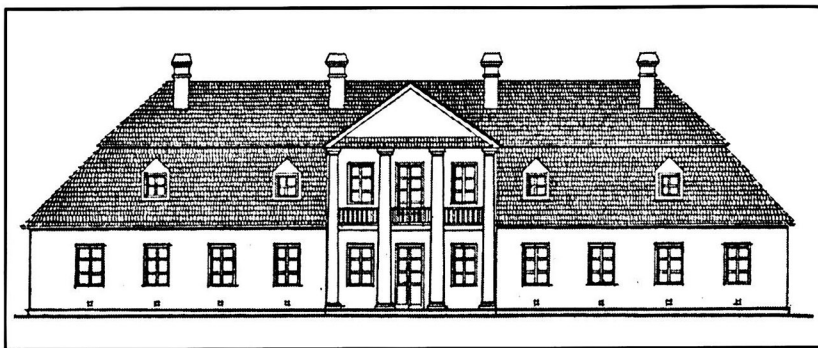

Палац Яловицьких
(з мал. Н. Орда, з 1862-1876 рр.)

План палацу 1-го та 2-го поверхів за обмірами З. Савчинського

1932 р.

Парковий фасад палацу, 1932 р.

Фото палацу з фасаду до 1939 р.

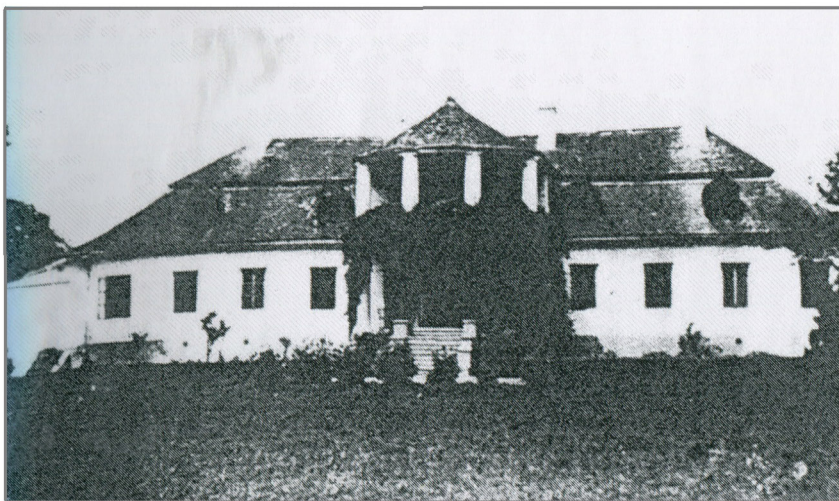

Фото палацу із внутрішнього двору до 1939 р.

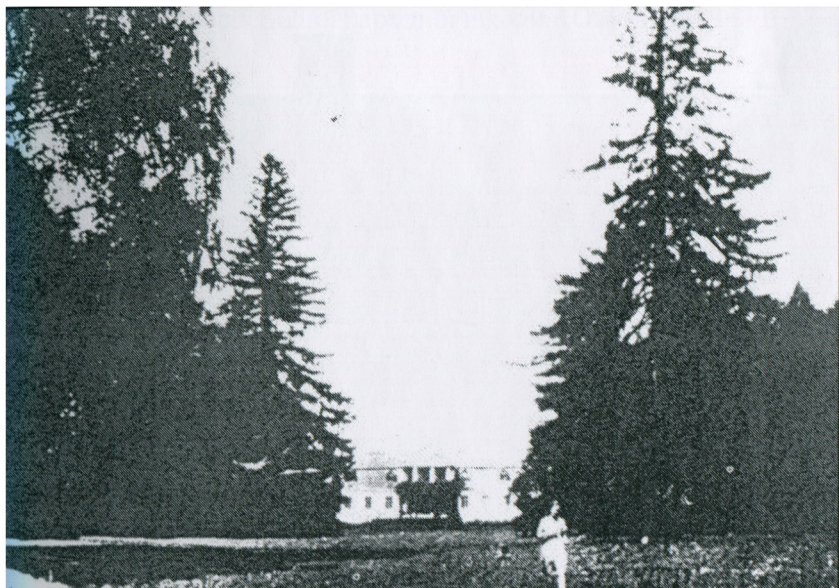

Фото парку з палацом на задньому плані, 1930 р.

Фото палацової каплиці до 1939 р.

Учні 6-7 класів Вищої народної школи в Оженині, 1943 р.

Зустріч Президента Польщі Ю. Пілсудського на вокзалі в Оженині

Жителі с. Оженина поч. XX ст.

Громада християн баптистів Оженина, 1929 р.

Молитовний будинок, 20-30-ті рр. XX ст.

**Недільна школа християн баптистів
(в центрі просвітер Т.С. Назарук, 20-ті рр. XX ст.)**

Групове фото зі священником В. Люткевичем

Оженинський український музичний гурток, 1928 р.

Члени оженинської "Просвіти"

Оженинські дівчата

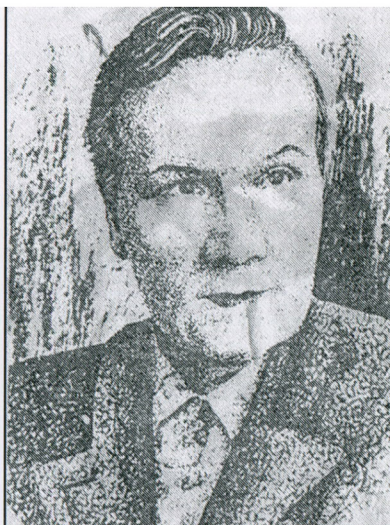
Фото оженинців (на задньому плані школа (колишній костел))

**Будівництво МТС на місті колишнього палацу Словицьких
(на задньому плані домова каплиця), 1948 р.**

**Оженинці
на залізничному вокзалі**

Уляна Василівна Єфимчук-Дячук

Вчителі школи

Залізничний вокзал, 20-ті рр. XX ст.

Залізничний вокзал, 1958 р.

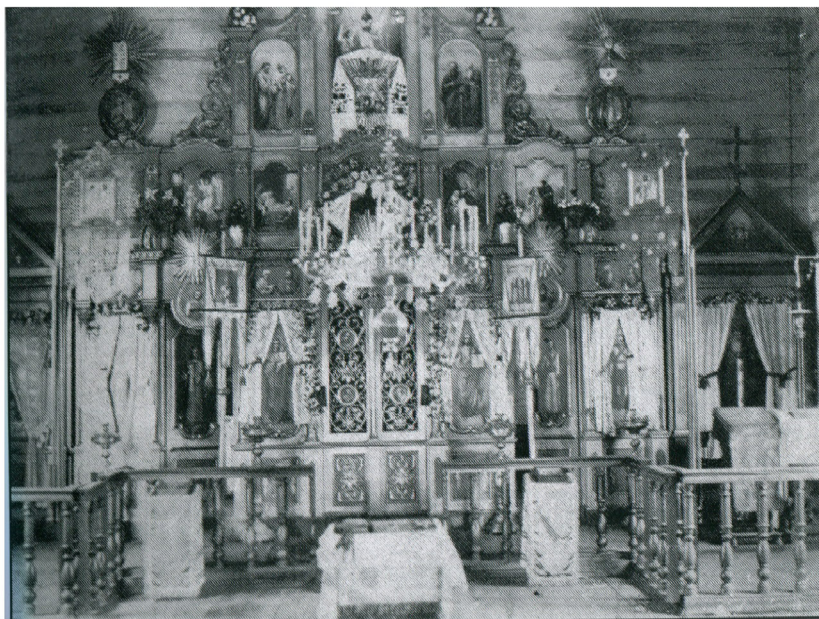
Залізничний вокзал, 60-ті рр. XX ст.

Залізничний вокзал, 70-ті рр. XX ст.

Залізничний вокзал, 80-ті рр. XX ст.

Іконостас Святомихайлівської церкви, 1871 р.

Володимир Кушнір – перший голова оженинської «Просвіти»

У 1901 р. в Оженині побудоване нове приміщення залізничного вокзалу. Це була дерев'яна двохповерхова споруда, що розташовувалася всього за декілька метрів від самої залізниці. На першому поверсі нового вокзалу були розташовані каси і зал чекання для пасажирів разом з буфетом. На другому поверсі разом з сім'ями проживали начальник станції та головний майстер.

20 жовтня 1884 р. відбулася знакова подія в Оженині. У “Волинських єпархіальних відомостях” №1 за 1889 рік повідомлялося: “Школа в селе открыта 20 октября 1884 года в доме общественном, с жалованием учителю 100 рублей в год от прихожан. В церковно-приходской школе числится учеников 25 мужского пола и 2 женского пола. Дворов 62, прихожан 503”.

За даними цього 1889 року “село Оженин волости Хоровской” мало 65 дворів, 510 мешканців; римо-католицький костел; засновану в 1884 році церковно-парафіяльну школу; крамничку; споруджену в 1873 році залізничну станцію та православну церкву; ряд незначних виробничих підприємств, які на той час були підвладні землевласнику Гриціанові Єловицькому.

Оженин першої половини ХХ століття

З приходом Першої Світової війни багато чоловіків було мобілізовано на фронт. Тоді влада вирішила перевести селян на відрубні хуторські ділянки. Селяни категорично відмовлялися, не пускали землеробів на поля, мотивуючи це тим, що треба дочекатися чоловіків з фронту. Тому в 1915 році в Оженині відбувся виступ селян проти земельного перерозподілу, який влада намагалася запровадити. Організаторами селянського виступу були Ілля Драбенюк, Мирон Ярмолук, Артем Кондратишин, Опанас Дмитрук.

Не минула Оженин і революція 1917 року. Вже в 1918 р. в Оженині було проголошено встановлення радянської влади і створено революційний комітет на чолі з Н. Г. Горбатюком, який відразу приступив до розподілу поміщицьких земель. Через рік в травні 1919 р. В районі Оженина проходять бої Червоної армії з військами Директорії.

2 липня 1920 року між частинами Першої кінної армії й польськими військами відбувся бій за залізничний міст біля села Бродова, недалеко від Оженина. Надвечір армійці 2-ї бригади і 6-ї кавалерійської дивізії підійшли до позиції польських кіннотників, що були розташовані на березі Горині, атакували і відкинули противника. Згодом будьонівці форсували річку і, захопивши станцію Оженин, відрізали польському бронепоезду шлях до відступу на Рівне. Підписання Ризького мирного договору 18 березня 1921р. між Польщею та Радянською Росією також вплинуло на село Оженин. За ним Польща визнала УРСР, але приєднала до себе Холмщину, Західну Волинь, Підляшшя та Західне Полісся. Ці землі були окуповані поляками аж до вересня 1939 року.

Економічним моментом також є те, що у 1923 році розпочалося будівництво брукованої дороги від станції Оженин до міста Острога. Брук селяни самі привозили зі станції. Та в 1926 році стало зрозуміло, що для автобусної ця дорога є досить завузькою. Тому й почалося її розширення, що зайняло ще близько двох років. І лише в 1928 році було розпочато регулярне автобусне сполучення між Оженином і Острогом (проїзд був дуже дорогим). Сьогодні ми бачимо частину цієї польської дороги біля с. Монастирьок.

Юзеф Клемент Пілсудський 6 серпня 1924 року відвідав Оженин. На святково прибраному вокзалі його зустрічали під мелодію духовного оркестру староста села Бабінський з громадою. Керівник Польської держави прибув потягом з Варшави. З Оженина він вирушив до Острога на зустріч з офіцерами 19 полку волинських уланів.

У 1925 році центр повіту з Острога переносять в Здолбунів. Тепер Оженин входить до складу Здолбунівського повіту, а через три роки в селі відкривається поштове відділення і телеграф.

На початку 30-х років було розпочато будівництво католицького храму в с. Оженин (нині це приміщення молодших класів Оженинської ЗОШ І-ІІІ ст. №2).

В Оженині за ініціативою національно-свідомої молоді було створено філію Острозької "Просвіти", куди ввійшло 8 дійсних членів та 6 прихильників. Головою організації став Юхим Зайонч-

ковський, заступником голови – Михайло Марискевич, секретарем – Олександр Кушнір.

До села з візитом прибув Степан Скрипник (майбутній патріарх Мстислав). Він взяв участь в сході села Оженина та навколишніх поселень (до 5 тисяч чоловік). Скрипник проводив збори як сенатор Польського сейму.

Цього ж року польська влада розпочала гоніння проти членів Оженинської “Просвіти”. Під приціл польських жандармів потрапив Володимир Кушнір, один з найактивніших просвітників. Влада розпочала судове слідство проти Кушніра, інкримінуючи йому такий злочин: за доносом стало відомо що під час проведення українських вечорниць Володимир танцював на портреті Ю. Пілсудського, топтав його ногами. По цій справі було допитано більше 10 чоловік, особливо слідчі тиснули на 19-річну Квасунь Мокрену. Але дівчина свідчила що такого не було. Справа дійшла до суду в м. Рівне. За рішенням суду Кушніра В. було виправдано.

1932 рік видався не дуже врожайним, та відомо, що на територіях, де панувала більшовицький режим, цей та наступний роки були направленні на винищення свідомого селянства. Кордон між СРСР та Польщею проходив по р. Горинь. Часто люди з Центральної та Східної України перетинали кордон у пошуках їжі. Частина оженинців зі страху відмовлялися допомагати голодним втікачам, але деякі допомагали. У 1933 році селяни на чолі з Володимиром Кушніром провели акцію. Вони назбирали багато харчів і відправили на Схід. Але допомога доїхала лише до Шепетівки і була відправлена назад, мовляв, ніякого голоду в Україні немає, і що це абсолютний наклеп.

1 березня 1936 р. офіційно зареєстровано “Просвітнянську хату” в Оженині. Організація ввійшла в склад Волинського українського об’єднання. Головою став її давній прихильник і активіст українського руху – Володимир Кушнір.

В Оженині протягом 1937-1939 років перебували троє монахів-капуцинів. Найстарший відносився досить погано до селян, але двоє молодших ставилися лояльніше і вони були досить обізнаними у медицині. Капуцинів було легко розрізнити, оскільки вони носили мо-

наший одяг – хабіти. Монахи вимагали від селян, щоб ті зверталися до них не “пане”, а “отче”.

Працювали в селі дві школи одна на вул. Криничній (польсько-українська), інша в будинку Кирила Савчука (польська) на хуторі Маївка (зараз це вул. Лісна поруч з Хорівським лісництвом. У Школі на Маївці урок релігії викладав ксьондз Пашкевич, а на Криничній (що знаходилася біля церковної каплички) цей урок викладали ксьондз і православний священник почергово.

Наприкінці 30-х років в селі працювала ще одна школа і знаходилася біля панського будинку в будинку голови “Просвіти” Володимира Кушніра. В школі викладала пані Німчукова.

Оженин в роки німецької та радянської окупації

Трохи більше, ніж за два тижні після нападу Німеччини на Польщу (1 вересня 1939 року), радянські війська Українського фронту під командуванням С. Тимошенка о третій годині тридцять хвилин ранку 17 вересня почали займати вихідні позиції вздовж польсько-радянського кордону. Після захоплення мостів через р. Горинь, на територію Польщі, вступили перші радянські підрозділи. Опір Червоній армії чинили батальйони польського корпусу охорони прикордоння.

Кордон проходив за 4 кілометри від села Оженин. Місцеві жителі пам’ятають, як радянські війська прямували до села зі сторони с. Стадники, а управитель пана Єловицького зібрав необхідне добро в бричку, і втікав в напрямку Рівного. Сам Станіслав Яловицький, якому на той час вже було більше 70-ти років разом з родиною, двома синами Гриціаном та Вітольдом²² та донькою Ніною теж назавжди залишили село. Польські війська покидали Оженин. Старші оженинці виходили і зустрічали радянських воїнів хлібом-сіллю, маючи надію на волю і краще життя. Таким чином був реалізований таємний протокол пакту Молотова-Рібентроппа від 23 серпня 1939 року.

²² Вітольд Яловицький прославився в селі тим що програв в карти частину панських садиб, які знаходилися на території сучасної вул. Гагаріна.

1 листопада 1939 року Верховна Рада СРСР задовольнила прохання Народних Зборів включити Західну Україну до складу УРСР. Вибори проводились під пильним наглядом радянських військ і партійної влади. Всі кандидати належали до “блоку партійних і не партійних”. Депутатом від Оженина була обрана селянка-наймичка Уляна Василівна Єфімчук-Дячук, родом з села Стадники.

3 3 грудня Рівне стало обласним центром. Оженин входить до Острозького району новоствореної області. Тепер радянська влада почала створювати нові органи влади. В цих краях активно почалася політика колективізації та націоналізації. Після Народних зборів влада проголосила конфіскацію землеволодінь поміщиків, монастирів і державних чиновників. Земля передавалась селянським комітетам, яким належало поділити її серед безземельних і малоземельних селян. Василь Семенович Давидов, 1928 року народження, згадує, як восени 1939 року в парку панів Єловицьких, селяни в присутності представника з району обирали голову сільського комітету. Ним став селянин-бідняк Огородник Павло.

Поля допомагали обробляти МТС, яка була організована в 1940 році в колишньому маєтку пана Єловицького. Тоді ж знищується місцевий костел-капличка. В Оженині організовується нова місцева влада, голова сільської ради Панчук Євдоким, секретарем сільської ради був І. Ф. Сорочинський.

Під тиском нової влади у лютому 1940 року в селі 20 селянських господарів утворили колгосп імені Ворошилова. Першим селянином, що вступив до колгоспу, був Г. І. Савич. На базі колгоспу створюють МТС, яка складалася з 9 тракторів, автомашини, 20 тракторних плугів, 4 сівалки, 4 жатки, 7 молотарок. Вперше за кермо трактора “У-2” сіли жінки – Євгенія Войтович та Савич Олімпіада. На той час це було справжнім дивом.

3 1 жовтня 1939 року по 22 червня 1941 року організатором і директором першої семирічної школи був Щепцов В. Я. Школа знаходилася в панських покоях. Бернацька Ганна, 1927 року народження, свідчить: “З’явилися нові вчителі. Пам’ятаю Добровольську Наталю, Пелех Олену Сергіївну, Перцмана Абрама Мойсеевича. Але найстрашнішим було те, що в школі вчителі казали, що Бога немає і

не треба ходити до церкви". У сільському клубі, який відкрив двері на початку 1940 року, в одному з колишніх приміщень маєтку пана Словицького почали працювати гуртки художньої самодіяльності. Тут можна було прочитати свіжі радянські газети, журнали.

З Острога і навколишніх сіл всіх поляків, – офіцерів, жандармів, державних службовців, і, хто не встиг втекти, зганяють на станцію Острог. В Оженині їх заганяли в товарні вагони і транспортували до Рівного. З Рівного їх депортували далі, але куди – не повідомлялося (можливо в Катинь). Особливо наполегливо долею заарештованих поляків цікавилися їхні дружини, які одного дня так само стали невольними пасажирками "сталінського" потягу і пропали в безкрайніх сибірсько-казахських просторах. З Львівської області прибуває в Оженин новий священнослужитель у Святомихайлівську церкву нашого села Тарнавський М. М. У 1928р. він, будучи на Галичині, приєднався до православ'я, а з початком війни приєднався до української автокефальної церкви.

У 1940 р. в нашому Оженині розпочинається небачене досі масштабе будівництво незвичайного об'єкту – військового аеродрому. Було це пов'язано з складною політичною ситуацією і зручним розташуванням села та залізниці. Весною 1940 р. розпочали роботу, на яку з'їхалося багато молоді з усієї області. Швидко лаштувалися продуктові лавки, ставились палатки, багато людей спали під відкритим небом. Площу аеродрому інженери розміряли на полях між Оженином і Стадниками (сьогодні тут селянські наділи та старі ставки цукрозаводу). Було підвезено пісок, камінь, цемент, труби, великі шестигранні плити для покриття злітно-посадочної полоси. За рік роботи було зведено першу смугу, але на цьому все й завершилось: почалась війна. А після 1945 року будівництво було згорнуто, матеріали забрані на інші господарські об'єкти [1, с. 215]. З аеродромних плит побудували житловий будинок по вулиці Заводська 1 (Бандерівська, Каденюка).

22 червня 1941 року Німеччина порушує умови пакту Молотова-Ріббентропа нападом на СРСР. З перших днів наш край став ареною бойових дій. До лав Червоної армії було мобілізовано 11 оженинців. Німецька армія швидко просувалася в напрямку Житомира і Києва. 30 червня німці були вже під Острогом.

В ці дні місцеві жителі помітили бойову машину на дорозі Оженин – Хорів; цікаво, що танком керувала жінка, бо запитувала людей про місцевість. Танк повернув в сторону Горині, подальша доля його невідома.

Бої були скрізь. Зі сторони Грем'ячого відбувся бій між німецькими та радянськими танками.

3 липня завершено окупацію Оженина. На початку цього ж місяця між селами Оженин та Країв, у місцевому лісі, що недалеко від залізниці, німці розстріляли 36 радянських полонених.

За згодою німців старостою села призначено Романського, хоча він на посаді перебував не постійно, але є відомості що в 1943 році він точно був старостою, дбав про односельчан. Відома розписка старости, де він мотивував відмову від вивозу оженинської молоді 1923-1925 року народження у Німеччину тим, що люди були зайняті на місцевих роботах.

На території станції в Оженині розмістилася німецька комендатура. Окупанти визискували населення, відразу ж вони забрали 196 корів, 12 коней, 36 свиней. Жителі села працювали на залізниці (станціях Шепетівка, Здолбунів, Оженин), пункті “Заготзерно”, “Ротсмайстернях”, в Хорівському лісництві.

Німецькою владою були створені спеціальні загони поліції – айнзацгрупи. Вони повинні були “прочищати” райони від євреїв, комуністичних діячів, різних агентів та інших небажаних елементів соціальних, політичних чи з інших расових причин.

Багато оженинських сімей – Кондратюки, Ніколайчуки, Марискевичі, та інші, ризикуючи життям, переховували від винищення євреїв.

Відомо, що сім'я Сорочинських за роки війни переховувала та надавала допомогу 15-ти, а сім'я Кондратюків – 17-ти євреям. А ось свідчення Івана та Людмили Макаревичів: “Люди звертались до нас по допомогу. Були такі, які приходили, щоб помитися, поїсти і йшли далі, інші тимчасово переховувались вдома. А були і такі, які з нашою допомогою викопували в лісі “схрони” –землянки, де і жили. Тих, хто помирав хоронили в лісі.

Мій старший брат Володимир працював на залізниці черговим по станції, він добре знав німецьку мову, тому коли фашисти передава-

ли дані про облаву, Володя попереджав наших квартирантів, і вони сиділи у землянках. Був також випадок, коли ми складали на горіщі сіно, Мотель Ключник прийшов по їжу. Саме в той час наїхали німці. Ми Мотеля заложили сіном, гітлерівці походили по садибі, позаглядали, а Володя, який був у формі, з ними про щось поговорив і вони пішли. Через деякий час ми допомогли Мотелю вибратись з сіна, і він пішов у ліс.

А було і так. Мотель був у нас вдома, в хаті лишив свої чоботи. Його брат Юра вийшов з лісу і, підходячи до хати, помітив фашистів. Чоботи ми швидко сховали в хліві, біля якого був прив'язаний собака. Коли німці підійшли до хліва, собака гавкав і не пускав їх. Вони його подражнили, посміялись і пішли. До цієї пори зі страхом згадуємо цей випадок і той страх, який перенесли ми і два єврейські хлопці, тому що якби німці знайшли братів, то не пощадили б ні їх, ні нашої сім'ї.

А ще пам'ятаю, коли у нас дома ховався єврей Гольдман. Він був дуже розумною і хорошою людиною, розбирався в техніці, відремонтував двигун в селі Країв. У Гольдмана був радіоприймач і ми слухали новини з фронту".

Товариством єврейської культури України та Фондом "Пам'ять жертв фашизму" присвоєно звання "Праведників народів світу" таким сім'ям: Макаревичам Кузьмі та Марії, їх брату Степану; Кондратюку Лук'яну Феодосійовичу і Федорі, їх сину Лук'яну; Сорочинським Петрові Мироновичу і Ксенії Якіївній та їх сину Борису. Комісією, створеною при Національному інституті пам'яті катастрофи і героїзму Яд-Вашем (Ізраїль), вони нагороджені почесною грамотою та медаллю Праведника народів світу. Згідно рішення цієї ж комісії їхні імена викарбовано на Стіні пошани в Алеї Праведників Яд-Вашем.

В 1941 році в Оженині почалось будівництво шосейної дороги Остріг – Рівне через села Оженин, Країв, Тайкури. Будівельні роботи проводила фірма "Гельмус", база якої розташовувалась на полі, навпроти вулиці Шамраївка. Довжина дороги була б тільки дещо довшою як 20 км. На жаль, ці плани не здійснилися, старий насип зберігся й до сьогодні.

Жахливими подіями наповнилося життя села восени 1941 року. У вересні-жовтні, протягом трьох днів, німецькі солдати гнали радянських військовополонених з міста Шепетівка через Оженин в сторону Рівного. Бернацька Ганна, 1927 року народження, свідок тих подій, згадує: "... це була страшна картина. Осінь холодна, дощова. Майже роздягнені, голодні, тягнули одне одного як могли. А котрі були безсилі, падали, німці їх розстрілювали. Коли колони проходили, то наші селяни підбирали тіла і хоронили". Більш конкретну інформацію нам несуть документи. В документі "Известные обстоятельства расстрела советских военнопленных возле леса, неподалеку от села Оженино Острожского района Ровенской области", складеного військовим дільничим Острозького РВВС с. Оженин від 6 травня 1986 року записані жителі села, які були свідками та учасниками поховань в лісі, поблизу дороги Оженин-Країв, так званих "Савчукових кущів": С. Макаревич, Л. Макаревич, Є. Панчук, М. Онищук, Ф. Кондратюк, М. Дробенюк, Є. Троцький, В. Козак, В. Марискевич (копія документу додається). Полонені поховані в двох могилах: в першій – вісім, в другій – шістнадцять чоловік. В 1977 році школярами Оженинської восьмирічної школи поставлений пам'ятний знак на місці поховання.

3 осені 1941 року по 1943 рік в одному з приміщень польсько-го маєтку пана Єловицького діяла Вища Народна школа. Директором школи був Шаповал Г. П. а завучем – Аделя Козловська. Після закриття школи діти ходили вчитися до вчителів додому. Під час війни провадилися богослужіння в православній церкві Святого Архістратига Михаїла. Настоятелем церкви був отець Влодек Людкевич (уніат).

Німецькою владою складалися реєстри жителів села для вивезення до Німеччини. В реєстрах громадян (жінки) с. Оженин Острозького району 1922р. народження вказувалося 15 чоловік, 1923 р. – 23, 1924 р. – 17, 1925 р. – 18. Реєстр громадян (чоловіки) 1922р. народження записано-14 чоловік, 1923 р. – 10, 1924 р. – 15, 1925 р. – 22. Вказувалося місце проживання, фах, місце роботи, становище, сімейний стан. Завірено головою району Мотренко, перевірено і скореговано старостою села Оженин – Романським від 28 квітня 1943 року.

Збереглися донесення старости Романського районному голові м. Острога. В одному з них, повідомляється, що робітники 1923, 1924, 1925 років народження не прийдуть на “комісію поборів”. Вони працюють у фірмі “Гельмус”, Державному маєтку, Ротсмайстернях, і їх шефи заявили, що робітників своїх не пустять на роботи до Німеччини, вони ж заборонили підписувати лист від 2 червня 1943р. та їхати на комісію в м. Рівне.

Давидов Василь Семенович згадує як восени 1941 року до Німеччини забрали трьох людей: Савчука Дмитра, Бабонько Олександра та сина Просяновської, інші повтікали.

Сваволя окупантів викликала опір жителів Оженина. Вони йшли до лав ОУН-УПА чи радянських партизанських загонів.

З 1942 року в нашому краї, неподалік сіл Теремне і Оженин діяли партизанські загони з'єднання А. З. Одухи. Для більш ефективної боротьби в населених пунктах району створюється мережа підпільних організацій. В самому селі така група виникла на початку 1942 року і увійшла до складу Острозької підпільної організації. Очолював групу заступник голови Острозького підпільного комітету К. М. Дмитрук.

Е 20-х роках Карпо Дмитрук перебрався до Радянської України, а в 1942 році повернувся і влаштувався працювати на залізничну станцію “Острог” в пункт Заготзерна. Звідти і вів розвідувальну діяльність. Згодом до підпільної роботи залучив техніка В. Г. Бузюна, який жив на станції і міг спостерігати за рухом поїздів вночі. Таким чином, спостереження велося цілодобово. Розвідувальні дані передавалися в Острозький підпільний комітет, а потім – партизанському загоні А. З. Одухи. Підпільники всіляко шкодили окупантам, засипали вагони піском, сміттям, битим склом, робили отвори в підлозі, щоб перешкодити відправленню зерна до Німеччини. У 1942 році на північно-західній околиці села було пущено під укіс ворожий ешелон з спорядженням.

Е липні 1943 року К. М. Дмитрук разом з В. Г. Бузюном і робітником пункту Заготзерна М. Шведом зібрали розвідувальні дані про розташування вогневих точок на залізничній лінії, стан охорони залізничного мосту через р. Горинь, що поблизу села Бродів. Після

відповідної підготовки диверсійна група радянських партизан зробила спробу підірвати міст.

Про ці події писали у своїх творах самі партизани: Д. Медведєв ("Сильні духом") та М. Гнидюк ("Стрибок в легенду"). Особливо гарно партизанську окупацію описує керівник партизанського загону Медведєв, але чомусь не згадує правдивих наслідків цієї аварії. За його словами, рух ворога на залізниці був паралізований на два тижні.

А, насправді, німці вже давно здогадувалися про наміри партизан зруйнувати міст. Тому ворог перестрашувався. Як тільки міст злетів у повітря, німці підвезли з станції Івачків заздалегідь заготовлений такий самий міст – колію і встановили його над горинськими водами. Мурувати йому підпори було ніколи, тому просто "зварили" зі шпал густу плитку, на якій міст і тримався. Рух німецьких потягів було відновлено за декілька днів. Вдалими спробами підриву німецької техніки відзначилися партизани на залізничному "коліні", що перед в'їздом в село.

8 серпня відбулася каральна операція в селі. Внаслідок вбивства німецького офіцера і на фоні загострення польсько-українських стосунків німцями було спалено частину хутора "Вітольдівку", вбито близько 10 чоловік, спалено молоду дівчину (Зосю Н.)

В 1943 році в с. Оженин прибули три угорські військові частини, у складі яких були словаки і солдати "Русской Освободительной Армии". Вони розмістилися в приміщеннях маєтку панів Єловицьких. Підривна діяльність на залізниці визначала їх головне завдання – її охорону. За селом, в напрямку Здолбунова було вирізано 200 квадратних метрів лісу вздовж залізниці. Прихід мадяр перетворив життя селян в справжнє пекло: проводилися облави, арешти, розстріли людей.

Шостак Іларіон Онуфрійович з с. Стадники свідчить: "В 1943 році угорські військові, "мадяри", як їх тоді називали. Вони жили в Оженині, їздили по селах і проводили облави. Літом, перед жнивими, їхали вони в сторону мосту р. Горинь, і хтось навздогін вистрелив з села. Мадяри почали палити село, вбивати людей. Одна вулиця згоріла повністю, в селі загинуло 18 чоловік. Потім палили вулиці в

селах Бухарів і Колесники. Назад повертались в Оженин з худобою, яку забрали в людей.

Мого діда не було вдома. Коли почули, що в хліві реве корова, забрали і повели. Батько просив щоб корову вернули, але ніхто на нього не звертав уваги. Спокійного життя не було”.

В рядах УПА з 1941 по 1955 рік воювало 68 жителів села Оженин, з них 21 чоловік загинули від рук німців та “советів”, а 26 осіб було репресовано і засуджено до сталінських таборів.

В окрузі села діяли повстанські групи М. Федорця, Горбатюка, Ф. Дмитрука. Учасник визвольних змагань, Бернацька Ганна згадує: “Робота в УПА була законспірована. Я працювала зв’язковою, ходила в розвідку. У нас було правило “Здобудеш Українську державу, або загинеш у боротьбі за неї. Ні просьби, ні погрози, ні смерть, не змусять тебе зрадити таємниці”, і ми йшли за дорученням своїх керівників, ми вірили в її перемогу, знаючи, що попереду нас чекає каторга, або смерть”. Ганна була засуджена на десять років каторги, відбувала покарання з 1946 року в Архангельську, а в 1949-1955 роках в таборах Іркутської області. В книзі Пам’яті Волині том 6, повідомляється про учасників національно-визвольних змагань, серед яких 27 репресовано і 25 загинуло.

Давній міжнаціональний конфлікт поляків і українців, що поглибився втручанням гітлерівців та більшовиків привів до трагічних наслідків. Польська верхівка уже від перших днів більшовицької та німецької окупацій, як і раніше, вороже ставилася до українського визвольного руху та української державності взагалі. Тоді відбувалися відплатні збройні акції з обох сторін.

За словами гауляйтера України Еріка Коха передбачалося, щоб поляк при зустрічі з українцем убив його і навпаки, щоб українець хотів убити поляка, а якщо при цьому вони по дорозі уб’ють по одному євреєві, то німецька влада досягне того, що їй потрібно. Польська верхівка вже від перших днів більшовицької (1939-1941рр.) і гітлерівської окупації дотримувалося як і раніше ворожого ставлення до українського визвольного руху та української державності взагалі.

В. Сергійчук в своїй книзі “Поляки на Волині”, досліджуючи тему польсько-українського конфлікту, пише, що уважне вивчення документів дає підставу стверджувати, що окупанти зуміли зіштовхнути між собою українців і поляків Волині після того, як українська поліція за наказом ОУН перейшла в підпілля, в ряди УПА в 1942 році. Компромісу між обома сторонами так і не було досягнуто. В “Выписка из разведсводки штаба соединения партизанских отрядов Камянец-Подольской области” от 1-го июня 1943 года №7 карта 1:100000 хут. Гороховый г. Славута” зазначається: “... В лесах Острожского, Шумского и Мизочского районов националисты активизируют свои действия против немцев.... Польская полиция, находящаяся на службе у немцев, спровоцирована выступить против националистов”.

В донесенні керівника радянських партизанів Рівненської області В. Бегми начальнику УШПР Т. Строкачу від 14 липня 1943 року йшла мова про об'єднання зусиль поляків у боротьбі проти гітлерівців та українських націоналістів: “Договорились полностью о совместных действиях против немецких гарнизонов, диверсии на железных дорогах и против украинских националистов”.

Давній міжнаціональний конфлікт поляків і українців, що поглибився втручанням гітлерівців і більшовиків, призвів до трагічних наслідків обох народів. Відбувалися відплатні збройні акції з обох сторін польсько-українського характеру. Звірськими були спільні каральні дії проти мирного населення німців і поляків. Василь Семенович Давидов згадує: “В той час (період) мені було 15-16 років. Я був свідком тих подій на території с. Оженин. А мій батько, Давидов Семен Іванович, 1904 року народження, вів щоденник. Ось окремі епізоди з щоденника.

Мовою оригіналу: “... 1943р. 11 серпня. Спалено хутори с. Оженин і с. Бродів німцями і поляками (щуцманами):

1. Федора Савича спалено хату і клуню;
2. Миколайчука Івана: хата і хлів, замордували його дочку Софію і **в**кинули в вогонь;
3. Василюка Панаса: спалено хату, клуню і вбили коня. Самого **Панаса** щуцмани хотіли спалити в огні живцем, але він був настіль-

ки міцним, що чотири шуцмани не могли з ним справитись. Тоді поляки його застрелили і тіло вкинули у палаючу хату;

4. Дулевич Ганни згоріла хата;
5. Михалюка Оверка хата і клуня;
6. Фурманець Мелашки спалено хату;
7. Болтович Марію живу вкинули у вогонь.

Був страшний пожар...

18 листопада 1943 року села палили венгри, без німців і поляків. Ніхто не загинув, бо завчасно, заховались по лісах”.

В книзі “Трагедія Волині” В. Сергійчука наводяться факти: “27 грудня 1943 року курінь Ясеня знищив польську колонію Вітольдівку, де вбито кільканадцять осіб. Втрати українських повстанців – 4 вбитих і 2 поранених”. В організації самооборони хутора Вітольдівка у 1943-1944 роках брав участь отець місцевого костелу Габріель Банась. Він займався організацією доставки фуражу, одягу, продуктів, мав контакти з іншими групами самооборони, які знаходились в Оженині, угорцями і словаками.

Наближався січень 1944 року. Повертався фронт. В щоденнику С. І. Давидова записано: “1944 рік, 18 січня. Німці з венграми відступили в сторону Здолбунова. Люди с. Оженин і навколишніх сіл розпочали забирати додому зерно з німецьких складів. О годині 11 дня із сторони Тайкур-Новосілок приїхали чотири бронемашини і одна грузова машина німців з поляками. Без усякого попередження почали стрілянину по людях. Загинуло шість осіб: 1. Савіч Соловей Петрович; 2. Савіч Устина; 3. Бернацький Кузьма (21 рік); 4. Алексіюк Марія; 5. Федорець Галя (13 років); 6. Дмитрук Володимир (10 років). Багато людей загинуло з інших сіл, ще більше було поранено. Під час стрілянини люди намагалися заховатись. Хто сховався в клучю чи хлів, польсько-німецька банда підпалювала будинки”.

Савич Антоніна Степанівна, 1930 року народження, згадує: “18 січня 1944 рік. Зранку було тихо. Люди йшли до церкви. А потім десь появились німці і поляки. Стрілянина. Село горить. Люди біжать до лісу. Жінки боялися, що підпалять церкву і пішли, по сусідству, до одного господаря – Бернацького Матвія. Його син Кузьма в цей час спав у хаті. До хати вбіг німець і запитав: “рус партизан”.

Моя мама, Савич Устина, сказала, що нема нікого. Кузьма вибіг, і хотів втекти через двір сусіда Савича Петра. Але його наздогнала німецька куля. Німець повернувся у хату і застрелив мою маму. Її на драбині принесли додому. Мене послали в ліс, до дядька Кузьми, щоб зробив домовину. Коли переходила залізницю, почула навколо себе свист, то стріляли з бронепоїзда. Але коли побачили, що дитина, припинили обстріл. Дядько Кузьма не зміг прийти, тому, що німці вбили його тещу. Домовину зробили вдома. Того дня було вбито восьмеро людей.

19 січня. Стрілянина стихла. Вісім домовин, на санчатах, привезли до церкви. Відправи не було. Вбитих неможливо було поховати через обстріли бронепоїзда, що курсував по залізничній колії. Люди тиждень копали могили. До поховання труни стояли у церкві”.

Рятівним притулком для людей були ліс та погребі. І Божою волею вважали, коли озвірілим окупантам не вдавалося зірвати зачіпку з дверей погребя, або ж просто минути хату. Близько двох тижнів, до приходу радянської армії, село потерпало від звірств каральних акцій німців, поляків, мадярів.

24 січня 1944 року командування Першого Українського фронту (командуючий Ватутін) прийняло рішення провести Луцько-Ровенську операцію силами 13 і 60-ї армій.

28 січня 870 стрілецький полк 287 стрілецької дивізії під керівництвом полковника А. Г. Писарева підійшов до Оженина і почав операцію по звільненню села від німецьких військ. Йому довелося вибивати дуже укріплені в с. Оженин і на станції Остріг два батальйони німецької піхоти. І щоб не потрапити в оточення, німці почали тікати в напрямку на Здолбунів.

4-5 лютого Оженин було визволено.

Василь Семенович Давидов свідчить: “28січня 1944р. під час фронтових боїв, від німецького бомбардування з літаків загинуло 16 людей с. Оженин і багато військових”.

5 лютого в Оженині сталася остання трагедія війни. Цього дня місцеві люди, а також з Плоски, Могилян, Черняхова, Коростової (нині Українки), гадаючи, що німці вже залишили нашу територію, кинулися на підводах, хто й цілими сім'ями, розбирати 4 зернових

склади, що були розміщені на залізничній станції, і які німці не встигли (чи забули) знищити при відступі. Коли все подвір'я наповнилося людьми, які вантажили на підводи зерно, звідкись взялися 4 німецьких танки, що на всій швидкості врізалися в натовп. (Є версія, що “тигри” при відступі заблукали і опинилися в тилу радянських військ). То був момент страшного суду: люди, танки, коні, зерно, кров людська – все змішалось в мить, і, за декілька хвилин, не скидаючи швидкості, німецькі “тигри” помчали геть зі складського двору...

В цілому за роки Другої Світової війни загинуло 63 жителі Оже-нина, 4 – в Стадниках, 9 – у Бродові, 5 – Краєві. Мобілізація проходила в такій кількості (з Оженина) – 1939 р. – 1 чол.; 1940 р. – 2 чол.; 1941 р. – 11 чол.; 1944 – 65 чол. З них на фронтах війни було вбито – 54 чол., пропали безвісти – 19 чол. (з призову 1944 р.). На території України поховано 24 наших земляки, за кордоном – 24 чол.: Латвія – 7 чол., Польща – 6 чол., Чехія – 1 чол., Білорусія – 2 чол., Росія – 2 чол., Німеччина – 5 чол.

Вже з 1944 року почалися арешти і вивіз у Сибір та Казахстан учасників визвольних змагань та їх сімей. Залізнична станція “Острор” знову, як в 1939 році, стала табором для полонених, що днями чекали там товарні вагони, які гуркотіли на Схід.

Оженин в повоєнні роки

У 1945 вже починається відбудова села. Але ще не все спокійно. В селі була відновлена радянська влада. Головою сільської ради у 1944 році був призначений Дивак Т. С. І зразу ж почалася мобілізація. 85 жителі села пішли до лав Червоної Армії. Приблизно стільки ж, тих хто раніше був зв'язаний з ОУН-УПА ховались, а ще інша частина безпосередньо знаходилась у діючих відділах УПА.

Були і свої особливості мобілізації на фронт. Ветеран війни, Іларіон Онуфрійович Шостак згадує: “В 1944 році почалася мобілізація до армії всіх, хто народжений до 1926 року. Але забирали і молодших. Забрали і мене. Прийшли вночі, підняли з постелі і повели у хлів. Там тримали цілу ніч під замком. Вранці, під конвоєм, всіх по-

вели в Оженин, а потім до Острога. Там загнали у тюрму і вели допит. З міста знову ведуть до залізничної станції, посадили в товарні вагони і відправили на військову підготовку”.

Тому 1944-1945 роки стали не менш стражденими для нашого люду. Мабуть не було такої родини, сім'ї, яку б обминуло горе. 45 жителів села загинули на фронтах війни. В село приходили похоронки з фронту на батьків, синів та братів, які загинули. В їх пам'ять, поблизу залізничної станції, в 1964 році місцевою владою поставлено обеліск Слави.

Не давали спокою і енкаведисти (як вони казали “вылавливаем и уничтожаем бандеровских бандитов”). Важко було жителям села пережити ті часи. Вдень не давали спокою енкаведисти, а вночі з'являлись повстанці зі своїми вимогами. В 1945р., в своїй хаті, був вбитий голова сільської ради Дивак Т. С. Пропав безвісти (втопили в Горині?) біля с. Стадники і Михалківці голова Оженинської “Просвіти” в 30-х роках Володимир Кушнір. Радянська пропаганда приписує ці два злочини українським повстанцям. Якщо вбивство Дивака ще можна зрозуміти, то смерть голови “Просвіти” Кушніра була явно спровокована органами НКВС. В селі проводяться обшуки серед антирадянських елементів. Так, в одному з будинків за допомогою залізничників було знайдено і спалено бібліотеку місцевої “Просвіти”, що була схована в коморі. Керував хатою-читальнею в той час Мулярчук Семен Васильович.

Продовж 1944-1945 років місцева сільська рада розподіляла між селянами землю; виступала ініціатором змагання за збирання врожаю; організувала збір продуктів шахтарям Донбасу; виділяла лісоматеріал для будівництва хат родинам військовослужбовців, демобілізованим.

В лютому 1944 року відновила роботу Оженинська МТС, яка укладала договори з селянськими родинами та бідняцькими господарствами на виконання тракторних робіт.

В 1946 році відбувається сумнозвісна операція “Вісла”. Це була справжня трагедія для українського та польського населення. Люди змушені були покидати своє нажите майно і переселятися. В село депортовано польських українців, що проживали на Холмщи-

ні. На землях, власники яких були знищені у війну, поселялися сім'ї Ковальчуків, Томащуків, Капковських, Стамбульських, Марискевичів, Мициків, Ткачуків, Андрушаків, Жоленьків, Денисків, Фіків та багато інших людей, яких сталінська примха зігнала з рідних нажитих земель. 21-24 жовтня: на сибірські землі вивозили чергову групу “ворогів народу” з сіл Точивики, Михалківці, Грем'яче, Білашів. Три дні люди під відкритим небом, під охороною енкаведистів чекали на свій товарний потяг. Оженинці кидали в натовп їжу, хліб, охорона намагалася цього не допускати. А 24 жовтня з Гощі прибули товарні вагони, людей загнали туди як худобу, щільно закрили двері.

Довідник адміністративно-територіального поділу за цей рік трактує “Оженин” як село зі своєю сільрадою і належними до нього хуторами: Високий, Маївка. З 1959 року під адміністрування Оженина попадають ще села: Бродів, Країв, Стадники з колишніми їхніми хуторами.

Тогочасна преса повідомляла цікаві факти про життя трудящих: в Оженинському клубі щомісяця демонструвалося 12-15 кінофільмів. В Оженинській семирічці навчається 200 школярів, директор школи – Воронов.

Влітку цього року на залізничному мосту через р. Горинь трапилася аварія. Шпали були пошкоджені металевими стовпами, що були погано прикріплені і зсунулися до самих коліс. Поїзд, який вів машиніст Лу-й-Лу (китаєць за походженням, з околиць Шепетівки) звалився у води Горині. Весь перший проліт був зруйнований, тобто напрямк Здолбунів – Шепетівка був заблокований.

В 1957 році колгосп назвали ім'ям Б. Хмельницького, а з об'єднанням його в 1959 році з артілью “Дружба” села Краєва він отримав назву (вже остаточно) “Червона зірка”.

В 1967 році в Оженині будується Острозький плодоконсервний завод. Завод мав три цехи: консервний, безалкогольних напоїв, консервно-засолювальний. Потужність заводу становила 6 млн. умовних банок консервів в рік. Працювало на заводі 340-380 чоловік. Продукція йшла в європейські країни, навіть далеку Японію.

Через рік запускається ще один – цукровий завод. Ця будова мала потужність – 30 тисяч центнерів переробки буряків на добу. Під час

сезону цукроваріння на заводі працювало до 1200 чоловік, в ремонтний період – 700-800 людей.

На території цукрозаводського селища, крім нових житлових будинків, постає перша в Оженині десятирічна школа. Значну матеріальну допомогу надав директор цукрозаводу Могила Г. Ф., а керував будівництвом школи В. А. Форсюк. Першим директором школи став Немирич В. Ф. В новій школі, що отримала назву “Острозька СШ № 3” навчалися тоді 780 учнів у дві зміни. 70-80-ті роки, то був час, на який випав “пик” розвитку нашого краю і села. В цей же рік починає будуватися Оженинський хлібозавод. До новобудов потрібно ще зарахувати авто магістральний міст в Оженині через залізницю.

У 1989 році, в Оженині, як власне і в усій Україні, піднімається хвиля направлена на національне відродження. І катализатором цих змін спочатку була Українська Гельсінська спілка, а потім Народний рух.

Ще до створення руху патріоти об’єднувались у Товаристві Української Мови (ТУМ) (Валентина Шавронська, С. Зашик – Остріг, М. Чубай – Оженин), Українській Гельсінській спілці (УГС), в якій числився у 1988 році лише Микола Середя, а пізніше вступили М. Бендюк та М. Мельничук (керівник М. Бендюк), та товариство “Зелений світ”, яке очолювала Тетяна Матюніна (Остріг).

Ще влітку 1988 року виникла ідея встановити синьо-жовтий прапор на непрацюючій водонапірній вежі селища Цукрового заводу. Для цього було зшито відрізи синьої і жовтої тканини, куплені в магазині.

Для допомоги у встановленні прапора М. Бендюк покликав двох старшокласників з Острозької СШ №3 (тепер Оженинський НВК “Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів – ліцей”) Балабу Андрія та Повара Валерія. Саму акцію вирішили провести пізно ввечері з надією залишитись непоміченими. Допомагаючи один одному, вилізли на дах вежі і закріпили прапор на громовідводі. Для того, щоб важче було його зняти, завбачливо захопили з собою банку автомобільного мастила і, спускаючись до низу, густо змазували ним щаблі драбини. Коли вже були внизу башти, почулися голоси директора

школи Немирича В. Ф. і Бомблюка Є. І., які пропонували хлопцям “добровільно здатися”, інакше будуть чекати внизу до приїзду наряду міліції. Хлопці, розуміючи ситуацію, “здалися” самі. Їх лякали, що будуть судити за отруєння води у водонапірній вежі, хоча на той час башта вже декілька років не працювала.

Наступного ранку В. Марцинюк викликав маму М. Бендюка і погрожував їй звільненням з роботи, якщо не знімуть прапор. Як стало відомо пізніше, директор цукрового заводу пропонував багатом працівникам зняти прапор і за це отримати відгули. Але треба віддати належне всім жителям селища, ніхто не спокусився на цю пропозицію. Так і висів цей прапор на водонапірній вежі, поки геть не витріпався.

Ще у 1989 році перші рухівці з’явилися і в селі Оженин. Влітку заяву на вступ до Руху написав М. Бендюк, але він більше займався організацією в Острозі. Дещо пізніше О. Тивонюк збирає однодумців навколо себе в Оженині і вони шукають виходи, щоб співпрацювати з іншими організаціями.

Періодично в районі проводилися різноманітні мітинги як національного, так і екологічного спрямування. Всі мітинги ретельно готувалися, але деякі доводилося підтримувати вже “на ходу”. Так, стихійний мітинг, який розпочався в Оженинській школі (директор Дрозд Н. В.), переріс у справжню екологічну ходу 22 квітня 1989 р. Учні школи разом із працівниками Оженинських заводів підійшли до Острозького райкому з гаслами “Геть АЕС”, “Дайте нам щасливе майбутнє”. Тут до них долучилися острожачи, для яких цей мітинг виявився новиною. Не вдовольнившись обіцянками керівників району, колона демонстрантів рушила до м. Нетішин. Біля Нетішина колону зустрів наряд міліції, і його керівники запропонували демонстрантам відвідати їдальню та відпочити після багатокілометрового маршу. Мітингувальники відмовилися від обіду і вже разом з рухівцями Нетішина пішли до стадіону. Півторагодинний мітинг показав керівництву АЕС та обох районів зростаючу активність населення.

31 травня 1990 року був створений осередок НРУ на території селища Цукрозаводу, головою осередку було обрано Чорноморець Анну Дмитрівну.

Вперше в Острозькому районі офіційно встановили синьо-жовтий прапор в селі Плоска 29 липня 1990 року. Наступним був піднятий прапор над Оженинською сільською радою, а вже через декілька днів, з мітингом та шумними заявами на території селища Цукрового заводу. Акція на Цукрозаводі пройшла досить успішно. Її підтримали рухівці з Рівного та Нетішина: В. Червоний, М. Руцький, О. Новак, В. Шкуратюк, Полюхович та інші.

Члени НРУ 1989-1990 р. в Оженині

Бендюк Микола Миколайович – в Русі з 1989 р.
Тивонюк Олександр Васильович – 1989 (Оженин)
Овсійчук Василь – 1989 (Оженин)
Василюк О. С. – 1989 (Оженин)
Білоус П. І. – 1989 (Оженин)
Шостак М. І. – 1989 (Оженин)
Хоменчук К. К. – 1989 (с. Бродів)
Чорноморець Анна Дмитрівна – 27.05.90 (Цукрозавод)
Швець Андрій Павлович – 30.05.90 (Цукрозавод)
Притула Олександр Дем'янович – 30.05.90 (Цукрозавод)
Форсюк Василь Аврамович – 06.06.90 (Цукрозавод)
Павлюк Йосип Устинович – 13.06.90 (Цукрозавод)
Кирилюк Борис Данилович – 30.06.90 (Цукрозавод)
Гнідіна Раїса Іванівна – 29.06.90 (Цукрозавод)
Долинський Євгеній Іванович – 30.07.90 (Цукрозавод)
Буян Анатолій Феодосієвич – 30.07.90 (Цукрозавод)
Шостак Валерій Миколайович – 29.07.90 (Цукрозавод)
Прадищук Василь Васильович – 29.07.90 (Цукрозавод)
Тарасюк Віталій Олександрович – 31.07.90 (Цукрозавод)
Дейнека Данило Ефимович – 31.07.90 (Цукрозавод)
Ефімчук М. Г. – 29.07.90 (Цукрозавод)
Шостак Володимир Миколайович – 29.07.90 (Цукрозавод)
Шостак Валентина Василівна – 1990 (Цукрозавод)
Сuzданець Святослав – 1990 (Цукрозавод)

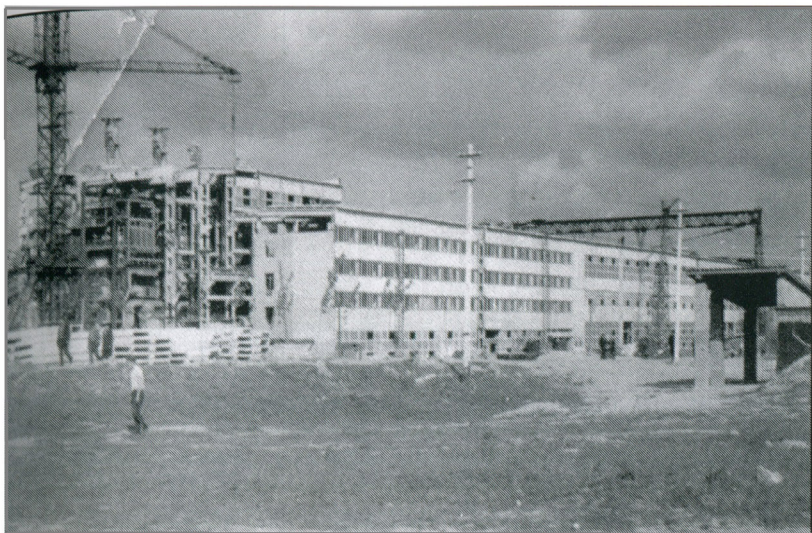
Оженин сьогодні

Сьогодні ми бачимо прекрасне село Оженин, яке поступово розвивається. Проводяться різноманітні дослідження, відкриваються нові підприємства. Зокрема, у 2007 році була проведена етнографічна експедиція по Острозькому району. 27 липня учасники експедиції навідалися в село Оженин. Село зі своїми багатоповерхівками та заводами для науковців виявилось не дуже цікавим, однак в світлиці Оженинської школи №1 побачили цікаву серпанкову намітку, якій, можливо, вже років двісті. На території Оженинської школи №2 звернули увагу на приміщення колишнього костелу з арками та контрфорсами, яке зараз переобладнане під навчальні класи.

Також в селі є дві загальноосвітні школи, де ми можемо побачити шкільні музеї. Тут краєзнавчі дослідження проводять на найвищому рівні місцеві вчителі Журик Світлана Феофанівна та Гушук Тетяна Олексіївна. Проводиться значна робота по оформленню і поповненню музеїв історії школи та села. Тут до неї залучені учителі, учні, батьки. Зібрано чимало цікавих матеріалів про минуле, зокрема, про участь оженинців у боротьбі за волю і суверенність України, будівництво і функціонування залізниці, розвиток промисловості та сільського господарства, освіти і культури.

Список використаної літератури:

1. Бендюк М. М. Герб села Оженин // “Життя і слово”, травень 2006.
2. Бендюк М. М. Церква в селі Оженин // “Життя і слово”, червень 2005.
3. Бендюк М. М. Підсумки етнографічної експедиції по Острозькому району в 2007 р. // Історія музейництва і пам'яткоохоронної справи в Острозі та на Волині. – Випуск 2. – Острог, 2009.
4. Гушук Т. О. Хронологія села Оженин// Острозький краєзнавчий збірник. – Випуск 4. – Острог, 2010.
5. Гушук Т. О. Печені яблука (Запис воєнних спогадів жительки с. Оженин)// Острозький краєзнавчий збірник. – Випуск 2. – Острог, 2009.
6. Гушук Т. О. З історії залізниці на Острожчині // Острозький краєзнавчий збірник. – Випуск 2. – Острог, 2009.

Будівництво цукрового заводу, 60-ті рр. XX ст.

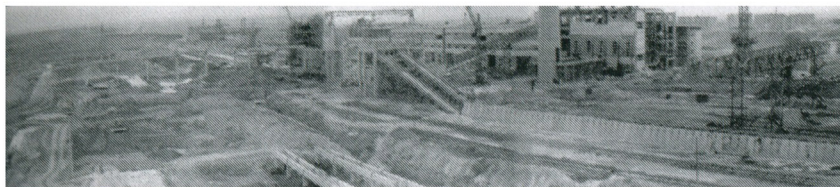
Дамба поблизу цукрового заводу

Поблизу цукрового заводу, 60-ті рр. XX ст.

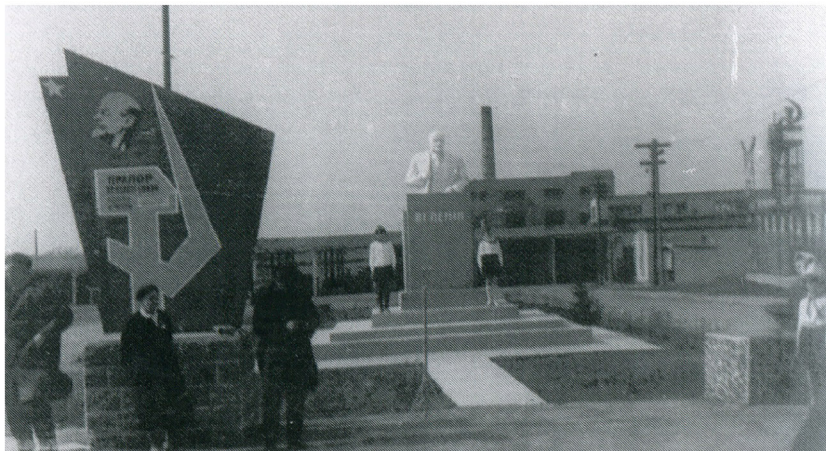
Цукровий завод, 70-ті рр. XX ст.

Будівництво цукрового заводу, 60-ті рр. XX ст.

Консервний завод, 80-ті рр. XX ст.

Консервний завод, 80-ті рр. XX ст.

Піонери

Острозька середня школа № 3 (цукрозавод)

Свято Першого дзвоника СШ № 3, 1977 р.

Лінійка в СШ № 3, 70-ті рр. XX ст.

Директор СШ № 3 В. Ф. Немирич

Будівництво нового корпусу школи, 70-ті рр. XX ст.

Мітинг з нагоди підняття прапора в селищі цукрового заводу,
1990 р.

Мітинг біля цукрового заводу

Лінійка в СШ № 3, 1980-й р.

7. Гушук Т. О. Оповідання з історії села Оженин. – К., 2009.
8. Журик С. Ф. Село Оженин в роки німецької окупації // Острозький науковий збірник. – Випуск 3. – Острог, 2008.
9. Кучерук В. Музей історії села // Історія музейництва і пам'ятко-охоронної справи в Острозі та на Волині. – Випуск 2. – Острог, 2009.
10. Пура Ярослав. Край наш у назвах. – Рівне, 2002. – С. 84.
11. Теодорович Н. Историко-статистическое описание церквей и приходов Волынской губернии. – Т. 2. – Почаїв, 1889. – С. 743.

Голови сільської ради с. Оженин

- 1939 – Панчук Євдоким
- 1940 – Шалабай М. Д.
- 1941 – Полулях К. К.
- 1944 -1945 – Дивак Т. Д.
- 1950 -1952 – Томашук В. Ф.
- 50-і роки – Бойко В. І., Кельніч А. Т., Радчук В. М.
- 1959 – 1960 – Ільчук А. О.
- 1960 – 1961 – Зубай М. Я.
- 1961 – 1982 – Коваленко В. Д.
- 1982 – 1984 – Денисевич І. М.
- 1984 – 1987 – Ніколайчук С. П.
- 1987 – 1992 – Пелехович В. Й.
- 1992 – 2006 – Коваленко Л. В.
- 2006 – по сьогодні – Ярошик В. Г.

Голови колгоспу

- 1939 – створений земельний комітет який очолив Огородник П. К.
- Кін. 40-х – 1952 – Троцький О. М.
- 1952 – Приходько
- 1952 – 1959 – Балаба Ф. Х.
- 1959 – 1976 – Євчук Ф. П.
- 1976 – 1985 – Савчук П. А.
- 1985 – 1988 – Шаповал М. М.
- 1988 – Рудик О. В.

Хронологія села Оженин

XVI століття

1528 р.

Згадка про Єловицьких (Яловицьких) в переписі україномовних актів II пол. XVI ст. Родовий герб згадується іноді в документах як “Брама”. Назва родини майбутніх власників Оженина походить від земельних помість “Словець”, “Ялівець” – сіл Луцького повіту.

1534 р.

Перша писемна згадка про село Оженин є в акті з архіву князів Сангушків. Це був масток, який володар А. Заславський відписав Костянтину Острозькому “з людьми і полями, і сіножатями, з лісами і борами, і дібровами, і озерами, і данинами грошовими, і медовими, і куничними, і з боровими гонами, і з ловами звіриними, пташиними, і з млинами, і з ставами, і з усіма пожитками”.

1578 р.

Найбільший, найспустошливіший напад татар на Волинь за XVI ст. село Оженин зазнало вперше масштабних, нищівних руйнувань. Татари мало не здобули Острог. Під час битви відзначився загін козаків (300 чол.) під керівництвом Сулгак П’ятигорця. Вони перекрили греблю під Межирічем і перешкодили татарам форсувати річку Вілію. Останні козаки заблокувалися в старому млині і боролися далі. Татари стрілами підпалили млин, і захисники загинули у вогні.

24 вересня 1581 р.

Складено акт і засвідчено у Луцькому суді про те, що село Оженин належить князям Заславським.

20 червня 1583 р.

Писемна згадка про Оженин (в указі польського короля Стефана Баторія). В той час в селі нараховувалось 51 двір і близько 300 чоловік.

23 вересня 1583 р.

Князь Заславський продає село Оженин.

10 липня 1590 р.

Оженин купує Іван Одинець-Соколовський.

XVII століття

30 липня 1629 р.

Власник Оженина Іван Одинець-Соколовський продає село крепостному двірському чиновнику Данилу Боженець-Єловицькому, родова лінія якого буде володіти селом (з перервами) до 1939 року.

1629 р.

Династії Єловицьких, 5 поколінням роду, згідно даних подимського тарифу, належало 20 сіл Луцького і Кременецького повітів. Данило Єловицький володів 20 селами, що нараховували 295 домів (будинків-господарств).

1648-1649 р.

Документи цих років засвідчують “Оженино”, “Оженинское владение”, “Оженинские леса” як місця, де діяли козацько-селянські ополченці в протидію каральним законам польської шляхти, яка хотіла в зародку придушити національно-визвольну війну під проводом Богдана Хмельницького.

Вересень 1648 р.

Селяни і козаки (острозькі міщани і хорівські селяни) захопили і спустошили великі пасіки в Оженині, забрали шляхетські стада худоби та “межи себе розобрали ... и на пожиток свій обернули”. Вони пограбували і місцевих селян, забравши в них 130 коней, 80 корів, 200 овець, збіжжя, вулики. Через повстання, “гвалтовны наезды, шкody и спустошення” кременецький підкоморій Франциск Єловицький зазнав величезних збитків. Тому він поіменно виділив серед учасників нападу 30 найактивніших міщан і селян. Серед них були отамани Пархвон і Федько.

13 квітня 1649 р.

Селяни-кріпаки з Хорова разом з острозькими міщанами на чолі з Любком Коновалом розгромили маєтки пана Єловицького в селах Плоске, Стадники, Оженин, знищили там усі документи, в яких стверджувалися феодальні повинності селян. А 5 жовтня 1654 року на хорівських полях селянсько-козацькі загони розгромили голкшляхетських військ.

Квітень 1649 р.

У донесенні возного мовиться, що в двірського чиновника Єловицького ополченці спалили в “Оженино” його майно і архів. При підтримці місцевого населення козацькі загони Гераська в 1649 році взяли Остріг і розгромили маєтки магната в Пłosці, Оженині, Стадниках.

XVIII століття

1722 р.

Власник Оженина Франциск Боженець-Єловицький здійснює паломництво в Італію – до Риму і привозить звідти для католицького костелу образ Божої Матері – Мадонни (ця ікона сьогодні прикрашає церкву Святого Михайла).

1728 р.

Писемні документи свідчать, що володар “Оженинського” майна Франциск Єловицький примушував місцевих селян-українців (православних) відвідувати діючий тут уніатський храм.

II пол. XVIII ст.

В Оженині Станіслав Єловицький будує невеликий замок (він згодом буде знищений російськими солдатами за участь магната в Барській конфедерації і його роль як противника договору про свободу віросповідання між Росією і Польщею).

Як додаток до старого замку Станіслав вибудував просторий двір. Цей архітектурно-парковий комплекс вважався одним з найкращих на Волині.

Двір складався з трьох будівель: головного житлового будинку, домової каплиці, всередині якої знаходився дубовий мистецьки вирізьблений вітар в стилі барокко, і одноповерхового будинку (офіцини). Весь двір оточував чудовий парк, закладений відомим і модним на той час ірландським садоводом Діонісієм Міклером, пейзажні парки якого милували око в Дубно, Рівному, Обарові, Шпанові, Тернополі і ще в 40 містах і селах України. Парк займав кілька десятків гектарів, в основному за палацем і з боків. На величезних газонах росли мальовничі групи дерев і кущів: ясени, клени, пірамідальні тополі. Посередині парку залишено велику галявину, обса-

джену двома рядами високих ялин, яка дозволяла сягнути поглядом з вікон і ганку двору аж до кінця парку. Була тут також широка липова алея доміклерівських часів як пам'ятка про давні часи.

1793 р.

В результаті другого поділу Речі Посполитої Волинь та Острозчина в складі Правобережної України були приєднані до Російської імперії.

1795 р.

Третій поділ Польщі і утворення Волинського намісництва, куди увійшло і наше село Оженин.

6 липня 1796 р.

Генерал Т. І. Тутомлін керує створенням Волинського намісництва. (Острозький повіт, Хорівська волость. Село Оженин належить до Хорівської воості Острозького повіту).

1798 р.

Писемні архівні документи свідчать про Оженин таке: в селі нараховується 63 двори і 451 житель.

XIX століття

1800 р.

Згадка про село Оженин в списку приватних архівів Волині.

1806 р.

Складено опис церковного майна старої Свято-Михайлівської дерев'яної церкви (рік побудови невідомий). До цієї церкви куплено старий простої столярної роботи іконостас з храму, що знаходився на Новому Місті в Острозі, за 22 карбованці 25 копійок (купівля відбулась в кінці XVIII ст.). Цікаво, що дві ікони – Богоматері та Архангела Михаїла – “приставлені” до іконостаса, коштували аж 30 карбованців. Така висока ціна, можливо, була спричинена тим, що вони були прикрашені двома коронами та трьома підвісками.

В I пол. XIX ст. священиком при церкві був Кузьма Михайлович Ботаневич. Народився він 1776 року в родині кріпаків, проживав в селі Бураках Житомирського повіту. Навчався в Любарській школі по класу поезії, рукоположений в сан священика 1 жовтня 1802 року єпископом Варлаам і призначений до Оженинської церкви. Дяком

при церкві був місцевий житель 1758 року народження – Сава Іванович Серединський.

1815 р.

Згадка про Оженин в історичних документах – 62 двори, 477 чоловік, дітей від 7 до 13 років – 77 душ.

1840-1842 р.

Судовий процес жителів Оженина проти економа М. Дідковського, який знущався над селянами, і дії якого привели до каліцтва і смерті селянина-кріпака Т. Прокопчука.

1861 р.

Велика селянська реформа: 19 лютого 1861 року російський цар Олександр II (Освободитель) підписав указ про скасування кріпосного права в Росії. За результатами реформи в Оженині 513 гектарів кращої землі закріпилося за місцевими поміщиками, а інші 235 гектарів розділили між 128 селянськими господарствами. В цей час селянин Оженина міг в день заробити в пана 60 копійок, якщо працював зі своїм конем; 30 копійок платили за роботу без тяглової сили, жіноча праця оцінювалася в 20 копійок за день.

1870 р.

В Острозі було відкрито духовну семінарію. Затверджено проєкт шосейної дороги Остріг – Оженин. Вартість проєкту – 96 тисяч карбованців.

1871 р.

В с. Оженині будується нова дерев'яна Свято-Михайлівська церква, що діє і до нині. Збудована вона була за кошти, котрі селяни змогли заробити на будівництві залізниці, що розпочалася в цьому ж році в нашій місцевості. Про возведення храму є такий цікавий документ: “В Бозі почивши парафіян і О. Василя Голядинського на кошти котрих в селі Оженин 1871 року зростала збудована Свято-Михайлівська церков. Спис цей заложений в 1931 році Мироном Ярмолюком і Віктором Максимуком. Возлюбленные дети не забывайте ваших отцов и праотцов”. В цьому списку далі перераховуються прізвища 104 сімей, серед них бачимо: Іван Ярмолук, Степан Кондратюк, Петро Фурманюк, Іван Ляшук, Йосип Давидюк, Тарас Онишук, Лазар Бернацький, Йосип Кухарчук та багато інших.

Церква в той час володіла таким “багатством”, 12 десятин орної землі, двома десятинами сіножатей, 3 десятинами лісу.

1871-1873 р.

На землях Острожчини проходить будівництво залізниці, що пролягла через Оженин, а не через Острог, як планувалось раніше.

12 травня 1873 р.

“Волынские губернские ведомости” друкують інформацію про відкриття руху поїздів на Києво-Брестській залізниці: “25 сего мая участок Киево-Брестской железной дороги от станции Кривин до Бреста открывается для движения товарных поездов со следующими станциями: Оженин, Здолбуново, Ровно, Клевань, Олыка, Луцк...”..

17 листопада 1872 р.

В Оженині сталося самогубство Григорія Миколайовича Голікова (родом з центральних російських губерній) – інженера-залізничника, що керував будівництвом залізничної гілки Здолбунів-Кривин. Версій суїциду декілька. За словами старожилів, місцеве панство, що мало плантації цукрових буряків та хмелю, за певну суму грошей “переконали” головного інженера в тому, що повітовий центр Сстриг перебуває в економічному занепаді, а Оженин в цьому плані є вигідним об’єктом. Можливо, тому залізнична колія пройшла через Оженин, а не Острог. Вище керівництво отримало таку мотивацію зміни планів: землі Острога з точки зору геології є малопридатними для прокладання залізниці. Отож, змінивши план, він, Голіков, допустив ряд грубих помилок, а за це отримав сувору догану від начальства. Тому й застрелився. Ця трагедія сталася безпосередньо в Оженині, і його могила знаходиться на місцевому кладовищі, де є надмогильна дошка з такими словами: “Тригорий Николаевич Голиков. Скончался 17 ноября 1872 года в возрасте 29 лет”. За другою версією – самогубства інженера були технічні помилки, допущені ним при будівництві залізниці, за що він й отримав серйозні стягнення. Підкупу ніби не було.

І цікавою версією його смерті є третя історія, особливо якщо на це дивитися очима сучасника. А було ось що: Голіков, що відповідав за задачу в експлуатацію ділянки залізниці Кривин-Здолбунів посперечався з товаришем, інженером сусідньої ділянки від Кривина до

Шелетівки, що він (Голіков) першим закінчить будівництво і провітусе про її готовність.

Гарантом цієї незвичайної “дуелі” чоловіки поставили власне життя. І, судячи з фактів, Григорій Голиков цю суперечку програв і, згідно домовленості, відповідно тогочасному духу і моралі, він стріляється (Похований Голіков Г. М. за якийсь десяток метрів від залізниці, яку він будував і за яку так дорого заплатив).

1873 р.

В Оженині складається “Іменний список селян Волинської губернії Острозького повіту Хорівської волості с. Оженин, що володіють викупними ділянками подвірною за станом на 1873 рік”. В списку 50 прізвищ – Мацюк Марко, Пасічник Філон, Шевчук Ничипір, Музика Капітон, Ковалюк Оксен, Павлюк Леон, Шалабай Зосим, Савук Терентій, Бурбелюк Парамон.

1883 р.

Острозький повіт має 55 миль залізничного шляху, а станція Оженин була на 13 місці в Волинській губернії за кількістю пасажирів (в середньому за 5 років – 12501 чоловік).

20 жовтня 1884 р.

Надзвичайна подія в Оженині. У “Волинських єпархіальних відомостях” №1 за 1889 рік повідомлялося: “Школа в селе открыта 20 октября 1884 года в доме общественном, с жалованием учителю 100 рублей в год от прихожан. В церковно-приходской школе числятся учеников 25 мужского пола и 2 женского пола. Дворов 62, прихожан 503”.

1889 р.

За даними цього року, “село Оженин волости Хоровской” мало 65 дворів, 510 мешканців; римо-католицький костел; засновану в 1884 році церковно-парафіяльну школу; крамничку; споруджену в 1873 році залізничну станцію та православну церкву; ряд незначних виробничих підприємств, які на той час були підвладні великому землевласнику Гриціанові Єловицькому.

1890 р.

Розпочато будівництво вторинної залізниці, тобто шлях став двохколіїним.

XX століття

1901 р.

В Оженині побудоване нове приміщення залізничного вокзалу. Це була дерев'яна двохповерхова споруда, що розташовувалася всього за декілька метрів від самої залізниці. На першому поверсі нового вокзалу були розташовані каси і зал чекання для пасажирів разом з буфетом. На другому поверсі разом з сім'ями проживали начальник станції та головний майстер.

1904-1905 р.

В ході російсько-японської війни більше десятка оженинських чоловіків було мобілізовано на фронт. Серед них: Ніколайчук, Матейко, Кожух, Коваль та інші. Згідно імператорського указу учасникам війни після повернення з фронту надавалися пільги. Зокрема, оженинці мали вибір: влаштуватися на роботу на залізниці або ж отримати наділ землі в особисте користування.

Саме в ці роки близько 8 сімей заселили велике поле, де сьогодні в Оженині розташована територія Острозького цукрового заводу.

1905 р.

Закінчено будівництво двохколійної залізниці в Острозькому повіті. Острожчина переживає хвилю революційних подій. На цей рік в селі Оженині нараховувалося 132 двори, 674 жителі.

1915 р.

В Оженині відбувся виступ селян проти земельного перерозподілу, який влада намагалася запровадити. В березні цього року, коли багато чоловіків Оженина було мобілізовано на fronti Першої світової війни, власті вирішили перевести селян на відрубні і хуторські ділянки. Селяни категорично відмовлялися, не пускали землемірів на поля, мотивуючи це тим, що треба дочекатися чоловіків з фронту. Організаторами селянського виступу були Ілля Драбенюк, Мирон Ярмолук, Артем Кондратишин, Опанас Дмитрук.

12 лютого 1915 р.

Станційний сторож залізничної станції Оженин Дмитрук Михайло нагороджений світло-бронзовою медаллю для носіння на грудях на стрічці ордена Білого Орла за участь в проведенні загальної мобілізації 1914 року.

1918 р.

В Оженині було проголошено встановлення радянської влади і створено революційний комітет на чолі з Н. Г. Горбатюком, який відразу приступив до розподілу поміщицьких земель.

Травень 1919 р.

В районі Оженина проходять бої 1-шої Української радянської дивізії з військами Директорії.

Бої на Острозькій залізничній дільниці між більшовицькими бронепоездами “Комуніст Коростенського району” та “Карл Маркс” з бронепоездами противника.

2 липня 1920 р.

Між частинами Першої кінної армії й польськими військами відбувся бій за залізничний міст біля села Бродова, недалеко від Оженина. Надвечір армійці 2-ї бригади і 6-ї кавалерійської дивізії підійшли до позиції польських кіннотників, що були розташовані на березі Горині, атакували і відкинули противника. Згодом будьонівці форсували річку і, захопивши станцію Оженин, відрізали польському бронепоезду шлях до відступу на Рівне.

1920 р.

Залізничну лінію Радзивилів – Здолбунів – Оженин передають з Львівської до Радомської дирекції залізниць.

На початку 20-х років з 40 українських сімей, члени яких працювали на станції Оженин, на роботі залишилося 5 сімей. Польські власті це пояснювали таким чином: виконувати роботу українець міг лише тоді, коли прийме польське підданство і католицизм.

18 березня 1921 р.

Підписання Ризького договору між Польщею та Радянською Росією. Польща визнала УРСР, а натомість приєднала до себе Холмщину, Підляшшя, Західну Волинь та Західне Полісся. Оженинські землі будуть окуповані поляками аж до вересня 1939 року.

В цьому році в селі нараховувалось 155 дворів, 865 жителів, з них – 796 українці.

Острозький повіт в цей час: площа – 927 км², густота населення – 61 чол. на 1км², на одну тисячу населення – 713 українців, 122 – поляки, 145 – євреї.

1923 р.

Польські власті в Оженині розпочинають будівництво бруксваної дороги від станції Оженин до м. Острога. Будівельний камінь привозили на потягах, а місцеві селяни на підводах розвозили його по розбитих ділянках ґрунтової дороги. Ціна перевезення будматеріалу – 2 гроші за 1 кг ваги, враховуючи відстань. Камінь викладали польські майстри. Будували цей шлях близько 3-х років. В 1926 році було відкрито рух на новому шляху, але відразу виявилось, що для автобусів того часу дорога є дуже вузькою. Тому почали її розширювати, а це зайняло ще більше 2-х років.

І лише в 1928 році було розпочато регулярне автобусне сполучення між Оженином і Острогом (проїзд був дуже дорогим). Сьогодні ми бачимо “шмат” цієї польської дороги біля с. Монастирьок.

1924 р.

Оженинська революційно-повстанська організація на чолі з К. М. Дмитруком (була створена і діяла в селі не без допомоги більшовицької агентури), здійснивши напад на поміщицький маєток в Стадниках, перестрілявши поліцейський пост, підпаливши склади з зерном, інвентар, будинок, забравши коней переходить російсько-польський кордон в районі р. Горинь, біля с. Оженин. Після короткої перестрілки партизани вступили на територію УРСР. В зв'язку з такими подіями в селі розгорнулася каральна експедиція в складі 40 поліцейських і уланів. Експедиція шукала таємний склад зброї, який повстанці нібито мали в Оженині чи найближчому лісі. Село оточили, нікого не випускали, багатьох затриманих було допитано і в ході допитів бито.

6 серпня 1924 р.

Наше село Оженин відвідав Юзеф Клемент Пілсудський. На святково прибраному вокзалі його зустрічали під мелодію духовного оркестру староста села Бабінський з громадою. Керівник Польської держави прибув до нас потягом з Варшави. З Оженина Пілсудський рушив до Острога на зустріч з офіцерами 19 полку волинських уланів, щоб вручити полку святкове знамено.

1925 р.

Як стверджують історичні документи цієї доби, в школах с. Оженин навчалось 111 дітей.

Цього року польська влада переносить центр повіту з м. Острога в м. Здолбунів. Тепер Оженин входить до складу Здолбунівського повіту.

1926 р.

Відкриття руху транспорту на новозбудованій кам'яній дорозі, що сполучала Острог і Оженин. Відбувся перший автобусний рейс. Прибувши в Острог цей автобус не повертає назад, а бере курс на Здолбунів (виявилось, що нова дорога є вузькою для авто). Власником першого автобуса був такий собі Шехман, який став першим конкурентом гужовим перевізникам.

1928 р.

Відкриття в Оженині поштового відділення і телеграфа.

1930-ті роки

Багато старожилів розказують про те, що президент Польщі Ігнаци Мосціцький обіцяв кожній українській родині, де народиться підрид сім хлопчиків, для сьомої дитини бути хресним батьком, який забезпечить хрещенику землю і майно. І нібито в Оженині одна така сім'я знайшлася, але події вересня 1939 року все перекреслили.

У ці роки в Оженині цюліта діє так звана "курортна зона – Маївка", що була розташована на території сучасного місцевого лісництва. На території зони розміщувалися помістя поляків Манішкєвичів, в яких часто зупинялися, а то й приїзжали на короткий відпочинок "гарцери" (польські скаути). Вони проводили різні змагання, екскурсії до Острога, ввечері палили вогнища і співали польських пісень.

Березень-квітень 1930 р.

В Оженині проходять збори селян, пов'язані з виборами до польського сейму.

1931 р.

В селі відбувається нарада районного комітету про радянської партії "Сельроб – єдність".

1932 р.

Польська влада в Острозі зруйнувала полкову церкву. Було розпочато будівництво католицького храму в селі Оженин (нині це приміщення молодших класів Оженинської ЗОШ І-ІІІ ст. №2).

В Оженині за ініціативою національно свідомої молоді було створено філію Острозької “Просвіти”, куди ввійшло 8 дійсних членів та 6 прихильників. Головою організації став Юхим Зайончковський, заступником голови – Михайло Марискевич, секретарем – Олександр Кушнір. До села з візитом прибув Степан Скрипник (майбутній патріарх Мстислав). Він взяв участь в сході села Оженина та навколишніх поселень (до 5 тисяч чоловік). Скрипник С. проводив збори як чин Польського сейму. Цього ж року польська влада розпочала гоніння проти членів Оженинської “Просвіти”. Під приціл польських жандармів потрапив Володимир Кушнір, один з найактивніших просвітників. Власті розпочали судове слідство проти Кушніра, інкримінуючи йому такий злочин: під час проведення українських вечорниць Володимир танцював на портреті Ю. Пілсудського, топтав його ногами. По цій справі було допитано більше 10 чоловік, особливо слідчі тиснули на 19-річну Квасунь Мокрену. Але дівчина свідчила: такого не було. Справа дійшла до суду в м. Рівне. За рішенням суду Кушніра В. було виправдано.

1932-1933 р.

Час від часу в селі можна було бачити втікачів з Східної і Центральної України, де лютував жорстокий голодомор. Жахливого вигляду люди снували вулицями села в пошуках їжі. Відомий випадок, коли двоє чужих кинулися їсти свинячий корм в баняку, який господиня готувала тваринам. Побачивши таке, жінка вбігла в хату й закрилася на зачіпку. Деякі оженинці зі страху відмовляли голодним прохачам, деякі допомагали.

1933 р.

В зв'язку з чутками про голод на Східній Україні і появою маси голодних прохачів голова “Просвіти” нашого села Володимир Кушнір з товаришами провели таку акцію: з Оженина та навколишніх сіл хлопці зібрали велику кількість харчів, десь на вагонів з 5 (морква, картопля, мука, хліб, сало). Ці продукти були завантажені на потяг

і відправлені на схід. Але доїхали харчі тільки до Шепетівки, звідки їх зі словами: “Що за наклеп! Ніякого голоду у нас немає!” було відправлено назад. Допомога закінчилась провалом. “Що ж насправді відбувається?” – питали односельці в той час один одного.

1935 р.

Польська адміністрація змінює назву залізничної станції “Оженин” на нову – “Острог над Горинем”. Сталося так через те, що часто через назву станції польські товари “блукали”. Тобто, потрібно відправити вантаж з Лодзя на Острог, а такої станції не числилося. В хроніках цього року згадується кількість жителів Оженина – 673 чоловіки. Учні Оженинської польсько-української школи (що на вулиці Криничній) на підводах подорожували до Острога. Там їм вперше демонстрували фільм про поховання Ю. Пілсудського. Діти вперше бачили кіно, і без курйозів і страху тут не обійшлося.

1 березня 1936 р.

Офіційна зареєстровано “Просвітянську хату” в Оженині. Організація ввійшла в склад Волинського українського об’єднання. Головою став її давній прихильник і активіст – Володимир Кушнір.

1937-1939 р.

В Оженині перебували капуцини-монахи, за даними старожилів – 3 чоловік. Вони були прислані на так звані “Східні креси”, служили в католицькому костелі, житло наймали. Старшому монаху було років під 60, до українського православного селянства він був налаштований досить агресивно, а двоє молодих – більш лояльно, вони ж були досить вправними у народній медицині, і відомі випадки, коли капуцини безкорисно допомагали нужденним. Монахів було здалеку помітно завдяки одягу – довгезезне коричневе плаття з рукавами і крученим поясом по верху, великим капюшоном і великим гудзиком біля комірця. Капуцини вимагали від оженинців звернення до себе не “пан”, а “отче”.

1938-1939 р.

В селі родина Єловицьких будує новий дерев’яний двохповерховий будинок, він знаходився в парку, недалеко від сучасної селищної ради. Будинок спалили в кінці війни.

Вересень 1939 р.

Поляки втікають з Оженина на захід, вони боялися німців, але більшовиків ще більше. І недаремно. Наш пан Єловицький з родиною тікає до Рівного, звідти далі за кордон. Все його майно піддають руйнації.

22 жовтня 1939 р.

Відбуваються вибори депутатів до Народних Зборів Західної України. Наш край представляла Уляна Єфімчук-Дячук із Стадник, яка і стала учасником засідання Народних зборів у Львові.

4 грудня 1939 р.

Виходить указ Верховної Ради УРСР про створення Ровенської області та Острозького району, куди ввійшло наше село.

1939 р.

Колишній член КПЗУ Тимошук Славко бере участь в руйнуванні католицького храму (скидає з бані хрести). Багато оженинців підтримують цей вандалізм, і польський костел перестав існувати.

В приміщеннях колишніх панських маєтків нова радянська влада починає створювати МТС (машинно-тракторну станцію). З вересня 1939 по 1941 рік в селі проходить насильницька колективізація, відчутно погіршується життя селян.

В Оженині організовується нова місцева влада, голова сільської ради Панчук Євдоким, секретарем сільської ради був І. Ф. Сорочинський.

З Острога і навколишніх сіл всіх поляків, – офіцерів, жандармів, державних службовців, і, хто не встиг втекти, зганяють на станцію Острог.

В Оженині їх заганяли в товарні вагони і транспортували до Рівного. З Рівного їх депортували далі, але куди – не повідомлялося. Особливо наполегливо долею заарештованих поляків цікавилися їхні дружини, які одного 20 дня так само стали невілними пасажирами “сталінського” потягу і пропали безвісти.

З Львівської області прибуває в Оженин новий священнослужитель у Святомихайлівську церкву нашого села Тарнавський М. М. У 1928 р. він, будучи на Галичині, приєднався до православ'я, а з початком війни приєднався до української автокефальної церкви.

1940 р.

В нашому Оженині розпочинається небачене досі масштабне будівництво незвичайного об'єкту – військового аеродрому. Було це пов'язано з складною політичною ситуацією (підготовка світу до війни) і зручним розташуванням села та залізниці. Весною 1940 р. розпочали роботу, на яку з'їхалося багато молоді з усієї області. Швидко лаптувалися продуктові лавки, ставились палатки, багато людей спали під відкритим небом.

Площу аеродрому інженери розміряли на полях між Оженином і Стадниками (сьогодні тут селянські наділи та старі ставки місцевого цукрозаводу). Було завезено пісок, камінь, цемент, труби, великі шестигранні плити для покриття. За рік роботи було зведено першу злітну смугу, але на цьому все й завершилось: почалась війна. А після 1945 року будівництво було згорнуто, матеріали забрані на інші господарські об'єкти.

Грудень 1940 р.

В Оженині проходять вибори до місцевих рад, утворюється комсомольська організація. У січні створюють сільську раду, яку очолив Шалабай М. Д. пізніше очолив Полулях Кіндрат Кузьмович.

Лютий 1940 р.

20 селянських господарів утворили колгосп імені Ворошилова. Першим селянином, що вступив до колгоспу, був Г. І. Савич. На базі колгоспу створюють МТС, яка складалася з 9 тракторів, автомашини, 20 тракторних плугів, 4 сівалки, 4 жатки, 7 молотарок. Вперше за кермо трактора “У-2” сіли жінка – Євгенія Войтович та Савич Олімпіада. Це перші жінки-трактористки в Оженині. На той час це було справжнім дивом.

1940 р.

В селі відкривається семирічна школа, а в одному з приміщень колишнього панського маєтку – сільський клуб.

1941 р.

22 червня розпочалась Німецько-Радянська війна. З перших годин наш край став ареною жорстоких військових дій, внаслідок яких наглі населені пункти були окуповані до початку липня. В ряди Червоної Армії було мобілізовано 11 оженинців.

В ці дні місцеві жителі помітили бойову машину на дорозі Оженин – Хорів; цікаво, що танком керувала жінка, бо запитувала людей про місцевість. Танк повернув в сторону Горині, подальша доля його невідома.

Бої були скрізь. Зі сторони Грем'ячого відбувся бій між німецькими та радянськими танками.

Три дні тривав бій за Остріг зі сторони с. Вельбівне. Сюди пішки з Бердичева (далі боялися везти солдат) прийшло біля 3-х тисяч чоловік. Солдати форсували Горинь і зупинилися на лузі, отримавши наказ: зайняти Остріг. Рушниця була одна на 2-3-х чоловік. А німці сиділи на горбах і з кулеметів розстрілювали їх, знищивши близько 2 тисяч хлопців.

Біля с. Монастир'юк був польський полігон (сьогодні – піщаний кар'єр). На цьому місті відбувся жорстокий бій між відступаючими радянськими солдатами (йшли в Оженин на залізницю для евакуації на Схід) і німецьким десантом. В полон потрапили одиниці, інші загинули (не було зброї).

З 26 червня по 2 липня тривали бої за Острог. Під час боїв було зруйновано 76 % міста, вбито сотні людей.

З липня завершено окупацію Оженина. На початку цього ж місяця між селами Оженин та Країв, у місцевому лісі, що недалеко від залізниці, німці розстріляли 36 радянських полонених.

Під час окупації села німці в приміщенні залізничного вокзалу створюють комендатуру; призначають місцевого управителя господарством.

Багато оженинських сімей – Кондратюки, Ніколайчуки, Марискевичі, інші, ризикуючи життям, переховували від винищення євреїв, багато яких були розстріляні в районі Нового містечка Острога.

1941-1944 р.

За згодою німців старостою села призначено Романського, хоча він на посаді перебував не постійно але є відомості що в 1943 році він точно був старостою, дбав про односельчан. Відома розписка старости, де він мотивував відмову від вивозу оженинської молоді 1923-1925 року народження у Німеччину тим, що люди були зайняті на місцевих роботах.

1942 р.

Німці розробляють проект: збудувати залізницю, що мала сполучати станцію Острого і м. Рівне (через с. Країв), так би мовити “напрям”. Старезний насип зберігся до сьогодні.

Створена в селі підпільна організація, якою керував Дмитрук К. М., нараховувала 40 чоловік.

Особливо активними діями відзначилися партизанські загони протягом 1942-1943 рр. Через наш край здійснювали свої рейди загони С. Ковпака, О. Федорова, О. Сабурова.

В рядах УПА з 1941 по 1955 рік воювало 68 жителів села Оженин, з них 21 чоловік загинули від зброї “совєтів”, а 26 осіб було репресовано і засуджено до сталінських таборів.

16 грудня 1942 р.

Німці закривають в Оженині вищу народну школу. Хоча є дані що школа продовжувала діяти ще в 1943 році.

11 серпня 1943 р.

В Оженині сталася велика пожежа, горіли хутори Бродів, Вітольдівка.

1943 р.

В липні, партизани за допомогою членів підпільної групи і працівників залізниці здійснюють диверсію на двохколіїному залізничному мості через р. Горинь. Про ці події писали у своїх творах самі партизани: Д. Медведєв (“Сильні духом”) та М. Гнидюк (“Стрибок в легенду”). Особливо гарно партизанську окупацію описує керівник партизанського загону Медведєв, але чомусь не згадує правдивих наслідків цієї аварії. За його словами, рух ворога на залізниці був паралізований на два тижні.

А, насправді, німці вже давно здогадувалися про наміри партизан зруйнувати міст. Тому ворог перестрашувався. Як тільки міст злетів у повітря, німці підвезли з станції Івачків заздалегідь заготовлений такий самий міст – колію і встановили його над горинськими водами. Мурувати йому підпори було ніколи, тому просто “зварили” зі шпал густу плитку, на якій міст і тримався. Рух німецьких потягів було відновлено за декілька днів.

Вдалими спробами підриву німецької техніки відзначились партизани на залізничному “коліні”, що перед в’їздом в село.

19 січня німецький каральний загін в ході операції в ході проти антифашистських сил розстріляв в Оженині 18 мирних жителів.

8 серпня – чергова каральна операція в селі. Внаслідок вбивства німецького офіцера і на фоні загострення польсько-українських стосунків німецькими окупантами було спалено вулицю “Вітольдівку”, вбито близько 10 чоловік, спалено молоду дівчину (Зосю Н.).

В листопаді місяці 1943 р. курінь Ясеня знищив декілька польських поселень колоністів на Вітольдівці (Оженин). Було вбито кільканадцять осіб, а втрати українських повстанців становив 4 вбитих і 2 поранених.

27 грудня – бій в Оженині між українськими повстанцями і збройними частинами польських жандармів. Спалено ряд будівель, загинули люди.

1944 р.

В січні війська 1-го Українського фронту (командувач генерал армії М. Ф. Ватутін), розгортаючи Луцько-Ровенську операцію проти фашистських військ, розпочали бої на підступах до Оженина.

28 січня 870 стрілецький полк 287 стрілецької дивізії під керівництвом полковника А. Г. Писарева підійшов до Оженина і почав операцію по визволенню села від фашистських військ. Йому прийшлося вибивати сильно укріплені в с. Оженин і на станції Остріг два батальйони німецької піхоти. І, щоб не потрапити в оточення, німці почали тікати в напрямку на Здолбунів.

4-5 лютого: визволення Оженина і навколишньої місцевості від німецько-фашистських військ.

5 лютого в Оженині сталася остання трагедія війни. Цього дня місцеві люди, а також з Плоски, Могилян, Черняхова, Коростової (нині Українки), гадаючи, що німці вже залишили нашу територію, кинулися на підводах, хто й цілими сім’ями, розбирати 4 зернських склади, що були розміщені на залізничній станції, і які німці не встигли (чи забули) знищити при відступі. І коли все подвір’я наповнилося людьми, які вантажили на підводи зерно, звідкись взяли ся 4 німецьких танки, що на всій швидкості врзалися в натовп. (Є зер-

сія, що “тигри” при відступі заблукали і опинилися в тилу радянських військ). То був момент страшного суду: люди, танки, коні, зерно, кров людська – все змішалось в мить, і, за декілька хвилин, не скидаючи швидкості, німецькі “тигри” помчали геть зі складського двору...

Березень. Проходить мобілізація оженинців в ряди Червоної Армії (за відмову – концтабір).

17 квітня – в селі тривають пожежі, перестрілки, пов’язані з продовженням українсько-польського протистояння.

В цілому за роки Другої Світової війни загинуло 63 жителі Оженина, 4 – в Стадниках, 9 – у Бродові, 5 – Краєві. Мобілізація проходила в такій кількості (з Оженина) – 1939 р. – 1 чол.; 1940 р. – 2 чол.; 1941 р. – 11 чол.; 1944 – 65 чол. З них на фронтах війни було вбито – 54 чол., пропали безвісти – 19 чол. (з призову 1944 р.). На території України поховано 24 наших земляки, за кордоном – 24 чол.: Латвія – 7 чол., Польща – 6 чол., Чехія – 1 чол., Білорусія – 2 чол., Росія – 2 чол., Німеччина – 5 чол.

Весною цього ж року було вогнем знищено двохповерховий будинок (що з дерева постав тут в 1939 році). Місцеві жителі покладають цю акцію то на мадяр, що були жандармами при німцях, то на воєнків УПА. Цього ж року почалися арешти і вивіз у Сибір та Казахстан учасників визвольних змагань та їх сімей. Залізнична станція “Острог” знову, як в 1939 році, стала табором для полонених, що днями чекали там товарні вагони, які гуркотіли на Схід.

1945 р.

Початок відбудови села. Але ще не все спокійно. При таємничих обставинах гинуть люди. Так, знайшли вбитим голову сільської ради – Оженина Т. С. Дивака. Пропав безвісти (втопили в Горині?) біля с. Стадники і Михалківці голова Оженинської “Просвіти” в 30-х роках Володимир Кушнір. Радянська пропаганда приписує ці два злочини українським повстанцям.

В селі проводяться обшуки серед антирадянських елементів. Так, в одному з будинків за допомогою залізничників було знайдено і спалено бібліотеку місцевої “Просвіти”, що була схована в коморі. Керував хатою-читальнею в той час Мулярчук Семен Васильович. У вогні загинула і “перлина” сільської бібліотеки – книга У. Самчука “Марія”.

Відновлюють свою роботу семирічна школа, бібліотека і сільський клуб.

Оженинська сільська рада “виявила” ініціативу взяти шефство над шахтою 1 травня, що на Донбасі. Гірники отримали партію продуктів харчування. За цим прикладом всі сільські ради району направили на Донбас свої партії харчів. Шахтарі ж в свою чергу у спеціальному листі дали слово острожанам, що добудуть вугілля понад план 200 тонн і направлять його в наші землі (це був звичайний бартерний обмін)

1946 р.

Створено партійну і комсомольську організацію в Оженинській МТС.

Через рік комсомольські осередки були створені на залізничній станції, в конторі “Заготзерно”, в школі.

В цьому році відбувся перший офіційний випуск Оженинської неповної середньої школи. Почала працювати вечірня школа для ліквідації неписьменності серед дорослого населення.

Завершується операція “Вісла” по розселенню в Оженині депортованих польських українців, що проживали на Холмщині. На землях, власники яких були знищені у війну, поселялися сім’ї Томашуків, Капковських, Стамбульських, Марискевичів, Мициків, Ткачуків, Андрушаків, Жоленьків, Денисків, Фіків та багато інших людей, яких сталінська примха зігнала з рідних нажитих земель.

21-24 жовтня: на сибірські землі вивозили чергову групу “ворогів народу” з сіл Точивики, Михалківці, Грем’яче, Білашів. Три дні люди під відкритим небом, під охороною енкаведистів чекали на свій товарний потяг. Оженинці кидали в натовп їжу, хліб, охорона намагалася цього не допускати. А 24 жовтня з Гощі прибули товарні вагони, людей загнали туди як худобу, щільно закрили двері.

І знову голод... Знову з’являються прохачі та голодні люди зі Східної та Центральної України. В Оженині відбуваються крадіжки, чужинці “хазяйнують” в селянських погребях і льохах. Велика кількість таких зморених голодом людей з Донбасу декілька днів “працювала” над трьома картопляними кагатами, заритими в землю ще в 1939 році. Люди розгрібали гнилу картоплю, душили з неї крохмаль та пекли млинці.

Деякі східняки вдалися до справжнього полювання. Коли їхні земляки їхали на дахах вагонів уже із західних земель з клунками харчів, ці спритники залягали на висотках ровів, по дні якого проходила залізниця і йшли потяги, і спеціальними гаками закидали їх на дахи вагонів і стягували, коли харчі, коли людину, що вже зловить той гострий шмат заліза.

Голодуючі з Брянщини покрали в оженинців з погребів гречку, вони ж займалися грабежами у вагонах потягів. Так був пограбований (майно, одяг, гроші) Мулярчук Андрон з Вільгота, ще й скинули хлопця в рів на залізничному повороті.

1947 р.

Довідник адміністративно-територіального поділу за цей рік трактує “Оженин” як село зі своєю сільрадою і належними до нього хуторами: Високий, Маївка.

З 1959 року під адміністрування Оженина відходять ще села: Бродів, Країв, Стадники з колишніми їхніми хуторами та іншими територіальними об'єктами.

1948 р.

Група перших оженинців-колгоспників побувала в артілях Полтавської області по питаннях вивчення передового сільськогосподарського досвіду.

1949 р.

Створення колгоспної артілі. Згодом – відновлення роботи колгоспу імені Ворошилова (Як “відновлювали” його розказували старожили: особливо впертих садили в льохи, що були на залізничній станції, хоч начальник станції Зикін намагався людям допомогти, але як казав один комуніст: “ти – вош, і ми тебе ось так роздаavimo”. Хто все ж таки намагався “втекти” від колгоспу, піддавався тотальній ізоляції в роботі, в суспільстві).

1949-1950 р.

Коли колгосп імені “Ворошилова” відновив роботу, згодом до нього приєднали артіль імені Свердлова с. Бродова.

В 1957 році колгосп назвали ім'ям Б. Хмельницького, а з об'єднанням його в 1959 році з артіллю “Дружба” села Краєва він отримав назву (вже кінцеву) “Червона зірка”.

В 1961 році колгосп став дослідно-показовим господарством Острозького району.

В 1972 році на колгоспних фермах утримували – 577 корів, 882 свині, 395 овець, 4030 штук птиці. Машинно-тракторний парк мав на той час – 36 тракторів, 8 зернових комбайнів, 26 автомашин.

1950 р.

Під відновлений колгосп розширюють територію. Тому піддається знищенню панський парк Міклера (був закладений в основі своїй 300 років тому).

1951 р.

Розгром ОВК (Організації вільних козаків), що була утворена в часи тотальних арештів і вивозу на Сибір “ворогів народу”. Завданням ОВК було щире бажання визволити українців від більшовицького режиму. Їх боротьба зводилась до пропагандистської роботи, до розповсюдження власних друкованих листівок (для цього вони викрали друкарську машинку з Оженинської МТС). Цю підпільну молодіжну організацію входили жителі сіл Оженин, Михалківці, Милятин, міста Острог. Керівником групи був Віталій Пантюшко, з ним трагічну долю розділили оженинці – Ростислав Квітка, Володимир Трофімчук, Шуміловський та інші.

Заарештовано було 19 чоловік. Трибунал Прикарпатського військового округу протягом тижня проводив у Рівному в приміщенні актового залу Рівненського відділення КДБ закриту виїзну сесію. Рішенням трибуналу було таким: розстріляти трьох юнаків – В. Пантюшка, В. Трофімчука, П. Данилюка. Решту 16 чоловік засуджено до 25 років ув’язнення і розіслано в різні кінці ГУЛАГу.

1959 р.

Тогочасна преса повідомляла цікаві факти про життя трудящих: в Оженинському клубі щомісяця демонструвалося 12-15 кінофільмів.

В Оженинській семирічці навчається 200 школярів, директор школи – Воронов.

Влітку цього року на залізничному мосту через р. Горинь трапилась аварія. Шпали були пошкоджені металевими стовпами, що були погано прикріплені і зсунулися до самих коліс. Поїзд, який вів машиніст Лу-й-Лу (китаєць за походженням, з околиць Шепетівки)

звалився у води Горині. Весь перший проліт був зруйнований, тобто напрямом Здолбунів – Шепетівка. Були людські жертви. Аварія стала своєрідним відліком гігантської реконструкції залізниць Острожчини.

1960 р.

В ході ремонту залізничного мосту через Горинь було знято військово-патрульну охорону, що складалася з озброєної варті і кількох службових собак.

1961-1982 р.

Головою сільської ради Оженина був В. Д. Коваленко.

1962-1964 р.

Проводиться електрифікація залізничної дороги, що проходить по території Острожчини.

1964 р.

Село Оженин було приєднане до системи електрифікації Добровірської ДРЕС, що і постачала електрику в наш край. Цього ж року в селі було поставлено пам'ятник В. І. Леніну.

1967 р.

В Оженині будується Острозький плодоконсервний завод. Завод мав три цехи: консервний, безалкогольних напоїв, консервно-засолувальний. Потужність заводу становила 6 млн. умовних банок консервів в рік. Працювало на заводі 340-380 чоловік. Продукція йшла в європейські країни, навіть далеку Японію.

1968 р.

В нашому селі будується Острозький цукровий завод. Ця будова мала потужність – 30 тисяч центнерів переробки буряків на добу. Під час сезону цукроваріння на заводі працювало до 1200 чоловік, в ремонтний період – 700-800 людей.

На території цукрозаводського селища, крім нових житлових будинків, постає перша в Оженині десятирічна школа. Значну матеріальну допомогу надав директор цукрозаводу Могила Г. Ф., а керував будівництвом школи В. А. Форсюк. Першим директором школи став Немирич В. Ф. в новій школі, що отримала назву “Острозька СШ № 3” навчалися тоді 780 учнів у дві зміни.

Сьогодні приємно згадувати 70-80-ті роки. То був час, на який випав “пik” розвитку нашого краю і села. В цей же рік починає будуватися Оженинський хлібозавод. До новобудов потрібно ще зарахувати автомагістральний міст в Оженині через залізницю.

1974 р.

В селі постала ще одна новобудова – медична амбулаторія.

1975 р.

В Оженині, на селищі цукрозаводу, було відкрито музичну школу перебудовану з колишньої бані. Відкрито дитячий садочок в селі Оженин.

Серпень 1976 р.

Відбулося урочисте перепоховання загиблих радянських воїнів в червні 1941 р. Було поставлено новий обеліск.

1993 р.

Оженинська Святомихайлівська церква увійшла в склад української православної церкви київського патріархату.

1995 р.

Розпочата діяльність в нашому селі відкритого акціонерного товариства “Острозьке ремонтно-транспортне товариство”.

2000 р.

Колгоспне сільськогосподарське підприємство “Зірка” було реорганізоване в приватне сільськогосподарське підприємство “Зірка”.

5 січня 2009 р.

В Оженині проживає 4896 чоловік, з них чоловічого населення – 2181 осіб.

Наші відомі земляки

Бондаренко (Золотнюк) Галина Борисівна – випускниця Оженинської ЗОШ №1 I-III ст., нині – старший науковий співробітник інституту мистецтвознавства, фольклористики і етнографії імені М. Рильського Національної Академії наук України, автор понад 200 дослідницьких праць і публікацій на теми фольклору, традиційно-побутової культури, духовності.

Бендюк Микола Миколайович – народився і виріс в Оженині, завдяки наполегливій самоосвіті став відомим в Україні художником-реставратором, мистецтвознавцем, краєзнавцем, сьогодні Микола – співробітник Острозького історико-культурного заповідника та Національного університету Острозька академія автор багатьох наукових книг та статей з історії мистецтв, краєзнавства, колекціонер старожитностей. На початку 90-х Бендюк М. був одним із засновників Народного руху на Острожчині та першим головою районної організації НРУ.

Вальдман В. М. – директор плодоконсервного заводу.

Влодек Афанасій Іванович 1885 – 1966 рр. Перший світський вчитель оженинської школи поч. XX ст.

Влодек П. А. – 1924 р. н. З 1946 по 1948 рр студент Волинської духовної семінарії. В 1952 році закінчив Московську духовну академію. З 1962 по 1964 рр. та з 1989 по 1992 рр. – ректор Волинської духовної семінарії.

Дмитрук К. М. – керівник підпільної комуністичної організації в період німецької окупації.

Дмитренко Т. Б. – завідувач відділу історії Державного історико-культурного заповідника м. Дубно.

Євчук Федір Павлович – голова місцевого колгоспу в 80-х роках. За працю нагороджений орденом Леніна.

Жогло Ф. А. – доктор фармацевтичних наук, професор, завідувачий кафедрою технології ліків Львівського медінституту.

Журик Олександр Михайлович – випускник Оженинської ЗОШ №1 I-III ст., кандидат в майстри спорту з легкої атлетики; золотий та бронзовий призер Всеукраїнської спартакіади школярів (2008 р.), представляє Рівненщину на змаганнях в Україні і за кордоном.

Кондратюк Федір Лук'янович – місцевий житель, який в роки Другої світової війни (з жовтня 1941 року по лютий 1944 року) під страхом смерті переховував і, таким чином, врятував життя 22 євреям. За цей геройський вчинок уряд Ізраїлю в травні 1989 року нагородив Кондратюка Ф. медаллю “За спасіння людей” та присвоїв почесне звання “Праведник світу”.

Кушнір Володимир Олександрович – голова оженинського осередку “Просвіти” в 30-х роках ХХ ст., вбитий за нез'ясованих обставин біля с. Михалівка в 1947 році.

Ковальчук Олександр Степанович – місцевий талановитий художник-аматор. Представляв в м. Острозі виставку своїх картин, йому ж належить одна з найкращих версій портрету Гальшки Острозької, яка нині знаходиться в колекції колишнього спікера Верховної Ради І. Плюща (м. Київ).

Краплич Руслан Ростиславович – керівник Фондації імені князів-благодійників Острозьких в Україні.

Марискевич Степан Пилипович – ветеран Великої Вітчизняної війни, голова Острозької районної ради ветеранів.

Марискевич Г. Ф. – кандидат історичних наук, працював викладачем інституту “Львівська політехніка”.

Немирич Володимир Феодосійович – директор Острозької СШ №3 (селище цукрозаводу) з 1967 по 1986 рік. Учасник Великої Вітчизняної війни, нагороджений медаллю “За перемогу над Німеччиною в Великій Вітчизняній війні 1941-1945 р.”, орденом Вітчизняної війни II ступеня.

Нагорна Олена Вікторівна – випускниця Оженинської ЗОШ №1 I-III ст., нині солістка заслуженої національно-академічної капели “Думка” (м. Київ). Закінчила національну музичну академію ім. Чайковського. З концертами представляла Україну на сценах Бразилії.

лії, Чилі, Аргентини, ОАЕ, Норвегії, Німеччини, Угорщини, Португалії, Чехії та інших країнах.

Нагорний П. І. – керівник оженинської Просвіти в 30-х роках ХХ ст. Регент церковного хору.

Прус (Плахотнюк) Галина – заступник директора Державного архіву Рівненської області.

Пантюшко Віталій – керівник Організації Вільних Козаків, що мала на меті боротьбу з комуністичним режимом. Засуджений до розстрілу трибуналом Прикарпатського військового округу в м. Рівне 1951 року.

Серединський Сава Іванович – згідно церковних записів с. Оженин – перший вчитель церковно-парафіяльної школи села, що відсрилась в жовтні 1884 року.

Савич Олімпіада Григорівна – перша жінка-трактористка с. Оженин, яка в 1946 році засвоїла управління трактором “У-2” (“Універсал-2”, потужністю 9 кінських сил).

Савич Святослав Лаврентійович 1955 р. н. – кандидат хімічних наук. Працює викладачем в політехнічному інституті м. Одеса.

Фурман Віра Костянтинівна – уродженка с. Оженин, нині – завідувач кабінетом суспільних наук Рівненського обласного інституту післядипломної освіти, автор багатьох публікацій на правознавчу тематику.

Відомі постаті Оженинської землі

• **Голіков Григорій Миколайович** – дворянин родом з Росії, інженер-залізничник, що керував будівництвом залізничної колії через село Оженин в 1872-1873 р. на відрізку “Здолбунів-Кривин”. У 1873 році загинув у Оженині за вельми загадкових обставин. Похований на місцевому кладовищі.

• **Єловицькі: Данило, Франциск (Францішко), Станіслав, Ігнатій, Гриціан, Степан** – династія польських магнатів, які володіли землями в Корці і в Оженині з 1629 по 1939 р. (з перервами). На початку Другої Світової війни (1939 р.) родина емігрувала.

• **Єфімчук (Дячук) Уляна** – жителька с. Стадники, яку наші земляки обрали депутатом Народних Зборів Західної України 1939 р.

• **Мельничук Віталій** – в кінці 60-х років ХХ ст. працював художником-оформлювачем на плодоконсервному заводі с. Оженин. Згодом – головний художник Рівненського обласного театру ляльок, учасник виставок художніх театрів ляльок у Львові, Москві; автор оформлення декорацій та ескізів до 30 вистав в обласних музично-драматичних театрах Рівного, Луцька, Житомира, Львова. Відзначений званням “Заслужений працівник культури України”.

• **Міклер Діонісій** – ірландський ботанік. Освіту здобув в Лондоні. В 1792 році на запрошення князя М. Любомирського переїжджає на Волинь і в м. Дубно закладає парк. Згодом заснував парки в Мізочі, Здовбиці, Кривині, Берестечку, Шпанові, Підлужному, Рівному, Тернополі і ще в 40 містах і селах України. В кінці ХVІІІ ст. в Оженині на замовлення місцевого пана Станіслава Єловицького заклав парк на кілька десятків гектарів, що існував до 50-х років ХХ століття.

• **Орда Наполеон** – польський митець, талановитий літограф, учасник визвольного польського повстання 1831 року. Після поразки повстання мандрує Європою (щоб уникнути страти), перебував в Австрії, Німеччині, Швейцарії. Знайомиться з Міцкевичем, Шопеном. Згодом призначений директором італійської опери в Парижі.

В II половині XIX ст. мандрує і описує Галичину, Волинь, Поділля. Автор тисячі літографій, картин замків і палаців у Рівному, Корці, Луцьку, Острозі, Славуті. В цей час відвідує і наш Оженин, створює літографію маєтку Єловицьких.

• **Островський Микола** – російський письменник. Народився в с. Вілія Острозького повіту, деякий час проживав в Оженині. Автор романів “Як гартувалась сталь”, “Народжені бурею”, в яких оспівував подвиги більшовиків. Свої романи писав, будучи зовсім сліпим і прикованим хворобою до ліжка.

• **Павлюк Йосип (псевдо “Венус”)** – учасник національно-визвольних змагань 1935-1955 років. Націоналістичний діяч під час польської, московської та німецької окупацій. Депортований польським шовіністичним режимом до концтабору смерті “Береза Картузька”. В роки Другої світової війни – надрайонний господарчий референт Дубенщини. Засуджений за участь в рядах УПА Москвою до сталінських таборів, після повернення з яких проживав в Оженині.

Література:

1. Андрухов П. Волинська земля: хроніка, джерела, постаті. – Сокаль, 1992.
2. Баталов В. 1939 рік. І був вересень. І був 17-й день // Замкова гора. – 2005. – 17 вересня.
3. Баталов В. Пора гальмувати, господа // Замкова гора. – 2004. – 31 січня.
4. Гушук Т. Нариси з історії Оженина. – Острог, 2007.
5. Мельничук В. Козацтво Волині // Волинь. – 1993. – 24 грудня.
6. Німчинська Н. На шляху визволення України // Замкова гора. – 2007. – 27 січня.
7. Пура Я. Наш край у назвах. – Рівне, 2002.
8. Сергійчик В. Волинська трагедія – К., 2003.
9. Тищенко О. Гурби: квітень 44 р. – Рівне, 2005.
10. Ткач І. Скарби села Михалківці // Вісті Рівненщини. – 2004. – 14 листопада.
11. Трусик Н. До 60-річчя початку масових знищень на Україні документи свідчать... // Життя і слово. – 2007. – 7 січня.
12. Тхор В. Сніцаревич В., Працюк В. Історія нашого краю. – Рівне, 2007.
13. Ярошинський О. Волинь в роки Української національної революції середини XVII ст. – К., 2005.
14. Сербін Г. Солдатська легенда // Червоний прапор. – 1985. – 24-26 травня. – №101, 102.
15. Волинские епархиальные ведомости. – 1889. – №1.
16. Історія міст і сіл України. Ровенська область. – К., 1973.
17. Зоря комунізму // 1959. – 9 січня. – №4.
18. Зоря комунізму // 1969. – 20 березня. – №34.
19. Книга пам'яті України. Рівненська область. – Т. 3. – Львів, 1995.
20. Остріг на порозі 900-річчя. Матеріали IV науково-красознавчої конференції. – Острог, 1993.
21. Острозький красознавчий збірник. – Випуск 2. – Острог, 2007.
22. Ровно – 700 років (1283-1983р.). / Збірник документів і матеріалів. – К., 1983.
23. Гузь Л. Цукровий завод пішов // Червоний прапор. – 1967. – вересень.

Культові споруди на території с. Оженин

Свято-Михайлівська церква УПЦ – Київського патріархату

В описах церковного майна за 1806 р. сказано, що стара Свято-Михайлівська церква була дерев'яна, в якому році побудована – не відомо. До перкви куплений простої столярної роботи з “подобаючим благолепием” іконостас з храму, що знаходився на Новому місті в Острозі, за 22 карбованці 25 копійок, а також дві ікони – Богоматері та Архангела Михаїла коштом 30 карбованців, прикрашенні двома коронами та трьома підвісками. Копії метричних книг зберігаються в цілісності з 1779 р., сповідні записи з 1800 р. Оженинська церква була приписною до Бродівської Миколаївської. Повна назва Бродово-Оженинський приход.

За непідтвердженими поки що даними, власник маєтку Франциск Боженець-Словицький у 1722 ? році здійснює паломництво до Риму, звідки привозить для палацової католицької каплиці образ Божої Матері “Римську Богородицю” (ця ікона на даний час прикрашає православну церкву Святого Михайла). Потім власник села передав ікону до уніатської церкви св. Михаїла, а вже разом з переходом общини до православ'я Оженинська Богородиця стала найбільш шановансю іконою в селі.

Ікона Римської Богородиці (інколи її називають “Сніжною” (*Salus Populi Romani*)) шанувалась католиками і православними, як правило, під іменем тієї місцевості, у якій вона прославилась чудесами. Як приклад, можна назвати чудотворні ікони Бердичівську, Летицівську, Барську, Тернопільську, Луцьку, які мають спільну іконографічну основу – образ Римської Богородиці. XVII–XVIII століття – це період активного прославлення і збільшення кількості чудес, особливо пов'язаних з іконами Богородиці.²³ Подібні явища були характерними для регіонів Волині, Поділля, Білорусії і могли бути реакцією на боротьбу за перевагу між православними і католицьки-

²³ Карпюк Л. До питання історії культу ікони Богоматері Римської у Луцьку / Л. Карпюк // Волинська ікона: дослідження та реставрація: матеріали XVII міжнар. наук. конф., м. Луцьк, 21-22 жовт. 2010 року / Музей волин. ікони. – Луцьк, 2010. – Вип. 17. – С. 112-117.

ми церквами. Нерідко це приводило до того, що існували дві версії походження і чудес від ікони – православна і католицька²⁴.

Сучасна ікона Оженинської Богородиці (Римської) передає іконографічно тип у стилі вітварних образів Одигітрій XVIII століття – поворот голови Марії до Дитяти на три чверті, відхилений корпус тіла Ісуса. Зображення перехрещених рук Марії на колінах дитини та характерний малюнок пальців відповідають давньому взірцю. Ця ікона завжди особливо шанувалася місцевими прихожанами і згадувалася в літературі ще з XIX ст.

Достовірно невідомо місцезнаходження давньої церкви. В відомостях за 1951р. значиться, що “капличка поблизу школи на місці давньої церкви, наглухо затильована, в яку ніхто не вхожий, крім сторожа”. Поновлена і освячена в 2010 році.

В 1871 р. на кошти прихожан була зведена нова дерев'яна споруда храму, про що свідчить документ складений в 1931 році Мироном Ярмолюком і Віктором Максимком. В цьому списку перераховується прізвищ 104 сімей. Під садибу і церкву було відведено 1 десятина – 1,138 сажнів. У власності храму: орної землі 12 десятин 1,275 ½ сажнів; сінокоосу 2 десятини 912 сажнів; під лісом 3 десятини 2,145 сажнів і під кладовищем і канавами 809 сажнів. Церква приписана до вже існуючого приходу с. Бродова за 4 верстви від Оженина. Дворів: 61 ¾, прихожан – 503 душі чол. і жін. статі.

Богослужіння в храмі не припинялося і в період німецько-фашистської окупації 1941-1944 років. Під час визвольних фронтів дій в січні 1944р. храм було пошкоджено пограбовано. В серпні цього ж року Оженинську парафію легалізовано в Єпархіальному Управлінні. Церковну общину зареєстровано 14. 02. 1946р. № 304.

Радянська влада здійснювала ідеологічний і матеріальний наступ на церковне життя. Численні податки лягли важким тягарем для життєдіяльності церкви. Крім Єпархіальних діяли державні – військовий, земельна рента, страхування, позики, культзбір на підтримку шкільної освіти, підписку партійної преси та ін. В 1950р. була спроба відібрати церковний дім під освітній заклад. В цьому ж році проведено відчуження 200 квадратних метрів церковної землі.

²⁴ Басова М. Украинские Чудотворные Богородичные иконы в России. – Софійські читання. – К., 2007. – С. 50.

Іконописці, які трудилися для церкви на початку XIX ст., були приїжджий художник Чистинський, місцевий Максимук. У XX ст. над розписами працювали Подкович, Спаська Л. І., Андрощук Ф. М.

Розпорядженням № 221 від 14. 05. 1993 року Представником Президента України у Рівненській області зареєстровано статут релігійної громади УПЦ – Київський патріархат. Відповідно до свідоцтва №760 Свято-Михайлівська церква відійшла до УПЦ – Київського патріархату. У цьому 2011 році в Михайлівській церкві відбулися святкові дії присвячені стосорокаліттю від дня освячення храму.

Свято-Михайлівська церква УПЦ – Московського патріархату

Відповідно до Свідоцтва № 760, розпорядженням Представника Президента України у Рівненській області № 221 від 14.05.1993 року Свято-Михайлівський храм відійшов до УПЦ – Київського патріархату.

Прихожани, які не погоджувались з даним рішенням, певний час продовжували богослужіння під церквою, на цвинтарі, в будинку священика протоієрея Василя Мирончука, пізніше в хаті сестер Наталії і Тетяни Кондратюк. Протягом чотирьох років отець Василь приїздив з Гошанського району.

Громада збільшувалась, приєднувались люди з інших сіл. Згодом, всією громадою було прийнято рішення збирати кошти на будівництво нової церкви.

На місці колишньої котельні, яка знаходилася поблизу залізничної станції “Острог”, і належала колишньому Острозькому Райпо, в 1997 р. викуплено приміщення. Розпочалось будівництво нового Свято-Михайлівського храму, по вулиці Поштовій.

До котельні належали прибудовані приміщення, водонапірна башня. Силами парафіян територія для новобудови була розчищена від цегли, каміння, сміття. Велику допомогу в цій справі надавав житель села Адамчук А. М. Під керівництвом протоієрея Олександра Ткачука працювали дорослі і діти з Оженина та інших сіл та районів. Допомогу надавали організації і підприємства міст Здолбунова, Острога, Нетішина, Рівного.

Куполи для храму виготовили поліські майстри.

Проект на будівництво храму виготовлено за участю протоієрея Олександра Ткачука, Денишука С. М., старости церкви Ілліна Г. П.

З історії римо-католицьких костелів

У другій половині XVIII ст. власник Оженина Станіслав Єловицький волинський мечник, вибудував на місці старого замку палацово-парковий комплекс. Двір складався з трьох будівель – головного житлового будинку, одноповерхового будинку (офіцини) і домової каплиці, в середині якої знаходився дубовий, мистецьки вирізьблений вівтар в стилі бароко (знищений більшовиками в 1920 р.).

За легендою у 1722 р. Франциск Боженець – Єловицький здійснив паломництво до Риму і привіз для костелу образ Божої Матері (Мадонни).

З приходом радянської влади в 1939 р. маєток Єловицьких зазнає руйнації. На його території організовано МТС, розбудова якої ведеться до початку 50-х років, тоді і було знесено домову каплицю. Певний час в каплиці стояв генератор для подачі електроенергії.

На початку 30 років XX ст., неподалік маєтку Єловецьких, будується римо-католицький костел Найсвітлішого Серця Господа Ісуса, а поряд з костелом будинок – в одній половині проживала сім'я Ксьондза, друга призначалася для проведення свят.

Першими отцями були Вінцент Ях та Кобилянський Станіслав.

З 1939 р. новою радянською владою проводилась депортація польського населення. В Оженин прибувають вигнані отці капуцини з костелу Святої Трійці м. Острога.

До 1945 року богослужіння проводив о. Габріель Банась, капудин. Проживав з сестрою Бриловою Оленою Францівною в будинку, на подвір'ї костелу. В період німецької окупації 1941-1944 років організував самооборону хутора Вітольдівка, де в основному проживали польські осадники, надавав підмогу костелу капуцинів в м. Острога.

Діяльність костелу призупинилося приблизно 1945-1946 роках. У 1960-х роках в його приміщенні відкрита восьмирічна школа. На сьогодні розташовані кілька класів Оженинської ЗОШ I-III ступенів №2.

Церква віри Євангельської християн баптистів (ЄХБ)

Баптизм від грецького – занурювання у воду – одна з найбільших протестантських течій у християнстві. Виник на початку 17 ст. в Англії. Єдиним джерелом віровчення є Біблія, передусім її Новий Завіт. Головний принцип – жити у світі, або бути не від світу цього, повністю віддаватися Ісусові Христу.

На території нашого краю такі громади організовуються в перші десятиліття 20ст. В 1922 р. першим проповідником християн баптистів був Григорчук Роман Андрійович. Він відвідував зібрання громади баптистів в с. Плоска Острозького району, де і прийняв водне хрещення. В 20-х роках виникає громада в Оженині, до якої входили сім'ї Сергія і Якима Шалабанів, Пилипа Марискевича, Петра Савича, Романа Романського, Івана Ляшука, Антона Огородника, Гребенюків з с. Бродів, Зеленюків з с. Хорів та ін. Зібрання проводилися в хаті Степана Романського. Польська влада 1921–1939р.р. не була прихильною до діяльності баптистів. Понад тиждень побували під арештом у Хорівській гміні Роман Григорчук і Степан Романський. Були поставлені вимоги польською владою зареєструвати громаду.

На той час житель с. Плоска Назарук Григорій закінчив місіонерську школу і був направлений в Оженин пресвітером. Впродовж трьох-чотирьох років до громади ввійшли сім'ї Шмань, Чорноморець, Сотнічук, Гаврилук і ін. В 1926 р., на пожертви громади, розпочалося будівництво молитовного будинку. Землю виділив із своєї власності Савич П. І. Через два роки, в День святої Трійці, дім був відкритий для богослужіння. До 1944 р. пресвітером громади був Назарук Г. С. Ним була організована і недільна школа для дітей. В післявоєнний час відбував заслання за Уралом. Після повернення проживав в м. Здолбунів.

В 1961 р. радянська влада відбирає молитовний будинок. Головою Оженинської сільської ради на той час був Володимир Радчук. Будинок розібрали і перевезли на територію школи. З матеріалу побудували майстерню для трудового навчання.

Члени громади збиралися по хатах Агафії Кухарчук, Андрія Ковалюка, Василя Савича. В 1998 р. громада церкви ЄХБ купила хату під молитовний будинок.

Пресвітери:

Андрій Ковалюк – 1977-2004 р.р.;

Терешук Василь Федорович – з 2004 р.

Церква християн віри Євангельської п'ятидесятників

Християни віри Євангельської – протестантська течія, для якої головним є заклик до покаяння і молитви в прощенні гріхів, вірування в сходження святого Духа на апостолів в п'ятдесятний день воскресіння Ісуса Христа.

На українських землях громади віри Євангельської виникають в 20-х роках ХХ ст. через українських репатріантів. Зі спогадів старожилів першими місіонерами в Оженині були Ільчук з с. Колесник, пізніше І. Мельник. В 1937 р., вже існуючий на той час громаді християн баптистів відбувся розкол. Починає гуртуватися громада християн віри Євангельської. Остаточно сформувалася в 50-ті роки, проповідником якої був Сорочинський Петро Миронович.

В 60-х роках християни віри Євангельської проводять зібрання по хатах Т. Ярошика, Шиндерука, П. Козака. На початку 70-х радянська влада почала переслідування громади – штрафували, погрожували тюрмою. Зібрання стали напівлегальними.

В 1973 р. на зустріч з членами громади, приїжджає обласний пресвітер Радчук, від Всесоюзної ради Шатров, уповноважений у справах релігії Шкурський. На спільному засіданні прийнято рішення зареєструвати релігійну громаду християн віри Євангельської п'ятидесятників, що і було зроблено. Першими пресвітерами були Зеленюк П. П. та Сорочинський П. М.

В 1989 р. збудовано Дім молитви по вул. Криничній

Пресвітери:

– Ярошик А. Г. – 1994-1995 рр.

– Крутій Федір – 2002 р.

– Ярошик В. Г. – з 2003 р.

Відомі священно- та церковнослужителі:

• Ботаневич Кузьма Михайлович. Народився в 1776 році с. Бураках Житомирського повіту. Навчався в Любарській школі по класу поезії. Рукоположений в сан священника 1 жовтня 1802 р. єпископом Варлаамом і призначений до Оженинської церкви. Служителем церкви був до 1819р.

– Середницький Сава Іванович 1758 р. н., житель с. Оженин, служив дяком у церкві 1808-1819 р.р.

– Петровський Данило Афанасійович. Настоятель церкви в 1819 р.

– Афанасій Ботаневич, служив дяком в 1820 р.

– Василій Голядинський. Згадується в 1871 р., коли було зведено Свято-Михайлівський храм.

– Григорій Пашкевич. Настоятель церкви в 1908 р.

– Іван Луганський – псаломщик в 1908 р.

– Тарнавський Максим Михайлович. Народився 1896р. в с. Завода Мостиського повіту Львівського воєводства. До святої православної церкви приєднаний у 1928 р. м. Львові. Пройшов прискорений курс православного богословського відділу Варшавського університету. 22 листопада 1931 р. висвячений в ієреї – у храмі св. Петра і Павла містечка Межиріч Рівненського повіту. До 1938 р. трудився в Оженині Здолбунівського повіту.

– Руль Андрій Тимофійович (19.08.1898 – 17.06.1964). Народився у с. Головниця на Кореччині. На початку 30-х рр. керував церковним хором у с. Оженин Здолбунівського повіту.

– Люткевич Василь Євгенійович. 1897 р. н. Народився в м. Новоград-Волинську у сім'ї священника. В 1812 році закінчив Духовне училище, 1818р. – Духовну семінарію, а в 1920 р. два курси Київського Комерційного інституту. Протягом 1920-1925 років працює в Острозькому самоуправлінні, податковому відділі. В 1925 р. отримує посаду секретаря навчальних закладів м. Острога. 15.07.1935 р. рукоположений у сан священника. У сані священника трудився на Лемківщині та Рівненщині. Протоієрей з 1943 р. В 1938 р., за особистим проханням, приїздить до Оженина. Служив у Свято-Михайлівському храмі до 1952 р.

– Нагорний П. І. 1908р. н. В 1940 – 1941 р.р. регент церковного хору.

– Савич С. І. старостою церкви трудився з початку 40-х до 1956 року.

– Боярчук Петро. Настоятель церкви 1953-1956 р.р.

– Протоієрей о. Міщук Терентій Савович. Настоятель церкви 1956 – 1967р.р.

– Кондратішин П. І. 1908 р. н. В 1950-1952 рр. церковний псаломщик.

– Мельничук М. К. Настоятель церкви в 70-х роках.

– Дячик Ігнатій Федорович. Настоятель церкви в 70-х роках.

– Протоієрей о. Данилюк Василь Володимирович. Настоятель церкви з початку 80-х по 1993р.

– Протоієрей о. Мирончук Анатолій Олексійович. Народився 1958 р. в м. Кизил Пермської обл. в українській сім'ї репресованих. 1960 р. повертається з батьками в с. Дуліби Гошанського р-ну. Закінчив Волинську духовну семінарію. У сані диякона та священника служив у рівненських церквах. У 1993 р. призначений настоятелем Свято-Михайлівського храму с. Оженин. У 1994 р. обраний благочинним церков Острозького благочиння УПЦ – Київського патріархату.

– Андрощук Юрій Іванович. Народився 06. 04. 1982р. в с. Межи-річ Корецького р-ну Рівненської обл. Протягом 1999-2003 років навчався в Рівненській Духовній семінарії. 24 травня 2004 р. прийняв сан священника УПЦ – Київського патріархату і призначений настоятелем Свято-Михайлівської церкви в с. Оженин. В 2003 р. вступає на другий курс Національного університету “Острозька академія” спеціальності “Релігієзнавство”. З 2006 р. – бакалавр філософії, 2007 р. отримав вищу освіту за спеціальністю Богослов'я.

Література:

1. Історія міст і сіл України. Ровенська об. – К., 1973.

2. Теодорович Н. И. Историко-статистическое описание церквей и приходов Волынской епархии. Т. II. – Почаев, 1889. – С. 743-744.

3. O. Remigiusz Kranc Ofmcap. z Ostroga na Kolyme. – Osrodek “Wolanie z Wolynia”, 1988. – S. 30, 36, 91.

4. Погосподарська книга на 1940 р. Оженинська сільська рада Острозького району Рівненської області.
5. Острозький красназавчий збірник. – Острог, 2004. – №1. – С. 49.
6. В. Борщевич. Волинський пом'яник. – Рівне, 2004. – С. 273, 324.
7. Фонди музею історії с. Оженин.
8. Спогади жителів с. Оженин (Ярошик В., Аліксіюк М., Ніколаєвої Л., Муляр О.)
9. Архів Свято-Михайлівської церкви с. Оженин.

Поховання радянських солдат в Оженині та його околицях

Серед трагічних і понині маловідомих сторінок Другої Світової війни помітне місце займає доля радянських військовополонених на окупованих гітлерівською Німеччиною територіях України. Табори для військовополонених створювались німецькою владою і в Рівненській області. Всього в Рівному та області перебувало близько 90000 військовополонених. Організовані табори були і в сусідній Хмельницькій області Славутський, Шепетівський та інші. Протягом 1941-1943 років в одному Славутському районі було розстріляно і замордовано понад 150000 радянських військовополонених. Від неспроможності утримувати велику чисельність полонених солдатів і офіцерів фашисти пішими колонами, переводили їх на Рівненщину, де створено було три великих табори.

3 липня 1941р. село Оженин було окуповано німецько-фашистськими загарбниками, а вже в вересні жителі села стали свідками жакливіх подій. З перервами із сторони Шепетівки фашисти “переганяли” через село колони радянських військовополонених в сторону Рівного. Про ці події розповідають свідчення місцевих жителів.

Бернацька Ганна, 1927 року народження:

“Це була страшна картина. Осінь холодна, дощова. Майже роздягнені, голодні, тягнули одне одного як могли. А котрі були безсилі, падали, німці пристрілювали їх і лишали на дорозі. Після них наші селяни забирали вбитих і хоронили в братських могилах. Ми жили поблизу залізниці. У товарних вагонах перевозили полонених. При найменшій можливості багато затриманих втікало. Якось до нас вночі хтось постукав. Тато відкрив двері – заходять два хлопці, дуже змучені і кажуть: “Ми полонені, допоможіть нам”. Вони – голодні, з’їли трішки і захворіли. Мама їх лікувала, варила їм різні зілля. В нас полонені пробули дві неділі. Одного навіть прізвище пам’ятаю – Юрченко. Він був з Київської області”.

Дробенюк Марія 1919 року народження:

“В той час, коли проходили колони радянських військовополонених, я жила на хуторі, в сторону річки Горинь. Одного разу я вела на

пасовисько корову і побачила молодого вбитого воїна. Далі на городі, де росла капуста, лежав ще один. Люди їх підібрали і поховали на кладовищі”.

Панчук Єва Артемівна, 1928 року народження:

“Військовополонених фашисти нещадно били. Тих хто не міг йти вбивали. На одному городі, де росла капуста, на моїх очах вбито було двоє полонених. Далі був город, де росла морква. Ті, хто не міг видержати голод, кидався вхопити морквину, але їх косили німецькі кулі. Були вбиті і біля нашого будинку. Поховали їх у лісі. Ми стільки надивилися на тих невільників, що не могли спати цілий тиждень”.

Кондратюк Федір Лук'янович, 1926 року народження:

“Гнали невільників молоді гітлерівці, років вісімнадцяти. Полонені були у рваній одежі. Щоб нагрітися, напихали під форму листя, солому. Були босі, голодні, змучені. Один з солдатів кинувся зірвати капусту на городі, але не встиг, фашист пристрілив. Коли колона пройшла, я підібрав вбитого, в кишені знайшов адресу. Він був з Житомирської області. Я повідомив сім'ю. Дружина дала відповідь, але ми не переписувалися, тому що боялись привернути увагу німців. Це загрожувало розстрілом. На пам'яті в ті дні було вбито 36 чоловік: 24 військовополонених поховали в лісі, 12 – на кладовищі. Везли полонених і на підводах, але то були ті, які не могли йти. Залізницею, в ешелонах, на Схід везли полонених.

Декому вдавалось втекти. Одного разу до нас прийшов радянський воїн, якому друзі допомогли втекти. Він був напівголий. Мої батьки його обігріли, нагодували і переодягнули. Ніч переночував і на ранок пішов. А відходячи сказав: “Буду искать своих союзников, которые воюют против фашистской нечисти”. Жителі села збирали харчі і возили на підводах до Острога, де були полонені в лазареті, щоб хоч чимось допомогти”.

Макарець Людмила Кузьмівна, 1932 року народження:

“В 1941 році, десь в вересні-жовтні місяці, німецькі загарбники гнали радянських військовополонених зі сторони м. Шепетівки через село Оженин. Йшли вони від залізничної станції по вулиці, яка має сьогодні назву ім. 17 вересня, в сторону с. Країв, очевидно, на Рівне. Полонені йшли великими групами. Була осінь, на городах

та край дороги лежала зібрана морква. Ті полонені, які кидались за морквою, щоб якось втамувати голод, їх фашисти розстрілювали на місці. Пізніше, коли колони проходили, мій брат Степан, сусіди Марискевич Василь, Козак Василь підбирали вбитих і закопували на галявині лісу, біля дороги Оженин-Країв. В одній поховали 16 чоловік, а в другій – 8. Могили знаходяться поруч. Ми жили неподалік від поховання, метрів за 300-400. Ці місця називають в селі “Савчукові кущі”. Скільки жили люди на хуторі, то доглядали за могилами”.

Макарець Степан Кузьмович:

“Йшли військовополонені через село десь днів вісім. Одягнуті були в шинелі, солдатські куфайки, знеможені, брудні, голодні. Біля лісу було поле. Голодні люди кидались за городиною, але озброєний конвой пристрілював зразу ж. Трупі лежали до вечора на полі. Коли почало сутеніти, я з Козаком Василем, Марискевичем Василем та іншими людьми, які жили поблизу, знесли їх на галявину лісу. Викопали дві могили і поховали в одній вісім, а в другій шістнадцять чоловік”.

Про ці могили і причини загибелі знають багато людей: Онищук Михайло Федорович, Марискевич Василина, Панчук Єва, Макаревич Людмила, Кондратюк Лук'ян і інші. Документи, які були у військовополонених, листи, медальйон, зібрав лісник Кондратюк Лук'ян. Пізніше, після війни, він віддав їх тодішньому секретарю сільської ради Троцькому Омеляну Матвійовичу, який казав, що розіслав документи за адресами вбитих. Існують документи, складені за особистим підписом військового дільничого Острозького РЕВС с. Оженин. Перший – “Список очевидців, осіб, які приймали участь в захороненні розстріляних військовополонених” від 3 травня 1986 року. Серед осіб, що знають про розстріли та захоронення: Марискевич Василина, Панчук Єва, Онищук Михайло Федорович, Кондратюк Федір Лук'янович, Марискевич Василь, а Макаревич Степан Кузьмович та Козак Василь ще приймали участь у захороненні полонених. Всі вищеперераховані, крім Троцького О. М., жили неподалік від місця розстрілу. Всього за цим Списком, вказано десять жителів села.

Другий документ – “Известные обстоятельства расстрела советских военнопленных возле леса, неподалеку от села Оженино Острожского района Ровенской области” від 6 травня 1986 року, в якому описані події осені 1941 р. відповідно до свідчень очевидців. Також йде мова про те, що після закінчення війни люди які жили на хуторах, встановили на могилах хрести і доглядала за ними. Пізніше жителі почали виселятися з хуторів в село і могили заросли кущами. Лише в 1977 р. школярами Оженинської восьмирічної школи на місці поховання був поставлений пам’ятний знак з червоною п’ятикутною зіркою та написом “Здесь похоронены 24 советских военнопленных, расстрелянных немецкими гитлеровцами осенью 1941 г”. За спогадами Макаревич Людмили Кузьмівни, поки вона жила неподалік, до середини 70-х років ніхто перепоховання не проводив. У лісі були також і інші могили військовополонених. Деякі з них в 50-60-х роках були перенесені на кладовище, а інші заросли кущами, і їх вже не знайти. В документі зазначенні жителі села Оженин, які знають про поховання військовополонених, розстріляних фашистами осінню 1941 року: С. Макаревич, Л. Макаревич, В. Марискевич, М. Онищук, Ф. Кондратюк, Є. Панчук, О. Троцький, М. Дробенюк та інші. На сьогодні відомо дванадцять поховань радянських військовополонених на місцевому кладовищі, на могилах яких жителями села поставлені пам’ятні знаки.

Джерела:

1. Король В. Трагедія військовополонених на окупованій території України в 1941-1944 р.р. // Історія в школі. – 2001. – № 11-12.
2. Фонди музею історії с. Оженин.
3. Спогади жителів с. Оженин (Бернацька П, Макаревич Л. К., Макаревич С. К., Дробенюк М, Панчук Є. А., Кондратюк Ф. Л.).

Спогади оженинців про переховування євреїв у роки Великої Вітчизняної війни

Зростання расової нетерпимості до євреїв – в ряді європейських країн, особливо, в Німеччині у I половині XX ст., привело до масового їх винищення (Голокосту). Як наслідок – насильницька смерть близько 6 млн. євреїв: в ході Другої Світової війни четверта частина цих жертв припадає на Україну.

Багато лиха принесла війна і на землю Острожчини. 3 серпня 1941 року спеціальні загони – айнзацкоманди повинні були “прочистати” райони від євреїв, комуністичних діячів, різних агентів, небажаних із соціальних, політичних чи расових причин елементів. Такі акції приводили до масових розстрілів на території м. Острога та прилеглих селах протягом всього окупаційного періоду. Для більш чіткої координації репресивних дій в місті було створено гетто, куди зганялося єврейське населення. Відводився певний район проживання, за межі якого заборонялося виходити. В будинку розмішувалися по п’ять, шість сімей. Продуктів не вистачало, каналізація була відсутня.

Не витримуючи жаклих умов, люди рятувалися втечею до лав УПА, радянських партизанських загонів, просто до лісу.

Справжнім героїчним подвигом в той час була допомога та переховування сільським населенням втікачів-євреїв. Під загрозою смерті, люди надавали притулок, харчі, одяг, підтримували виживання в лісовій місцевості. Багатьом нерідко смерть дихала в спину від німецької влади.

Рятівниками єврейських доль в Оженині були родини Онишуків, Козаків, Сорочинських, Кондратюків, Бернацьких та інших жителів, які проживали на хуторах під лісом – за 13 км від села. Про ті нелегкі часи – записані свідчення місцевих жителів.

До війни і в роки окупації сім’я Макаревичів проживала під лісом – остання хата з лівої сторони, якщо їхати з Оженина в сторону с. Країв.

Макаревич Кузьма Сидорович 1900 р. н. працював на вантажних роботах на залізничній станції Острог, а пізніше в краївському мли-

ні. Дружина Марія Никифорівна 1901 р. н. (неписьменна), доглядала господарство, виховувала дітей. У сім'ї їх було п'ятеро: Степан 1922 р. н., Володимир 1925 р. н., Людмила 1935 р. н., Іван 1939 р. н., Йосип 1942 р. н. Іван та Йосип були хрещені за католицьким обрядом Янеком та Юзеком. За переписом 1941 року в користуванні сім'ї було 2,30 га колишньої панської та 2,80 га селянської землі, корова, телиця, двоє коней, віз, дві борони.

Зі спогадів Людмили Кузьмівни:

“Незадовго, з приходом німецької влади, в лісі, поблизу нашої хати та інших місцях оженинського і краївського лісах, появились люди. То були євреї. Втікачі були з Острога, Здолбунова, села Стадники та інших місцевостей. Були такі, які помившись і поївши, прямували далі. Інші з нашою допомогою викопували в лісі “схрони” (землянки) і там переховувались. На той час мій батько працював в млині с. Країв. Його власник – пан Тугачик (Козіловський) був дуже доброю людиною і допомагав мукою. Батько приносив її додому, а наша мати пекла хліб та готувала їжу. А ми, діти, носили ті харчі до лісу.

Недалеко від нашої хати було три землянки. В одній проживали Міша і Бузік, в другій – Мотель (Міша) і Юра Ключники (звали їх так). Міша ходив і до Сорочинського Петра, в хаті якого проводилися баптистські зібрання. В третій перебував єврей старшого віку, повний на вигляд, невисокого росту. Імені не пам'ятаю, тому що був людиною замкнутою. Якщо в селі не було німців, то лісові мешканці приходили до нас та сусідів додому, поїсти та помитися, перебути певний час у теплі.

Мій старший брат Володимир працював на залізниці черговим по станції. Про те, що він знав німецьку мову, не було відомо нікому. Коли фашисти передавали дані про облаву, Володя попереджав наших квартирантів, і вони сиділи у своїх землянках. Був такий випадок. Ми складали сіно, Мотель Ключник прийшов по харчі, і саме в той час наїхали німці. Ми Мотеля закидали сіном. Гітлерівці ходили по садибі, заглядаючи у всі закутки. Володя був у формі залізничника, порозмовляв з ними про щось і вони пішли. Через деякий час ми допомогли Мотелю вибратися з-під завалу сіна, і він пішов у ліс. А

було і так. Мотель був у нас вдома, а його брат Юра вийшов з лісу і підходив уже до хати, коли ж помітив фашистів. Ми їх швидко сховали у хліві, біля якого був прив'язаний собака. Як тільки німці підійшли до садиби, собака почав гавкати і не пускав їх. Вони його подразнили, посміялись і пішли. До цієї пори зі страхом згадуємо цей випадок і той жах, який пережили ми і два єврейські хлопці. Якби німці їх знайшли, то не було б пощади ні хлопцям, ні нашій сім'ї. Часто в землянки приходили інші євреї. Вони жили в "схронах" по кілька чоловік, а потім йшли кудись.

Крім цих людей, в нас переховувались євреї з родини Вальдманів, сусіднього села Стадники. Дівчинка Малка була чимось схожа на нашого батька. Він казав, що то його донька. Ми разом з нею пасли корову, гралися, спали на печі, їли. Я та інші діти називали її Мальвіною. Мій брат Степан розказував: було якесь свято, батько їздив на базар і привіз дерев'яні ложки і сказав, щоб ми собі вибрали. Малці дісталась найкраща. Я почала плакати, а Малка каже: "Я батькова донька, а ти – мамина".

Часто в нас була і мати Малки – Гітля, яка переховувалась у Бернацьких і по інших хатах. Її приходили відвідувати син з невісткою і маленькою внучкою. Невістка дуже гарна, онучка була одягнена у жовтий светрик і клітчасту спідничку в складочки. В 1943 році помирає Гітля. Її спорядили на підводі, а зверху закидали гноєм, щоб не викликати підозри.

У ліс тіло завіз Бернацький Віталь. Могили допомагали копати хлопці – євреї. Поховали її біля великого дуба (зараз його вже немає). Коли хоронили Гітлю, були присутні Сорочинська Сенька, Макаревич Марія, Кондратюк Федір, євреї – Мотель, Міша, Юра, Бузік і дочка Малка. Надалі наша сім'я доглядала цю могилу після війни. Малка і її сестри проживали в Острозі. З мамою Марією ми бували в них гостях. При останній зустрічі вони подарували мені косинку. В 1946 році вони переїхали до Польщі, а згодом до США.

А ще, пам'ятаю, що у нас переховувався єврей Гольдман. Він був дуже розумною і хорошою людиною. Розумівся в техніці. Якось він відремонтував в краївському млині двигун. Також у Гольдмана був радіоприймач, і ми слухали новини з фронту.

Неподалік Макаревичів проживала сім'я лісника Кондратюка Лук'яна Федосійовича (1899 р. н.). Працював лісним робітником лісопункту ст. Острого. Дружина Федора Порфірівна (1902 р. н. – неписьменна) була домогосподаркою. В сім'ї росло двоє дітей: Федір 1925 р. н. та Ніна – 1932 р. н”.

Із свідчень Кондратюка Федора Лук'яновича:

“В період окупації, поблизу залізниці, німецька фірма “Гельмус” почала будувати шосейну дорогу. Вона мала проходити через Країв, Новосілки, Тайкури на Рівне. На залізничну станцію фашисти привозили з острозького гетто євреїв. Вони розвантажували вагони з каменем. Його накидали у вагонетки, що направлялись на будівництво шосейки. Дізнавшись, що після закінчення робіт їх розстріляють, люди неодноразово робили спроби тікати до лісу. Розстріли німці проводили в районі села Тайкури. Згодом втікачі шукали притулку у добрих людей.

Ми проживали близько лісу. Наша родина допомагала їм переховуватись. В лісі копали ями різних розмірів, всередині обтикували простою соломою – стіни і верхню частину. Землю, яку викидали наверх, рівненько розсипали. Потім засаджували молодим лісом і притрушували листям.

Далі робили вузький люк для входу. Таких “криївок” було багато по всьому лісі, на відстані до кілометра, два. В них перебувало від одного, двох, трьох і більше чоловік. Потрібно було носити їжу, воду, шукати якийсь одяг, взуття. Так відбувалося з осені 1941 до початку 1944 років.

А коли прийшли радянські війська і звільнили Оженин, євреї вийшли з лісу і направилися в сторону Здолбунова, Рівного. В більшості доля їх невідома. Сорочинські, як і інші оженинські хутірчани, такж брали участь в нелегкій єврейській долі. Сорочинський Петро Миронович, 1910 р. н. працював до війни лісним сторожем. Дружина Ксенія Яківна, 1911 р. н. Господарювала по дому. Старші діти: Любоў Петрівна, 1929 р. н. та Борис Петрович, 1931 р. н. Саме вони найбільше допомагали батькам переховувати втікачів-євреїв. Протягом свого життя Сорочинські виховали восьмеро дітей. За переписом 1941 року родина мала відрубної 2,62 га землі, коня, корову”.

Свідчення Сорочинського Бориса Петровича:

“Прихід німців у село супроводжувався бомбардуванням літаків і двох розвідувачів “ремів”. Наша сім’я проживала на краю села, під лісом. В той час мені було десять років. Зима 1942 рік. Стук у двері. До хати зайшов чоловік, труситься. Назвався євреєм Мареком, просився порятунку. Батьки дали їсти, дозволили прилягти на ліжко, зігрітись біля теплої грубки. Потім перевели до стодоли сховатися, тому що німці вже нищпорили по селу. Зайшли і до нашої хати. Через перекладача запитували про євреїв. Батько сказав, що ніхто не приходив, не бачили нікого. Фашисти пішли далі, до сусідів, ставили їх під стіну хати, загрожували розстрілом. Лежачи, стріляли по копицях. Переховувались два хлопці – по імені Бузік і Мотель. Перебували то в лісі, то в нашій хаті, по сусідах. Бузік був до кінця війни. Коли прощався, плакав на батькових плечах, дякував за все, що йому зробили. Вже після війни переїхав до Ізраїлю і надіслав лист-подяку.

Ще була одна єврейка, приблизно 1923-1923 року народження. Розмовляла польською мовою. Дуже схожа на матір, добра душею, готувала їжу. Любила дітей і часто садовила нас на коліна. Після війни виїхала до Польщі. Прислала посилки, дякувала.

Згадується як одного разу зі сторони с. Вельбівно прямувала єврейська сім’я. Побачили німців і почали тікати, а дитинку лишили, щоб потім повернутись і забрати. Фашисти їх не догнали, а дитинку забрали. Жінка згодом повернулася, дитини годі шукати. Бідна збожеволіла.

Одного разу у нас проходило молитовне зібрання. Батько проповідував слово боже. В цей час зайшли повстанці. Глянули на всіх, запитали, хто ті чужі люди. Євреї – сказав батько. Повстанці євреїв не чіпали. Те, що наша сім’я допомагала їм переховуватись, знали в той час лише три хати, так як наші сусіди теж їм допомагали.

В лісі були вириті повстанцями ями. Їх називали по різному – “схрони”, “криївки”, бліндажі. Люди і самі їх викопували. В них і проживали. А батьки давали нам, дітям, доручення – один раз або через день носити їжу до лісу. Пам’ятаю, була зима. З торбинкою харчів прямував до лісу, а далі скакав по пеньках, щоб не було видно

слідів до схованок. Вони були добре замасковані. Стеля була з колодок, зверху прикрито землею, гілками, встелено листям. На поверхні схованки посаджені молоді деревця. В середині була солома, сиділи на колодках. На пам'яті, – в одній з них навіть перебувало до восьми чоловік. Періодично переходили з одного бліндажа до іншого.

Люди перебували постійно в страху, їх лякав будь-який шурхіт. В сусідів Макаревичів переховувалася єврейка Гітля (Гапчиха). Вона була з сусіднього села Стадники. Проживала в хліві, здоров'я вже доброго не мала. Одного разу жінку налякало хрюкання свині. Їй стало зле, так і не прийшла до свідомості. Мій батько з сусідами схоронили її в лісі.

Товариство єврейської культури в Україні та Фонд “Пам'яті жертв фашизму” присвоїли звання Праведників: Макаревичам Кузьмі та Марії, їх сину Степану; Кондратюкам Лук'яну і Федорі, їх сину Федору; Сорочинським Петру і Ксенії, їх сину Борису. Комісією, створеною при Національному інституті пам'яті катастрофи і героїзму Яд-Вашем (Ізраїль), вони нагороджені почесною грамотою та медаллю Праведників світу. Згідно рішення цієї ж комісії їхні імена викарбувано на Стіні пошани в Алеї Праведників Яд-Вашем”.

Церква св. Миколая і кований хрест на церкві села Бродів, 1785 р.

Жителі с. Бродів. Фото 30-х рр.

Художник В. Красьоха за написанням церкви

Св. Миколай, XVII ст. Найшанованіша ікона в церкві с. Бродів

Церква Різдва Богородиці села Стадники, 1880 р.

ДРУГИЙ РОЗДІЛ

Микола Бендюк

Історія села Бродів

Село Бродів вперше згадується 8 квітня 1385 року в грамоті, згідно якої маєтність цього села Чурило Бродівський дарує князю Федору Даниловичу Острозькому.

Спочатку хочу зупинитися на дискусійному питанні. В науковій літературі немає однастайності, яке, власне, поселення Чурило Бродівський подарував князю Острозькому. Одні дослідники називають сучасне с. Бродів Острозького району, а інші – містечко Броди Львівської області.

Князь Федір Острозький, луцький воєвода, заклав міцне підґрунтя земельному багатству роду. 1385 року пан Чурило Бродівський записує (дарує) йому свій родовий маєток “Бродово”, аби князь, його дружина Агафія (сестра, а, можливо, й донька Чурила) і нащадки “печаловали ся душою моєю и жоны моєє душею”. У 1386 р. грамотою, даною 11 травня в Луцьку, Ягайло і Вітовт підтвердили князю Федорові Даниловичу та його потомству спадкове володіння містом Острог з повітом; крім того, надали йому міста Заслав, Корець і Хлопотин.

Вітовт у 1396 р. ще збільшив обшир його володінь. Під час боротьби Вітовта зі Свидригайлом за Волинь Федір став на сторону останнього і в 1420 р. звільнив його з темниці в Кременецькому замку. Після смерті Вітовта Федір вжив усіх зусиль, щоб звести на престол Свидригайла, завдав полякам цілий ряд поразок і відняв у них Поділля та Волинь. Князь Федір Острозький, який бився у литовському війську під Грюнвальдом, називався ще донедавна серед

польських панів, що поїхали у Чехію на допомогу гуситам. Але за раз у наукових роботах зустрічаємо припущення про те, що в Чехії був не Федір Данилович, а Федір (Фрідріх) Федорович Острозький, його син. Начебто він одружився там і був родоначальником гілки князів волинських у Чехії, але джерела згадують тільки про його сина В'ячеслава-Фрідріха.

Наприкінці свого життя (за одними даними – бл. 1441, за іншими – бл. 1440 р.) кн. Федір Острозький покинув свої світські справи і постригся у ченці Києво-Печерського монастиря під ім'ям Феодосій. Князь Острозький записаний у Києво-Печерському пом'янику: “в іноцех Феодосій”, разом з дружиною “в іноцех Агрипина”.

Жив він в Дальній Феодосієвій печері, де і похований. Наприкінці XVI – на початку XVII ст. його було канонізовано. 1638 року Афанасій Кальнофойський свідчив, що “преподобный Феодор открыто почивает в Феодосиевой пещере в целом теле”. День пам'яті преподобного Феодосія Острозького співпадає з Днем Незалежності України – 24 серпня (за ст. ст. 11 серпня).

Говорячи власне про саме село Бродів, можемо прослідкувати з реєстрів замкових, які прізвища та професії зустрічалися в селі. Так, за реєстром 1576 року в Бродові проживали: Куприяновичі, Медведєвичі, Глуські, Швєгловичі, Рогачовичі, Демковичі, Тивоновичі, Верехи, Тишиничі, Улезковичі, Звосичі, Семеновичі. В селі проживав один коваль, один перевізник (перевозив, переводив людей через бід), інші були огородниками, тобто займалися сільським господарством.

Село Бродів (як власність князя Януша Острозького) згадується в акті від 12 жовтня 1617 року в зв'язку з набігом татар. Під час нападу село було знищено, а людей частково повбивали, а частково забрали у полон з метою подальшого перепродажу в рабство.

З інвентарі ординатської частини Острозької волості за 1621 рік зустрічаємо опис села Бродів з фільварком. Будинок у фільварку великий, з фасадної сторони дах покритий гонтом, а зі сторони річки, де мало хто його бачить, – вкритий соломою. Стіна з тильної сторони підперта колодами, “щоб не обвалилася”. В середині будинку стояли лави попід стінами та столи, вікна були засклені. Потрібно

значити, що в той час вставити скло у вікно міг дозволити собі не кожен шляхтич, тому що скло було надзвичайно дорогим, у більшості фільварків у вікна вставляли блонь – оболонку міхура вола або бика, добре вичищену і розтягнену на рамі. Через блонь практично нічого не було видно, проте денне світло частково пробивалося ззовні.

У 1621 році вже згадуються селяни з іншими прізвищами, ніж ми зустрічали в 1576 році, і пов'язано це було з постійними набігами татар. Серед селян зустрічаються: Стадник, Дубина, Павлічин, Панькевич, Шудка, Свесолович, Більчинський, Овдічич, Нестерчич, Сербін, Рудкевич, Йоскевич, Козка, Булига. Крім того, згадуються Андрій Гайдук та Грицько Балхай – отаман вільний. “Піп” у селі тримав ставок з млином, була в селі і корчма²⁵. На мою думку, фільварок стояв на місці, яке тепер розташоване між церквою та залізничним мостом, – там і до цього часу знаходять багато речей з пізнього середньовіччя. Можливо, частково вже залишки будинку розмиті річкою Горинь. Ми це можемо спостерігати кожного року, коли річка поступово підмиває берег. Проте точніші дані про місце знаходження фільварку зможуть уточнити лише археологічні розкопки.

Після смерті останнього із роду князів Острозьких, Януша, село разом з усією ординацією переходить до князів Заславських, а пізніше – до князів Сангушків. В 1753 році Януш Сангушко продав село разом з ще 33-ма селами Станіславу Малаховському, великому коронному канцлеру. Російська імператриця Катерина II конфіскувала село в 1794 році в імперську казну, а потім подарувала його генералу Ферзену. У 1800 році село купив граф Йосиф-Август Іллінський, російський сенатор, а внук його, Олександр Іллінський, в 1873 році продав село разом з цілим Хорівським ключем удільному відомству.

Дерев'яна церква с. Бродів названа в честь св. Миколи Чудотворця, побудована в 1785 році на гроші поміщика Малаховського. При церкві в 1884 році відкрита була церковно-приходська школа в окре-

²⁵ Описи Острожчини другої половини XVI – першої половини XVII століття / Упорядник В. Атаманенко; Редактор Л. Винар. – Острог, 2004.

мому громадському будинку, де навчалось 16 дітей. Вчителю платили зарплату в розмірі 100 рублів на рік. З 1865 року в церкві правив священник Василій Іванович Колядинський, псаломщиком при церкві був Ананій Васильович Підчашинський. Станом на 1889 рік в церкві знаходилася ікона Богоматері, яку знайдено було неушкодженою на місці згорілого будинку (теперішнє місцезнаходження ікони не відомо). Храмова ікона св. Миколая XVII ст. до цього часу прикрашає стіни церкви²⁶.

Шедевром народного ковальського мистецтва можна назвати хрест, який і зараз знаходиться на Миколаївській церкві в селі Бродів. Хрест ковальської роботи, виконаний не в площині, як ми звикли, а в об'ємі, і при цьому рамена хреста показують на всі сторони світу. Навколо хреста закріплено багато восьмипроменевих зірок, які символізують зоряне небо. Церква побудована у XVIII ст. і, найвірогідніше, хрест також того часу. В цьому хресті не стільки вражає ковальська майстерність, як творчий підхід майстра до виготовлення подібних речей.

На мою думку, назва села Бродів походить від численних бродів (переходів в брід) через річку Горинь, яких є декілька в районі села. Мовознавець Ярослав Пура²⁷ вважає, що назва села походить від імені Брод, і навіть наводить легенду, яку я ні разу не чув від місцевих жителів.

Бродів – батьківщина Яна-Павла Воронича (1757-1829) – видатного польського церковно-державного діяча, поета і проповідника. Нащадок давнього українського магнатського роду, що перейшов у католицизм, він закінчив Острозький єзуїтський колегіум, був вчителем, священником, краківським єпископом, з 1827 р. – архієпископом варшавським і примасом (главою єпископату) Царства Польського. Один із попередників панславізму.

За легендою, Бродів заснував Брод, "...котрий тут при річці Горинь зупинився на лікувальний відпочинок, а коли виздоровів, укріпив силу, вирішив у тому вподобаному місці залишитись назавжди.

²⁶ М. Теодорович. Волинские епархиальные ведомости. Часть неофициальная, – 1888. – 1-11 января. – №№1-2. – С. 1-2.

²⁷ Пура Я. Край наш у назвах. – Випуск 4. – Рівне, 2002. – С. 86.

Спочатку возвів курінь, маленьку пристань, а згодом прегарний дім, який став напрочуд урочним для усього околицьного та й мандрівного люду, що нерідко передавав з уст в уста давно створену поговорку: “Бродив Брод і сюди забрів, де вподобав місце, назавжди осів”.

В селі є багато урочищ, які носять різноманітні назви: Погост, Островок, Бендюги (місце, де були зосереджені плоті для сплаву лісу річкою), Вовча долина, Вакарнець, Жолоби, Захвістя, Закриничне, Кринички, Круча, Ланки, Невдоб’є, Придаток, Протереб, Ровеччя, Ставище, Старе русло, Фоса. Урочища, які належать зараз до села Бродівського (заснованого, очевидно, вихідцями із Бродова), але здавна відносилися до Бродова: Оболонь, Ярище, Деркачове, Криничка, Креміна гора.

Звичайно, що дослідження й надалі потрібно проводити, і, сподіваюся, громадськість та діти зі шкіл Бродова та Бродівського хутора допоможуть у зборі матеріалів. Це, в першу чергу, речові знахідки, легенди, пісні, розповіді бабусь та дідусів.

Література:

1. Описи Острожчини другої половини XVI – першої половини XVII століття / Упорядник В. Атаманенко; Редактор Л. Винар. – Острог, 2004.
2. М. Теодорович. Волынские епархиальные ведомости. Часть неофициальная, – 1888. – 1-11 января. – №№1-2. – С. 1-2.
3. Пура Я. Край наш у назвах. – Випуск 4. – Рівне, 2002. – С. 86.

Історія села Країв

Перша згадка про с. Країв – 1458 рік – грамота про те, що Олехно Джус продає Дробишеві Мжуровичу ряд сіл, де написано: "Був при тому договорі пан Патрикій Краївський і маршалко Гаврило ". Цей запис побічно може свідчити, що село в 1458 році вже існувало під такою назвою, але в краєзнавчій літературі прийнято вказувати дату 1617 рік.

В цьому році на володіння князя Януша Острозького напали татари. Вони повністю спалили село, а людей частково вбили, а частину забрали в полон.

Покровська церква в селі побудована 1739 році на кошти Софії Місіунової. Сам храм – тридільна триверха будівля, що складається в плані з нави та бабинця і шестигранної апсиди. Незвичайно великі розміри контрфорсу, який підтримує апсиду, деяких дослідників нашоствують на думку про можливе влаштування в ньому тайника²⁸.

Церква з самого початку будувалася і як фортеця, ці слова ми можемо підтвердити доволі суттєвою товщиною стін (1,5 м) та влаштуванням бійниці в західній стіні бабинця. Розміщення вікон на висоті 4,5 м теж вказує на оборонний характер будівлі.

Особливістю церкви є її зв'язок з дерев'яною сакральною архітектурою.

У 1932 році іконостас церкви був поновлений за рахунок казни (400 рулів асигнаціями). В 1950 році церква була покрита жерстю та обнесена стіною. В 1887 році виготовлено і встановлено новий іконостас. Дзвіниця побудована 1863 році²⁹.

Старіша частина сучасної школи, з мурованими склепіннями, також належить до часу, коли село було у власності Софії Місіунової. Це приміщення, мабуть, було палацом, в якому проживала родина власниці села.

²⁸ Годованюк О. Монастирі та храми волинського краю. – Київ : Техніка, 2004. – С. 113.

²⁹ Теодорович Н. Историко-статистическое описание церквей и приходов Волынской губернии. – Т. 2. – Почаїв, 1889. – С. 731.

Палац Софії Місіунової (школа), XVIII ст.

Пейзаж із краївською церквою

Група бандуристів, с. Країв. Картина 30-х років. Полотно, олія

Покровська церква села Краєва, 1739 р.

Після польського повстання село було конфісковано і передано поміщикам Ісуповим. За народними переказами Ігнатій Філіпович Ісупов (1768-1848) був полковником кавалерії і брав участь у війні 1814 року за що і отримав село Країв. Похований біля Покровської церкви.

По акту Острозько-Кременецького з'їзду мирових посередників поміщик Ісупов зобов'язувався викорчувати зарослі навколо села, але так їх і не виконав. Тому з нього було утримано 375 рублів на ці роботи. Крім того, в Ісупова були негаразди з місцевим населенням стосовно будинку церковно-приходської школи, яку він захопив і поселив там євреїв. Сама ж школа була відкрита в 1884 році і розміщувалася в домі священика³⁰. Дослідник Ярослав Пура вказує дату відкриття школи 1809 р., але не вказує звідки взята дана інформація³¹.

В 1895 році царський уряд запросив чехів на землі Російської імперії для налагодження системи господарювання в селах. В цьому ж 1895 р. чехи приїхали до Краєва, взяли позику в державному банку і купили землю у місцевого поміщика Журавльова. До 1914 року чеська колонія вже повністю була сформована і борг перед банком вже був практично погашений³².

Чехи самі працювали на землі, а коли було багато роботи, то наймали людей. Найбагатшими людьми в селі були чехи брати Сироватки. Між чехами були хороші ковалі та столярі. Вироби чеських ковалів ми й сьогодні можемо спостерігати на краєвському кладовищі.

Спочатку, приїхавши до Краєва, чехи жили в дерев'яних тимчасових хатах (врем'яках). Але вже на початку століття вони розпочали виготовляти цеглу і тому масово почали будувати муровані споруди. Дата виготовлення багатьох цеглин – 1904 рік. З'явилися нові вулиці Шлях, Остра гора, Ватяк. Район, де мешкали чехи, називався Новий Країв (Новокраїв).

³⁰ Там само.

³¹ Пура Я. Край наш у назвах. – Рівне, 2002. – С. 90.

³² Інформацію про чехів в селі Краєві записано зі слів Вермеги Івана Йосиповича.

У 1925 році чехи побудували цегляну пожежну частину. В частині числилося 12 чоловік та пара коней, на яких в бочці возили воду.

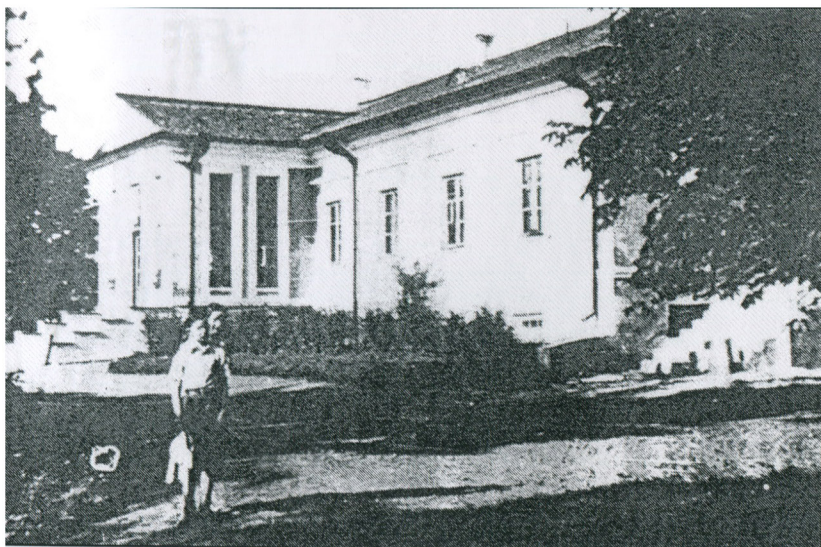
В 1925 році чех Тугачек Вена найняв людей, які насипали греблю та викопали став. Побудував Тугачек на ставу млин. В ньому дерли просо, давили олію і т. д. В 1948 році млин став колгоспним, а в 1972 його розібрали. В 1933 році був побудований ще один млин на вул. Шлях. Він був у три поверхи, жорна крутилися за допомогою спалювання дров і виділення газу, проіснував до 1992 року.

В 30-х роках чехи організували Клуб в селі (зала – так чехи називали клуб), така ж зала була на вулиці Шлях в будинку чеха Хмелика. Одного разу до клубу прийшли хлопці з УПА в радянській формі, їх було 9 чоловік, але про це донесли у відділення НКВС в Оженині. Прибув загін енкаведистів, який оточив клуб і совети наказали вийти з клубу всім дівчатам, а щоб хлопці залишилися в середині. Швидко зметикувавши упівці перевдягнулися в дівочий одяг і так вибралися з клубу. Коні їх були осідлані і стояли в стайні Гордійчука Василя, тому повстанцям вже не було великої проблеми втекти з села. Це були хлопці із сотні Деркача. Потрібно відмітити, що чехи зазвичай підтримували УПА, поставляли харчі, одяг, реманент, інколи брали участь в боях.

Національна самосвідомість в селі була високою як серед українського, так і серед чеського населення. До війни в Краєві був струнний ансамбль, збереглася картина з портретами музикантів в українських костюмах.

Ще в 1940 році в селі організували колгосп, першим головою став Петрук Купріян, головою сільської ради – Зубай Яків.

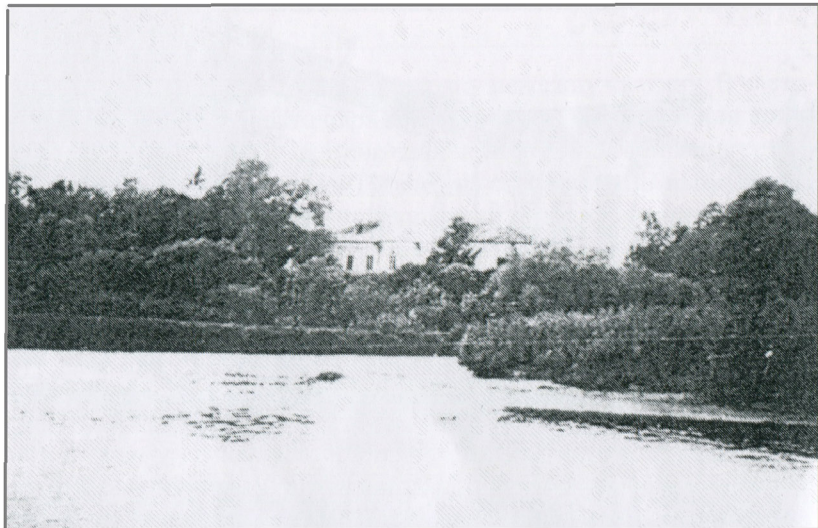
Після війни в селі була відкрита початкова школа, директором якої став Малевський Костянтин Володимирович. У 1948 школу було реорганізовано у семирічку. Бібліотека в Краєві була відкрита в 1949 році, перший бібліотекар – Біляцька Ольга Василівна (1949-1952 рр). У 1949 році відкрився клуб в чеській хаті, перший завклубом – Колодій Іван Іванович. Будинок культури побудований в 1969 році, директор – Вермега Іван Йосипович.

Вигляд палацу з фасаду до 1939 р.

Фото частини двору з панською бричкою до 1939 р.

Вигляд палацу з боку річки до 1939 р.

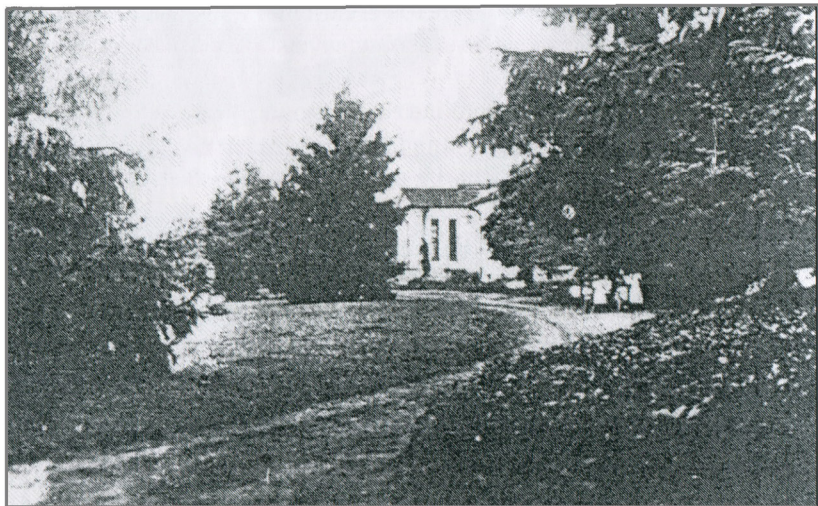

Фото під'їзду до палацу до 1939 р.

Село Стадники

Село Стадники вперше згадується 20 жовтня 1503 року; запис, в якому говориться, що “Стаднікі” з Оженином, Колесниками були передані шляхтичу М. Єловицькому, котрий тут оновив пристань, розширив посівні займи, заготівлю сплавної деревини³³.

Вже в 1536 році Ілля Острозький запровадив в Стадниках так зване податкове “віно” (плату жениха за наречену).

В 1617 році на володіння князя Януша Острозького напали татари. Вони повністю спалили село Стадники, а людей частково вбили, а частину забрали в полон.

У записах за 1650 рік згадується, що біля Стадник розбито загін охоронців Графа Мазовецького та захоплено в бою “фуру” (підвсду) з різними обладунками.

Церква в ім’я Різдва Богородиці побудована 1880 році на гроші прихожан. На місці цієї церкви знаходився давніший храм, побудований на кошти Станіслава Єловицького в 1776 році³⁴.

В селі знаходився одноповерховий палац, що належав наслідникам родини Єловицьких. Також в Стадниках була початкова школа, в якій до війни викладали подружжя Пухтаєвич Олександр Михайлович і Катерина Олександрівна.

³³ Пура Я. Край наш у назвах. – Рівне, 2002. – С. 93.

³⁴ Теодорович Н. Историко-статистическое описание церквей и прихсдов Волынской губернии. – Т. 2. – Почаїв, 1889. – С. 732.

ЗМІСТ

ПЕРШИЙ РОЗДІЛ

Оженин	3
Оженин XVI століття	4
Оженин XVII століття	6
Оженин XVIII століття	11
Оженин XIX століття	13
Будівництво та розвиток залізниці в Оженині	14
Оженин першої половини XX століття	17
Оженин в роки німецької та радянської окупації	20
Оженин в повоєнні роки	32
Оженин сьогодні	38
Хронологія села Оженин	40
Наші відомі земляки	64
Відомі постаті Оженинської землі	67
Культові споруди на території с. Оженин	70
Поховання радянських солдат в Оженині та його околицях	79
Спогади оженинців про переховування євреїв у роки Великої Вітчизняної війни	83

ДРУГИЙ РОЗДІЛ

Історія села Бродів	89
Історія села Країв	94
Село Стадники	97

Микола БЕНДЮК, Світлана ЖУРИК, Тетяна ГУЩУК

**ІСТОРІЯ ОЖЕНИНА,
БРОВОДА, СТАДНИК, КРАЄВА**

Технічний редактор *Свинарчук Р. В.*

Комп'ютерна верстка *Крушинської Н. О.*

Художнє оформлення обкладинки *Бендюк М. М.*

**Формат 42х30/4. Папір офсетний. Друк різнографія.
Ум. друк. арк. 6,25. Гарнітура "TimesNewRomanC"
Наклад 200 прим.**

**Оригінал-макет виготовлено
у видавництві Національного університету "Острозька академія"
(свідоцтво РВ №1 від 8 серпня 2000 року).
Адреса: вул. Семінарська, 2, м. Острог, Рівненська обл., Україна, 35800.**

**Виготовлено СПД Свинарчук Р. В.
(свідоцтво РВ №27 від 29 липня 2004 року).
Тел. (+38067) 771 28 70.**

1000 20.00

